

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра кримінального права

«Правова безпека журналіста»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Одеса

2026

УДК 343.3/7:070(477)(073)
Г672

*Рекомендовано до видання навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 23.04.2026р. р.)*

Автори:

Ірина Горбачова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0001-6589-3143>);

Олександра Павлова, доктор філософії в галузі знань «Право», асистент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0009-0005-2815-337X>);

Оксана Степаненко, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0003-4677-9868>).

Рецензенти:

Володимир ШАБЛИСТИЙ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, директор ННІ права та інноваційної освіти;

Марія Д'ЯЧКОВА, кандидат юридичних наук, завідувач відділу аспірантури Національного університету «Одеська юридична академія».

Горбачова І.М., Павлова О.С., Степаненко О.В. **Правова безпека журналіста:** навчально-метод. посібник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань «С Соціальні науки, журналістика та інформація», спеціальності «С7 Журналістика» [Електронне видання]: Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса, 2026. 127с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.33838>

Навчально-методичний посібник розроблено для здобувачів вищої освіти. Видання містить систематизований виклад теоретичного матеріалу, практичні завдання та методичні рекомендації для самостійного опрацювання дисципліни. Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти галузі знань «С Соціальні науки, журналістика та інформація», спеціальності «С7 Журналістика», з метою закріплення лекційного матеріалу та підготовки до практичних занять з дисципліни «Правова безпека журналіста». Містить завдання до практичних занять та самостійної роботи, рекомендовані джерела.

УДК 343.3/7:070(477)(073)
Г672

© І.М. Горбачова, О.С. Павлова, О.В. Степаненко, 2026.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	2
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	3
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
ТЕМА 1. Правовий статус журналіста та стандарти професійної діяльності. Міжнародні та національні гарантії професійної діяльності. Практика ЄСПЛ.....	5
ТЕМА 2. Відповідальність журналіста: межі свободи слова та дотримання авторських прав.....	21
ТЕМА 3. Журналіст як потерпілий від правопорушень: дискредитація, відмова в наданні інформації, SLAPP-позови, переслідування, ін.	37
ТЕМА 4. Кримінально-правовий захист журналіста	49
ТЕМА 5. Цифрова та інформаційна безпека в журналістській діяльності.....	60
ТЕМА 6. Професійна діяльність журналіста в умовах воєнного та надзвичайного стану: обмеження та ризики	68
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	73
ТЕМА 1. Правовий статус журналіста та стандарти професійної діяльності. Міжнародні та національні гарантії професійної діяльності. Практика ЄСПЛ.....	74
ТЕМА 2. Відповідальність журналіста: межі свободи слова та дотримання авторських прав.....	80
ТЕМА 3. Журналіст як потерпілий від правопорушень: дискредитація, відмова в наданні інформації, SLAPP-позови, переслідування, ін.	87
ТЕМА 4. Кримінально-правовий захист журналіста	93
ТЕМА 5. Цифрова та інформаційна безпека в журналістській діяльності.....	102
ТЕМА 6. Професійна діяльність журналіста в умовах воєнного та надзвичайного стану: обмеження та ризики	109
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ	120
РЕСУРСИ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ.....	122
ДОДАТКИ	123

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВС- Верховний Суд
ВССУ – Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ
ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду
ГПКУ – Господарський процесуальний кодекс України 1991 року
ГПУ – Генеральна прокуратура України
ОГП – Офіс Генерального прокурора
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини
ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини 1950 року
ІМІ – Інститут масової інформації
ЗУ – Закон України
КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України 2005 року
КАС ВС – Касаційний адміністративний суд Верховного Суду
КВК - Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 року
ККС ВС – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду
КК України – Кримінальний кодекс України 2001 року
КМУ – Кабінет Міністрів України
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року
КСУ – Конституційний Суд України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
КЦС ВС – Касаційний цивільний суд Верховного Суду
ОП ВС - Об'єднана палата Верховного Суду
ППВСУ – Постанова Пленуму Верховного Суду України
п. – пункт
РЄ – Рада Європи
с. – сторінка
ст. – стаття
ЦК – Цивільний Кодекс України 2003 року
ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року
ч. – частина

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «Правова безпека журналіста» передбачена як обов'язкова навчальна дисципліна для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань «С Соціальні науки, журналістика та інформація», спеціальності «С7 Журналістика».

Актуальність. Свобода медіа та особиста безпека журналістів перебувають під загрозою в усьому світі, в усіх країнах, навіть найдемократичніших. Про це свідчать щорічні звіти щодо дотримання свободи слова та стану захисту прав журналістів, які відображають тенденцію поширення різних видів тиску на журналістів (з боку влади, керівництва медіа, представників бізнесу та інших публічних осіб), у тому числі здійснення нападів на них не лише у фізичній формі (побої, тілесні ушкодження, вбивства, пошкодження майна), але й у цифровому просторі (кібер-переслідування, кібер-атаки, спам, погрози, незаконний доступ сторонніх осіб до приватної або службової інформації, Slapp-позови), збільшення кількості затримань журналістів, тиску з метою викриття джерел їх інформування, використання законів про дифамацію та обмеження вираження думок в Інтернеті, переслідування журналістів за допомогою технологій спостереження. Все це обумовлено їх професійною діяльністю - розслідуваннями, викриттями, репортажами або критичними поглядами.

В Україні стан незахищеності професійних прав журналістів обумовлюється широкомасштабною агресією й недоліками національного законодавчого регулювання підстав відповідальності за посягання на професійні права журналістів, порушенням принципів системності при введенні кримінальної відповідальності за порушення прав журналіста (розділ XV КК України), поступового прихованого наступу (цензурування) на форми та зміст журналістської діяльності; наявність законодавчих недоліків при формулюванні підстав відповідальності за ст. 171 КК, що надає можливість правоохоронним органами зволікати зі здійсненням досудового розслідування або здійснення неправильної кваліфікації, не встановлення обов'язкових ознак складу чи «завзятий» формалізм у визначенні окремих з них, а суду – право закривати провадження у таких справах.

Від протидії висвітлення подій незаконного будівництва забудовником, що супроводжується щонайменше пошкодженням обладнанням журналіста з боку «головних діючих осіб», резонансних подій, пов'язаних з правопорушеннями, що вчиняються топ-чиновниками, до подій «євромайдану», та, враховуючи сучасні реалії бойових дій, коли не тільки майно, але й життя та здоров'я журналіста поставлено безпосередньо під загрозу – все це обумовлює створення належних гарантій не тільки реалізації свободи слова та свободи ЗМІ, але й належного захисту життя та здоров'я журналіста.

На противагу, журналіст, ведучий, автор «колонки», редактор, професійний блогер, опубліковуючи певну інформацію/аналітику, яка на сьогодні відіграє важливе значення в житті переважної більшості населення нашої країни, має також розуміти, що він особисто несе відповідальність за зміст цієї інформації. Оскільки в певних випадках простого «спростування» фейку чи неперевіреної інформації, що не відповідає дійсності, розповсюдженої ним, може бути просто замало, і журналіст може понести кримінальну відповідальність за порушення інтелектуальних прав, за приниження честі та гідності людини, а в деяких випадках, і за злочини проти національної безпеки. Розуміння правових аспектів діяльності журналіста в сучасних умовах є вкрай важливим задля усвідомлення своїх прав, гарантій та обов'язків і відповідальності, а відтак – можливостей в здійсненні професійної діяльності.

Навчальна дисципліна спрямована на аналіз проблемних правових питань, що виникають в процесі здійснення журналістом професійної діяльності, реалізації кримінально-правових норм, пов'язаних із захистом прав та свобод журналіста, та тих, що визначають межі відповідальності журналіста в процесі здійснення професійної діяльності, визначення інших можливих механізмів захисту та забезпечення здійснення журналістської діяльності.

Мета. Метою навчальної дисципліни є дослідження та аналіз питань забезпечення правової безпеки журналіста та меж його відповідальності за шкоду, заподіяну в процесі здійснення професійної діяльності.

Результати навчання. Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти буде вміти: приймати ефективні рішення з проблем журналістики, у тому числі в умовах багатокритеріальності, неповних чи суперечливих інформації та вимог; проводити порівняльний аналіз законодавчої бази та діяльності окремих медіаінституцій України та країн Європейського Союзу; мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з організацією нових медіаустанов та інституцій; брати продуктивну участь у розробленні проектів документів, що регламентують діяльність в усіх сферах журналістики, обґрунтовувати суспільну потребу в їх прийнятті, прогнозувати результати їх впливу на суспільство.

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються такі *форми роботи*, як: лекція, практичне заняття (кейс метод, презентація), консультація, самостійна робота, групові дискусії та ін. Самостійна робота передбачає: підготовку до практичних занять, колоквиумів, опрацювання матеріалів лекцій або самостійне вивчення тем, які згідно до плану вивчаються в межах самостійної роботи, опрацювання додаткової літератури, що наводиться до відповідної теми, рекомендовані матеріали судової практики, розв'язання запропонованих кейсів. Індивідуальна робота здобувача полягає в підготовці есе, рефератів або наукових доповідей, участь у роботі студентських наукових конференцій, узагальненні матеріалів судової практики.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання			
100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	Fx	Незадовільно	Не зараховано
1-34	F		

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1.

Правовий статус журналіста та стандарти професійної діяльності. Гарантії професійної діяльності. Практика ЄСПЛ.

1. Поняття «журналіст». Професійна діяльність журналіста. Блогер.
2. Правовий статус журналіста.
 - 2.1. Права журналіста.
 - 2.2. Обов'язки журналіста.
3. Етичні засади діяльності журналіста
4. Зарубіжний досвід регулювання журналістської діяльності.
5. Гарантії журналістської діяльності
6. *Захист журналістських джерел як гарантія професійної діяльності. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ч. 2 ст. 163 КК України). Порушення недоторканності житла: підстави кримінальної відповідальності (ст. 162 КК України).*

1. Поняття «журналіст». Професійна діяльність журналіста. Блогер

Відповідно до абз 10 ст. 1 Закону України «Про медіа», «**журналіст** - творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільнотою журналістів»¹.

Абзац 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» визначає «**журналіста**» «як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який на професійній основі здійснює збирання, одержання, створення, редагування та поширення інформації, а також забезпечує її підготовку для медіа»².

Тлумачення чинного законодавства України свідчить, що спеціальний закон не вимагає обов'язкової наявності підтверджених трудових відносин із суб'єктом у сфері медіа, оскільки визнає особу журналістом також за умови її членства у професійній чи творчій спільноті журналістів. Класифікатор професій ДК 003:2010 використовує множину («професійні назви посад» і «журналісти») ³ для позначення відповідних посад, що дає підстави віднести до журналістів і позаштатних кореспондентів.

Попри це, у практиці національних судів (для визнання журналіста в якості потерпілого від кримінального правопорушення) нерідко вимагається дослідження значного обсягу додаткових доказів належності особи до конкретного медіа, зокрема підтвердження трудових відносин, наявності посвідчення, бейджів чи редакційних завдань, хоча галузеве законодавство не встановлює таких формальних вимог для визнання особи журналістом.

Згідно до Рекомендацій Міністрів РЄ № (2000)7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації» **журналістом** визначається будь-яка «фізична або юридична особа, яка регулярно або професійно задіяна в зборі та публічному поширенні інформації через будь-які засоби масової інформації»⁴.

¹ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

² Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

³ Класифікатор професій: Загальні положення. Департамент праці та зайнятості. Міністерство економіки України. 25.12.2024р. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>

⁴ Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації: Рекомендація R (2000) 7 від 8 березня 2000р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhurnalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>

«Журналіст» «охоплює всіх представників ЗМІ, тобто всіх тих, хто займається збиранням, обробкою й поширенням новин та інформації, в тому числі операторів і фотографів, а також допоміжний персонал – водіїв і перекладачів» (*Преамбула Рекомендації NR (96) 4 КМ РЄ*)⁵.

Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів «Про нове поняття ЗМІ» пропонує прийняти широке поняття **ЗМІ**, «яке включає всіх учасників, пов'язаних із виробництвом та розповсюдженням... контенту (наприклад, інформації, аналізу, коментарів, думок, освіти, культури, мистецтва та дозвілля у друкованій, аудіо, візуальній, аудіовізуальній або іншій формі) та способи застосування, які спрямовані на те, щоб сприяти інтерактивним масовим комунікаціям (наприклад, соціальних мережах) або іншої заснованої на контенті широкомасштабної інтерактивної діяльності (наприклад, ігри в режимі он-лайн), при цьому зберігаючи (у всіх цих випадках) редакційний контроль чи нагляд над контентом»⁶.

Юридичного закріплення понять «**блогер**» і «блогерство» в українському законодавстві наразі не існує. Водночас ключова відмінність між блогерами та журналістами полягає в тому, що журналісти здійснюють свою діяльність у певних організаційних та професійних відносинах із суб'єктами у сфері медіа, тоді як блогер, як правило, діє самостійно, поза межами редакційної структури. Я.В. Нечипорук зазначає, що хоча діяльність блогера також пов'язана зі збиранням і поширенням інформації в мережі Інтернет, «ототожнювати блогерську діяльність із журналістською не слід, оскільки блогери здійснюють її не як професію, а радше як спосіб реалізації права на інформацію»⁷.

Аналіз Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX дає підстави стверджувати, що за певних умов блогери можуть бути прирівняні до онлайн-медіа⁸. Однак це можливе лише за умов дотримання законодавчо визначених критеріїв, зокрема регулярності поширення інформації та наявності редакційного нагляду, що не є характерним для більшості блогів. Навпаки, відсутність модерації та внутрішнього контролю за контентом розглядається дослідниками як одна з типових ознак блогу⁹.

Разом із тим блогер має право зареєструватися як суб'єкт у сфері медіа та отримати правовий захист своєї діяльності відповідно до ч. 3 ст. 63 Закону України «Про медіа». Зокрема, блогери можуть підпадати під визначення медіа, а відеоблогери — під категорію аудіовізуальних медіа¹⁰. Очевидно, що зареєстровані телеграм-канали, сторінки в Instagram, профілі у Facebook та інші подібні ресурси у такому разі зобов'язані дотримуватися вимог чинного законодавства, а також професійних журналістських стандартів.

Поняття «**професійна діяльність**» повинно відображати її інтелектуальний характер, активний особистісний компонент та процес виконання суб'єктом визначених дій у межах наданого йому відповідного статусу. Саме цей статус є необхідною передумовою реалізації й застосування професійних знань і умінь, а також забезпечення впровадження відповідної професійної діяльності у практичну площину¹¹. Дослідники також зауважують, що відповідно до вимог чинного законодавства України професійну діяльність можуть здійснювати особи, які відповідають певним кваліфікаційним вимогам, однак за умови державної реєстрації, а у випадках, передбачених законом, — додатково за

⁵ Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску: Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи від 3 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text

⁶ Про нове поняття ЗМІ: Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів РЄ від 21 вересня 2011 р./ Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2011-7-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-a-new-notion-of-media

⁷ Нечипорук Я.В. Правовий статус блогера. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 172-176. (С. 173). URL: http://lsei.org.ua/9_2022/41.pdf

⁸ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

⁹ Карпенко О. І. Блогер як медіаособа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2016. Вип. 22. С. 135-137. (С. 136). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_34

¹⁰ Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. *«Юридичний науковий електронний журнал»*. № 9. 2023. С. 337-340. http://lsei.org.ua/9_2023/82.pdf

¹¹ Файер О.А., Лемішко Ю.М. Поняття професійної діяльності в контексті її здійснення посадовими особами дипломатичної служби. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 377-381. (С. 379). DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.66>

наявності спеціального документа, що підтверджує право на здійснення окремого виду професійної діяльності (ліцензії, сертифіката, свідоцтва тощо)¹².

Якщо виходити з такого підходу до розуміння «професійної діяльності», його застосування може призвести до необґрунтовано обмежувального тлумачення кола осіб, які підлягають захисту за відповідними нормами чинного законодавства України (в тому числі, кримінального). Це суперечитиме як положенням Закону України «Про медіа», так і європейським рекомендаціям, що передбачають ширший підхід до визначення журналістської діяльності та суб'єктів її здійснення.

Здійснення професійної діяльності слід відмежовувати від виконання службової діяльності (службових обов'язків) та виконання громадського обов'язку. Так, професійна діяльність полягає у виконанні сукупності спеціалізованих завдань і обов'язків, які здійснює фахівець, що володіє відповідними знаннями та практичними навичками. Натомість службова діяльність охоплює виконання органами публічного адміністрування завдань, покладених на них законом. Виконання громадського обов'язку, у свою чергу, означає здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень або вчинення дій в інтересах суспільства чи окремих громадян, наприклад: припинення правопорушення, повідомлення органів влади про кримінальне правопорушення або підготовку до нього, виконання необхідних дій із ліквідації наслідків аварії чи стихійного лиха тощо¹³.

Виходячи з нормативних приписів галузевого законодавства, професійна діяльність журналіста полягає в діяльності як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа.

2. Правовий статус журналіста

Правовий статус журналіста - це фактична сукупність закріплених у законодавстві прав, обов'язків, гарантій та юридичної відповідальності особи, яка здійснює професійну діяльність у сфері збирання, обробки та поширення інформації для суспільства. Фактично журналіст виконує публічну функцію, пов'язану із забезпеченням демократичного контролю за владою та реалізацією свободи вираження поглядів. Статус журналіста розглядається як спеціальний (професійний) статус, що зумовлює особливий рівень правового захисту, наявність додаткових гарантій свободи слова, специфіку відповідальності за перешкоджання професійній діяльності.

Нормативною основою правового статусу журналіста є Конституція України (ст. 34), міжнародне законодавство, галузеве законодавство (Закон України «Про медіа», Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», Закон України «Про інформацію»), ЦК України, КК України, КАС України містять правові механізми захисту порушених прав журналіста в процесі здійснення професійної діяльності.

Стаття 34 Конституції України встановлює: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і

¹² Файер О.А., Лемішко Ю.М. Поняття професійної діяльності в контексті її здійснення посадовими особами дипломатичної служби. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 377-381. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.66>

¹³ Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму ВС України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>

неупередженості правосуддя»¹⁴

Варто звернути увагу, що ст. 34 Конституції України гарантує свободу слова та думки будь-якій людині, незалежно від віку, статі, професійної приналежності. Проте, виходячи з основної мети професійної діяльності журналіста, ця стаття Конституції гарантує свободу слова та думки і журналістів зокрема, оскільки саме вони активно працюють з інформацією, і їх професійний рівень визначається змістом, способом висловлення та поширення своїх поглядів і думок.

Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує: (ч. 1)

«Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств». (ч. 2) «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду»¹⁵.

Правовий статус журналіста як суб'єкта трудових правовідносин. Трудова правосуб'єктність, основні трудові права та обов'язки, юридичні гарантії трудових прав і обов'язків, відповідальність за порушення трудових обов'язків визначається Кодексом Законів про працю України¹⁶. Захист порушених трудових прав журналіста здійснюється на загальних підставах (в т.ч. ст.ст. 170, 172-175 КК України).

Проте, враховуючи специфіку трудової (професійної) діяльності журналіста, Закон України «Про медіа» **визначає низку прав та обов'язків, що визначають саме статус медійників.**

2.1. Права журналіста

Права журналіста закріплені ст. 25 Закону України «Про інформацію» та ст. 11-1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Відповідно до ч.1 ст.11-1 Закону «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» журналіст має право¹⁷:

«1) під час виконання професійних обов'язків здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, крім випадків, передбачених законом».

Фіксація подій за допомогою технічних засобів є не лише способом збирання матеріалу, але й важливою гарантією об'єктивності журналістського висвітлення інформації, формування доказової бази у випадках порушення прав журналіста та запобігання зловживанням з боку посадових осіб. Особливої актуальності це право набуває у контексті розслідувальної журналістики, висвітлення подій, що відбуваються під час проведення масових заходів, діяльності правоохоронних органів, судових процесів та інших суспільно значущих подій.

Законодавець встановлює, що таке право не є абсолютним. Його реалізація може бути

¹⁴ Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950р./Ратифікована 17.07.1997р..URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

¹⁶ Кодекс Законів про працю: Закон від 10 грудня 1971 р. №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text3>

¹⁷ Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

обмежена у випадках, прямо визначених законом, наприклад: право приватного життя (ст. 32 Конституції) - журналістська зйомка не може порушувати право особи на приватність, особливо у ситуаціях, які не представляють суспільного інтересу; охорона державної таємниці та національної безпеки (як-то, військові об'єкти, спецоперації тощо); судові обмеження (у судових засіданнях фіксація може здійснюватися лише з дозволу суду; заборона прихованого запису у певних випадках, наприклад, захист кореспонденції (ст. 31 Конституції)).

Межі здійснення запису повинні оцінюватися через баланс між свободою слова та іншими конституційними правами. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що журналісти користуються захистом ст. 10 Конвенції лише за умови, що вони діють добросовісно та відповідально. У справі *Pentikäinen v. Finland* (2015) ЄСПЛ зазначив, що журналістська діяльність охоплює не лише зміст публікації, але й спосіб отримання інформації, а журналіст повинен діяти в межах професійних стандартів¹⁸. Суд зазначив, що «будь-які спроби усунути журналістів з місця проведення публічних акцій повинні бути предметом серйозної оцінки», а «захист статті 10 поширюється на журналістів за умови, що вони діють добросовісно, з метою поширювати точну та надійну інформацію та з дотриманням принципів «відповідальної журналістики»; крім того, «журналіст, за загальним правилом, не може бути звільнений від обов'язку дотримуватись закону лише на тій підставі, що він є журналістом». Таким чином, технічна фіксація подій визнається законною складовою журналістської роботи, однак держава може встановлювати обмеження, якщо вони є необхідними у демократичному суспільстві.

На практиці значна частина випадків перешкоджання діяльності журналіста проявляється у вириванні телефону або камери, забороні зйомки без законних підстав, блокуванні доступу до місця події, застосуванні сили з метою припинення фіксації. Отже, незаконне обмеження права на запис є однією з найбільш поширених форм втручання у професійну діяльність журналістів.

2) безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством;

Право журналіста на доступ до органів влади забезпечує прозорість державного управління та місцевого самоврядування, сприяє реалізації принципу підзвітності влади суспільству, дозволяє журналістам здійснювати контроль за використанням публічних ресурсів та гарантує суспільству право знати про діяльність державних інституцій («public watchdog» - суспільний сторож демократії). Говорячи про це право, йдеться про можливість журналіста перебувати в приміщеннях органів державної влади та місцевого самоврядування з метою здійснення професійної діяльності, зокрема: під час прийому цих органів, у публічних зонах установ, у місцях проведення прес-конференцій або брифінгів. Це право дозволяє журналісту бути присутнім на відкритих заходах: засіданнях органів місцевого самоврядування, офіційних публічних подіях, прес-заходах, форумах, слуханнях. Обмеження доступу до таких заходів без законних підстав може розцінюватися як форма перешкоджання професійній діяльності журналіста. Наприклад, Державна судова адміністрація закріплює правило пропуску журналістів в наступний спосіб: «Журналісти, працівники засобів масової інформації пропускаються за пред'явленням документа, що посвідчує особу працівника засобу масової інформації. Застосування ними під час судового засідання аудіо-, відео-, кіно-, фотоапаратури здійснюється в порядку, встановленому відповідним процесуальним законодавством»¹⁹.

Право на особистий прийом посадовими особами у розумні строки гарантує журналісту можливість оперативно отримати коментар, позицію або інформацію з певного

¹⁸ *Pentikäinen v. Finland*: Judgment 20 October 2015 (2015) Application no. 11882/10. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-158279%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-158279%22]})

¹⁹ Про затвердження Примірних правил пропуску осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію транспортних засобів: Наказ Державної судової адміністрації від 30.01.2020р. № 43/61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0043750-20#Text>

приводу безпосередньо від посадових осіб.

Таке право доступу журналіста також не є абсолютним. Обмеження можуть бути обумовлені, зокрема, закритим порядком проведення певних заходів (наприклад, закриті засідання тимчасової контрольної комісії ради, згідно ч. 3 ст. 48 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»²⁰); визначенням статусу режимного об'єкта, військових частин та об'єктів критичної інфраструктури, установ зі спеціальним режимом охорони; якщо журналістська присутність створює ризики для національної безпеки або розголошення таємної інформації, у випадку проведення певних слідчих дій або закритих судових засідань. В умовах воєнного стану держава може вводити додаткові обмеження доступу журналістів, але такі обмеження повинні бути законними, пропорційними, необхідними у демократичному суспільстві.

З реалізацією права відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень і бути на їх відкритих заходах пов'язане питання **акредитації** журналістів та працівників ЗМІ. Стаття 26 Закону України «Про інформацію» встановлює:

(ч. 1) «З метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності суб'єкт владних повноважень **може здійснювати** їх акредитацію».

«Усі дії, пов'язані з акредитацією, мають ґрунтуватися на принципах відкритості, рівності, справедливості з метою забезпечення права громадськості на одержання інформації через медіа. Відсутність акредитації не може бути підставою для відмови у допуску журналіста на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень.

(ч. 2 абз. 4) В акредитації не може бути відмовлено в разі подання усіх документів, передбачених цією частиною.

(ч. 4) Суб'єкти владних повноважень, що здійснили акредитацію журналістів, зобов'язані сприяти провадженню ними професійної діяльності; завчасно сповіщати їх про місце і час проведення сесій, засідань, нарад, брифінгів та інших публічних заходів; надавати їм інформацію, призначену для медіа; а також сприяти створенню умов для здійснення запису і передачі інформації, проведення інтерв'ю, отримання коментарів посадових осіб.

(ч. 10) Передбачений цією статтею порядок акредитації журналістів поширюється також на інших працівників суб'єктів у сфері медіа, які професійно збирають, одержують, створюють, редагують, поширюють і займаються підготовкою інформації для медіа»²¹.

3) не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду відповідно до закону;

Журналістські джерела є основою функціонування незалежних медіа, а їх захист — необхідною умовою вільного обігу інформації у демократичному суспільстві. Поняття «джерела інформації» охоплює не лише конкретну особу, яка надала журналісту відомості, але й будь-яку інформацію, що може опосередковано призвести до її встановлення (наприклад, службові документи чи канали передачі інформації; метадані файлів, електронні сліди та інші відомості, які дозволяють ідентифікувати джерело). Захист джерел інформації є критично важливим для забезпечення функції журналістики як «суспільного сторожа» (public watchdog). З цього приводу ЄСПЛ зауважує, що без гарантії конфіденційності джерел інформатори утримуватимуться від повідомлення суспільно важливої інформації, журналісти втратять можливість викривати корупцію та зловживання владою, і свобода преси буде істотно послаблена через «охолоджувальний ефект» (chilling effect).

Існують виключні випадки, коли національне законодавство передбачає, що журналіст може бути зобов'язаний розкрити джерело інформації лише у виняткових випадках, коли це здійснюється на підставі судового рішення, відповідно до закону, з дотриманням принципу необхідності в демократичному суспільстві. Необхідність виникає,

²⁰ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

²¹ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

коли існує нагальна потреба у запобіганні тяжкому злочину, розкриття джерела є єдиним способом захисту важливого публічного інтересу, втручання є пропорційним поставленій меті.

4) після пред'явлення документа, що підтверджує статус журналіста, має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом;

Робота журналістів у районах надзвичайних ситуацій має значення для фіксації порушень прав людини, протидії дезінформації (це актуалізувалося в умовах ведення гібридних війн), забезпечення прозорості діяльності державних органів, інформування населення про реальні ризики та заходи безпеки. Право журналіста збирати інформацію у зонах надзвичайних подій включає в себе: право бути допущеним та присутнім у місцях події з метою фіксації обставин, при цьому здійснювати фото-, відео- та аудіозаписи та отримувати коментарі очевидців, представників влади, рятувальних служб, здійснювати документування наслідків катастроф, аварій, воєнних злочинів та інформувати суспільство про перебіг подій, що мають суспільний інтерес. Обов'язковою умовою є ідентифікація статусу журналіста, що виступає механізмом ідентифікації особи як представника медіа.

Це право також не є абсолютним і може бути обмежене з огляду на легітимні цілі, визначені законом, зокрема: необхідність забезпечення безпеки самих журналістів та інших осіб, нагальності проведення рятувальних, слідчих дій або військових операцій, з метою захисту державної таємниці, військової інформації або оперативних даних. Певні обмеження встановлюються і в режимних зонах (наприклад, місця аварій, мінування, бойових дій), або при введенні режиму надзвичайного чи воєнного стану. В районах воєнних дій обмеження (наприклад, з вимогою затримання опублікування отриманої інформації, або обмеження змісту інформації, яка може бути доведена до загалу) можуть встановлюватися з міркувань запобігання розголошенню відомостей, що можуть зашкодити обороноздатності, недопущення коригування вогню чи розкриття позицій військ, дотримання правил акредитації журналістів при Збройних Силах України. Важливо, що такі обмеження мають відповідати критеріям законності, необхідності та пропорційності, а не ґрунтуватися на свавільних рішеннях посадових осіб. Але повна заборона доступу журналістів без альтернативних механізмів інформування суспільства може розглядатися як непропорційне втручання у свободу слова.

5) поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом);

Поширення матеріалів за власним підписом є формою реалізації права журналіста на визнання його авторства відповідного інформаційного продукту та професійну репутацію, а також індивідуальної відповідальності за зміст публікації. У цьому контексті авторство виконує не лише етичну функцію, а також є гарантією захисту від привласнення матеріалу іншими особами.

Не менш важливою є можливість журналіста поширювати матеріали під псевдонімом, особливо у випадках, коли журналіст висвітлює корупційні схеми, здійснює розслідування щодо організованої злочинності, працює в умовах воєнного конфлікту, перебуває під загрозою переслідування або насильства. Європейські стандарти свободи слова визнають, що журналістська діяльність може вимагати конфіденційності не лише щодо джерел інформації, а й щодо особи самого автора, якщо існують реальні ризики репресій або тиску. Та авторське право журналіста і право на псевдонім реалізується в межах вимог законодавства про інформацію, редакційних стандартів, заборони поширення недостовірних відомостей або мови ворожнечі та за умов дотримання норм про захист честі, гідності та приватного життя. Незаконний примус відмовитися від авторства, зняти підпис, заборона публікації матеріалу через особу журналіста, можуть розглядатися як форма тиску, що підпадає під ознаки перешкоджання професійній діяльності журналіста.

6) відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням;

Журналіст має право відмовитися від авторства (підпису) на підготовлений матеріал, якщо після редакційного втручання його зміст набув такого вигляду, що суперечить переконанням журналіста або спотворює первісний авторський задум. Редакційне редагування є допустимим елементом медійного процесу, однак воно не повинно перековерчувати зміст матеріалу, змінювати його смислове навантаження, перетворювати авторський текст на такий, що журналіст не може підтримати з моральних чи професійних причин. Це є способом захисту свободи переконань і професійної автономії журналіста та встановлює баланс між редакційною політикою медіа та особистими правами автора-журналіста.

7) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством.

Доступ до таких даних має особливе значення для журналістики розслідувань, аналітичних матеріалів та документування подій, оскільки дозволяє досліднику перевірити достовірність фактів, сформулювати суспільно важливі висновки на основі офіційних джерел, забезпечити прозорість діяльності державних органів, сприяти збереженню історичної пам'яті та культурної спадщини. Право журналіста на доступ до статистичних, архівних, бібліотечних і музейних фондів базується на презумпції, що така інформація є відкритою, якщо інше прямо не встановлено законом. Відмова або обмеження доступу допускаються лише за наявності чітких правових підстав. А такі обмеження можуть бути пов'язані з фізичною крихкістю документів або експонатів, необхідністю забезпечення спеціальних умов зберігання, режимом доступу до унікальних архівних матеріалів або охороною національного культурного надбання. Обмеження доступу журналіста є допустимим лише тоді, коли воно має об'єктивне обґрунтування і не перетворюється на форму прихованої цензури.

2.2. Обов'язки журналіста

Відповідно до ч. 2 ст. 11-1 Закону «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», журналіст зобов'язаний²²:

1) подавати для поширення достовірну інформацію та дотримуватися вимог Кодексу етики українського журналіста;

Журналістика у демократичному суспільстві покликана забезпечувати суспільство не будь-якою інформацією, а інформацією, що відповідає критеріям правдивості, добросовісності та суспільної значущості. Обов'язок подавати достовірну інформацію означає, що журналіст повинен перевіряти факти перед оприлюдненням, використовувати надійні джерела, уникаючи перековерчення змісту подій, відокремлювати факти від оціночних суджень та не вводити аудиторію в оману шляхом маніпулятивного подання інформації. Достовірність у цьому контексті не означає абсолютної безпомилковості, однак вимагає від журналіста розумної сумлінності, належної перевірки фактів та добросовісного ставлення до поширюваних відомостей. Цей обов'язок тісно пов'язаний із європейською концепцією «відповідальної журналістики» (ЄСПЛ). Дотримання вимог Кодексу етики українського журналіста є важливим елементом професійної саморегуляції медіа, і хоча Кодекс не є нормативно-правовим актом у формальному розумінні, його положення виконують функцію етичного критерію оцінки поведінки журналіста, у тому числі в судовій практиці при визначенні меж допустимого втручання у приватність або репутацію особи.

Подання недостовірної інформації може спричинити юридичні наслідки для

²² Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

журналіста: цивільно-правову відповідальність - за поширення відомостей, що порушують честь, гідність і ділову репутацію; обмеження захисту журналіста з боку держави у випадку, якщо він діє поза межами професійних стандартів; втрату гарантій кримінально-правового захисту за ст. 171 КК України у ситуаціях, коли журналістська діяльність фактично перетворюється на зловживання правом.

2) задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства;

Цей обов'язок забезпечує реалізацію права особи (інформатора) на визнання її внеску у створення матеріалу, а з іншого - гарантує можливість збереження конфіденційності джерела інформації. Цей обов'язок впливає із загальних принципів добросовісності у медійній діяльності, а також із необхідності дотримання авторських і суміжних прав, якщо йдеться про творчі матеріали. Разом із тим, частіше особи, які надають інформацію журналісту, просять зберегти конфіденційність їхнього авторства, що може бути обумовлено різними чинниками. Дотримання цього обов'язку є не лише правовою вимогою, а й етичним принципом журналістики, а порушення конфіденційності джерела може підірвати довіру до журналіста і медіа загалом, поставити під загрозу безпеку джерела, унеможливити подальше отримання суспільно важливої інформації.

3) відмовлятися від доручення редактора (керівника медіа) чи редакції, якщо воно не може бути виконано без порушення закону;

Редакційна політика та свобода формування інформаційного контенту є важливими елементами свободи вираження поглядів. Однак ці свободи обмежуються необхідністю дотримання Конституції України, законів у сфері інформації та медіа, норм цивільного права щодо честі, гідності та репутації, кримінально-правових заборон (зокрема щодо незаконного втручання у приватність або перешкоджання правосуддю). Тому журналіст, виконуючи професійні функції, зобов'язаний відмовитися від редакційного завдання, якщо його виконання передбачає порушення кримінального чи адміністративного законодавства, втручання у приватне життя особи, незаконне збирання, використання або поширення інформації, провокацію правопорушення; спрямоване на розпалювання ворожнечі, дискримінації чи заклики до насильства або поширення завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей. Журналіст не може виправдовувати незаконні дії посиланням на редакційне доручення, оскільки відповідальність за порушення закону має персональний характер (ч. 4 ст. 41 КК України).

Європейський суд з прав людини послідовно підкреслює, що свобода слова (ст. 10 ЄКПЛ) охоплює журналістську діяльність лише за умови, що журналісти діють добросовісно, дотримуються професійної етики та не порушують загальних законів. За умови, що журналіст все ж таки виконує завдання редакції незаконними методами, це може виключати кваліфікацію перешкоджання таким діям журналіста як кримінального правопорушення, та створювати підстави для притягнення самого журналіста до відповідальності, і в цілому, формувати ризики зловживання статусом журналіста.

4) представлятися та у разі особистої присутності пред'являти документ, що підтверджує його професійну належність;

Цей обов'язок забезпечує належну ідентифікацію журналіста як спеціального суб'єкта професійної діяльності, та слугує правовою передумовою реалізації низки спеціальних професійних прав, гарантованих законодавством. Пред'явлення журналістського посвідчення або іншого документа, що підтверджує професійну належність, необхідне для того, щоб: відмежувати журналістську діяльність від приватних дій особи, підтвердити законність збору інформації, забезпечити довіру до журналіста як представника медіа, запобігти зловживанням статусом журналіста сторонніми особами. Якщо журналіст здійснює збір інформації без повідомлення про свій статус, це може викликати обґрунтовані сумніви щодо законності його дій, а в окремих випадках — кваліфікуватися як втручання у приватне життя або приховане спостереження. Виконання цього обов'язку

підсилює ефективність юридичних гарантій захисту журналіста.

5) *утримуватися від поширення в комерційних цілях інформаційних матеріалів, які містять рекламні відомості про реквізити виробника продукції чи послуг (його адресу, контактний телефон, банківський рахунок), комерційні ознаки товару чи послуг тощо.*

Основною метою цього обов'язку є чітке розмежування інформаційної діяльності журналіста та комерційного просування товарів і послуг. Реклама має за мету формування споживчого попиту та отримання прибутку. А поєднання журналістської діяльності та реклами без належного маркування підриває довіру до медіа та спотворює зміст свободи слова. Поширення рекламних відомостей під виглядом журналістського матеріалу є формою так званої прихованої реклами, яка суперечить принципам прозорості медіа та професійної незалежності журналіста. Обов'язок журналіста утримуватися від поширення таких матеріалів спрямований на захист права громадян на достовірну інформацію та пов'язаний із вимогами професійної етики журналіста, зокрема: об'єктивності, неупередженості, доброчесності, відокремлення фактів від комерційних повідомлень.

Вищевказані права та обов'язки журналіста поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних медіа, які працюють в Україні.

3. Етичні засади діяльності журналіста

Резолюція 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»²³:

«3. Основним принципом будь-якої етичної засади журналістики є те, що повідомлення та міркування слід чітко розділяти, змішувати їх недопустимо. Повідомлення — це інформація про факти й події, тоді як міркування — це вираження поглядів, ідей, вірувань або оціночних суджень з боку медіа-компаній, видавців і журналістів.

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

5. Висловлення міркувань може включати думки або коментарі стосовно загальних ідей чи зауваження відносно повідомлень, що стосуються поточних подій. Хоча міркування обов'язково є суб'єктивними, а тому не можуть і не повинні відповідати критерію вірогідності, слід вимагати, щоб міркування висловлювалися чесно й відповідно до етичних засад.

6. У міркуваннях, що набувають форми коментарів подій або дій окремих осіб чи установ, не варто намагатися заперечувати реальні факти або події чи приховувати їх»²⁴.

«21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформувані громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.

22. У журналістиці інформація та міркування мають поважати презумпцію невинуватості, зокрема коли ідеться про справи, що перебувають у провадженні, й утримуватися від проголошення рішень.

²³ Про етичні принципи журналістики: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1003 (1993). June 18, 2005 URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsyipy-zhurnalistyky/>

²⁴ Про етичні принципи журналістики: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1003 (1993). June 18, 2005. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsyipy-zhurnalistyky/>

23. Слід поважати право людини на приватне життя. Особи, які перебувають на державній службі, мають право на захист свого приватного життя, за винятком випадків, коли воно може впливати на публічне життя. Той факт, що людина обіймає державну посаду, не позбавляє її права на повагу до її приватного життя.»²⁵

«25. У журналістській професії мета не виправдовує засоби, тому інформацію слід одержувати правовими та етичними способами».

«30. У журналістиці не можна змішувати дискусійні або сенсаційні теми з фактами, про які важливо дати інформацію. Під час здійснення професійних обов'язків журналісти не можуть ставити собі за головну мету здобуття престижу й особистого впливу»²⁶.

Кодекс етики українського журналіста визначає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст зобов'язаний дотримуватися у своїй професійній діяльності. Кодекс був ухвалений 24.04.2004 р. (ост. ред. від 04.10.2013 р.). Кодекс базується на основі прав і свобод людини, викладених у Загальній декларації прав людини, Всесвітній Хартії свободи преси ООН, Декларації принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації журналістів, Конституції України та чинного законодавства. Тези:

1. «Свобода слова та висловлювань – невіддільна частина роботи журналіста.
2. Медійник має служити інтересам суспільства, а не влади чи засновників.
3. Журналіст повинен поважати приватне життя людини.
4. Судові процеси мають висвітлюватися у медіа неупереджено щодо звинувачених.
5. Журналіст може приховувати джерела інформації, крім передбачених законодавством України випадків.
6. Найперший обов'язок медійника – повага до права громадськості на повну й об'єктивну інформацію про факти та події.
7. Інформаційні й аналітичні матеріали у ЗМІ необхідно відокремлювати від реклами відповідною рубрикацією.
8. Під час редакційної обробки матеріалів (знімків, текстів, заголовків, відеоряду) обов'язково зберігати первісний зміст.
9. Факти, судження та припущення мають чітко відокремлюватися одне від одного.
10. Медійник і редакція повинні збалансовано представляти точки зору позицій опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики.
11. Неприпустиме вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке викривляє зміст.
12. Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення помилкової інформації у своїх матеріалах.
13. Медійник не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації.
14. Плагіат неможливий у роботі журналіста.
15. Будь-яка дискримінація заборонена у журналістських матеріалах.
16. Медійника не можуть примусити виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам.
17. Незаконне отримання винагороди за виконаний чи невиконаний матеріал несумісне зі званням журналіста.
18. Медійник має бути особливо обережним у разі висвітлення питань, пов'язаних із дітьми»²⁷.

4. Зарубіжний досвід регулювання журналістської діяльності.

²⁵ Про етичні принципи журналістики: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1003 (1993). June 18, 2005. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

²⁶ Про етичні принципи журналістики: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1003 (1993). June 18, 2005. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

²⁷ Кодекс етики українського журналіста від 24 квітня 2004 р. (зі змінами від 4 жовтня 2013 р., затверджено 12 грудня 2013 року на пленумі Національної спілки журналістів України). URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

Королівство Норвегія

На рівні Конституції закріплені всі гарантії журналістської діяльності. Так відповідно до ст. 100²⁸: ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за передачу або отримання інформації, ідей чи повідомлень, окрім випадків, коли це може бути виправдано стосовно підстав свободи слова, якими є пошук істини, сприяння демократії та свобода особи. Кожен має право вільно висловлювати свою думку щодо управління державою та з будь-якого іншого питання. Чітко визначені обмеження цього права можуть бути встановлені лише тоді, коли це виправдовують особливо вагомими міркуваннями стосовно підстав свободи слова. Попередня цензура та інші запобіжні заходи не можуть застосовуватися, окрім випадків, коли це необхідно для захисту дітей та молоді від шкідливого впливу кінофільмів. Кожна людина має право доступу до документів держави та муніципалітетів, а також право стежити за діяннями судів та демократично обраних органів. Обмеження цього права можуть бути встановлені законом для захисту приватного життя особи або з інших вагомих причин.

Королівство Бельгія

Конституція Бельгії²⁹ гарантує свободу преси та публікації (ст. 19), та заборону цензури (ст. 25). Law on the Protection of Journalistic Sources 2005³⁰: охороняє анонімність інформаторів, і суд може вимагати розкриття джерела лише за «необхідного захисту верховенства закону» (в особливо виняткових випадках). Згідно закону, журналіст це особа, яка працює самостійно або як працівник, юридична особа, яка регулярно та безпосередньо сприяє збору, редагуванню, виробництву або розповсюдженню інформації для громадськості через засіб масової інформації, та редакційний персонал

Французька Республіка

Закон про свободу друку (ЗМІ) від 29.07.1881р.³¹ є основним правовим актом, що регулює свободу вираження думок, друку та журналістську діяльність у Франції. Він: захищає свободу преси як головне право; встановлює відповідальність за дифамацію, наклеп, розпалювання ненависті, але потребує дотримання суворих процесуальних гарантій (наприклад, короткий термін подання скарг); закріплює право журналістів на захист джерел інформації (разом з КПК Франції); передбачає спеціальні правила кримінального переслідування за журналістські публікації — з обмеженою можливістю притягнення до відповідальності. Закон забороняє вимагати від видання попереднього узгодження публікацій із владою.

Хоча свобода слова гарантується, вона не є абсолютною. Закон передбачає кримінальну та цивільну відповідальність за: наклепу та образу, заклики до насильства, провокації до вбивства та крадіжок, расової ненависті, дискримінації та заперечення геноциду або ін. міжнародних злочинів; публікацію хибної інформації, якщо вона здатна вплинути на суспільний устрій та ін. Крім того, ст. 38 забороняє публікувати обвинувальні акти та будь-які інші кримінальні або виправні протоколи до їх зачитування на публічному слуханні. Цим же Законом гарантується таємниця джерел журналіста: «Під час будь-яких розслідувань, журналіст має право не розкривати джерело інформації, за винятком випадків, коли таке розкриття виправдане переважаючими вимогами суспільного інтересу...»

Федеративна Республіка Німеччина

Основний закон Німеччини (Grundgesetz ст. 5)³² гарантує кожному право вільно висловлювати та поширювати свою думку в усній, письмовій та образотворчій формі, а також вільно отримувати інформацію із загальнодоступних джерел. Свобода преси та свобода мовлення гарантуються. Цензура заборонена. Ці права обмежуються положеннями загальних законів, правом на захист особистої честі та законами про захист молоді.

В судовій практиці зазначається, що при колізії з іншими правами (наприклад, правом

²⁸ The constitution of the Kingdom of Norway. lov-1814-05-17. URL: <https://lovdata.no/dokument/nle/lov/1814-05-17>

²⁹ La constitution Belge. Texte coordonné du 17 février 1994. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/383>

³⁰ Law on the protection of journalistic sources. iris 2005-5:1/6. URL: <https://merlin.obs.coe.int/article/3446>

³¹ Loi du 29 juillet 1881 Sur la liberté de la presse. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722>

³² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. 23.05.1949. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

на захист честі) вони повинні тлумачитись максимально на користь свободи. Таким чином, свобода висловлювання та преси є гарантованою, але не абсолютною — вона обмежена необхідністю захисту інших прав та інтересів (наприклад, приватного життя, національної безпеки тощо).

Італійська Республіка

Ст. 21 Конституції Італії визначає³³: усі мають право вільно виражати свої думки усно, письмово та в інший спосіб. Преса не підлягає цензурі. У разі нагальної потреби і за неможливості прийняття своєчасно рішення суду, конфіскація періодичної преси можлива за рішенням посадових осіб судової поліції (*ufficiali di polizia giudiziaria*), які повинні невідкладно і не пізніше як за двадцять чотири години повідомити про це суд. Забороняються друковані твори, вистави та інші заходи, що суперечать добрим звичаям.

Відповідно до КПК Італії, журналіст має право на професійну таємницю, якщо суддя не вважає, що повідомлені факти можуть бути з'ясовані лише шляхом безпосереднього опитування свідка. У цьому випадку журналіст повинен розкрити джерело. Журналісти не користуються захистом від прослуховування та стеження.

Королівство Іспанія

Стаття 20 Конституції Іспанії гарантує: вільне вираження та поширення поглядів, ідей та думок в усній, письмовій формі чи іншими засобами відтворення; виробництво та створення літературних, художніх, наукових та технічних творів; свободу викладання; вільне поширення та отримання інформації за допомогою будь-яких засобів.

Закон регулює організацію та парламентський контроль за засобами масової інформації, залежними від держави або будь-яких публічних установ, та гарантує доступ до цих засобів різним представницьким соціальним та політичним групам, поважаючи плюралізм суспільства та існування різних мов в Іспанії. Ці свободи обмежуються повагою до прав, і особливо правом на честь, особисте життя, на людську гідність та на захист молоді та дитинства. Накладення арешту на публікації, записи та інші засоби інформації може проводитися лише з судового рішення.

Закон про захист інформаторів (*Law 2/2023 «Ley del Informante»*) 20.02.2023р.³⁴ запроваджує механізми захисту для журналістів як одержувачів інформації від інформаторів. Він встановлює канали забезпечення конфіденційності та максимального захисту джерел під час підготовки журналістських розслідувань³⁵.

Естонська Республіка

Ст. 44 Конституції гарантує право на вільний доступ до інформації державних органів, включаючи право отримувати відомості про їхню діяльність, а ст. 45 закріплює свободу вираження поглядів і свободу преси, прямо забороняючи цензуру. *Media Services Act* ³⁶: §13 Freedom of activity — ЗМІ самостійно визначають зміст, за винятком випадків втручання правоохоронних органів та судів; §15 Protection of source of information – закріплюється «журналістський щит»: право не розголошувати джерело; прямий і опосередкований примус до розкриття заборонено; виняток - якщо джерело свідомо надало неправдиву інформацію; розкриття може вимагатися лише за рішенням суду та лише в рамках КПК. *Personal Data Protection Act*³⁷ (поправки 2007) - з січня 2008 року персональні дані можуть поширюватись журналістами законно, навіть без згоди особи, якщо переважає суспільний інтерес, за умови відповідності етики.

Литовська Республіка

Ст. 44 Конституції Латвії³⁸: гарантує свободу слова та свободу друку, захищаючи

³³ Конституція Італійської Республіки (з передмовою В.Шаповала) К.: Москаленко О.М., 2018. 62 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1541579165const_italy.pdf

³⁴ Monitoring media pluralism in the digital era application of the media pluralism: monitor in the european member states and candidate countries in 2023. URL: <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/6f5dd40e-b522-520b-80cd-cd067a68230e/content>

³⁵ Ley 2/2023, de 20 de febrero, reguladora de la protección de las personas que informen sobre infracciones normativas y de lucha contra la corrupción. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2023-4513>

³⁶ Media Services Act 16.12.2010. RT I, 06.01.2011. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511012019003/consolide>

³⁷ Freedom of the press. Human Rights in Estonia 2007. URL: <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/human-rights-in-estonia-2007/freedom-of-the-press>

³⁸ Constitution of the Republic of Lithuania (Adopted by citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum of 25 October 1992). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.21892?jfwid=-wd7z8ivg5>

журналістів від цензури та насильства. Закон «Про надання інформації громадськості» (§ 11–13)³⁹: повторює принципи свободи слова, свободи доступу до інформації, заборону цензури, а ст. 8 Закону закріплює гарантії конфіденційності джерела інформації: виробник, розповсюджувач публічної інформації, їх учасник або журналіст мають право зберігати конфіденційність джерела інформації та не розголошувати його, крім визначених законом випадків. Суд може вмотивованим рішенням зобов'язати розкрити джерело інформації, якщо розкриття джерела інформації необхідне для життєво важливих або інших значущих суспільних інтересів, а також для забезпечення захисту конституційних прав і свобод осіб та здійснення правосуддя, а також якщо розкриття джерела інформації іншими засобами неможливо або якщо такі засоби вже вичерпані.

Латвійська Республіка

Ст. 100 Конституції Латвії⁴⁰ гарантує свободу слова та право вільно отримувати та поширювати інформацію, цензура заборонена. Закон «Про пресу та інші засоби масової інформації»⁴¹: поширюється на місцеві та електронні ЗМІ. Абсолютна заборона цензури та монополізації засобів масової інформації. Права журналістів (§§23–24): збір будь-якої інформації законним шляхом, поширення, якщо інформація не заборонена, доступ до офіційних каналів; відмова від публікації, якщо матеріал суперечить переконанням, захист доступу та акредитації, встановлює обмеження щодо публікації. Єдиний реєстр ЗМІ (включно з сайтами) - підвищує прозорість.

Чеська Республіка

Ст. 17 Хартії гарантує свободу слова та друку, створюючи правову основу для захисту журналістів від цензури та насильства.⁴² Цензура є неприпустимою. Press Law (Про права та обов'язки при публікації періодичного друку № 46/2000)⁴³ містить ключові механізми захисту журналістів від цензури та перешкод у роботі: свобода друку, відсутність цензури, право на захист джерела (§16); обов'язок публікувати виправлення та відповіді на неправильні чи спотворюючи факти публікації – це механізм захисту репутації осіб. Закон забороняє публікації, що порушують кримінальне законодавство: пропаганда насильства, наклеп, розпалювання ворожнечі тощо.

Республіка Польща

Ст. 54 Конституції гарантує свободу вираження поглядів та свободу друку, що створює правову основу для захисту журналістів від цензури та насильства. Act on Whistleblowers (2022)⁴⁴ зміцнив захист інформаторів і опосередковано підтримує журналістів, які публікують викриття у правопорушеннях від розголошення джерел інформації. Захист поширюється на факт повідомлення; на відмову від розголошення конфіденційності даних; на осіб, пов'язаних із інформатором (родина, колеги, помічники). Заборонені будь-які репресії: дисциплінарні, звільнення, пониження, відмова у просуванні, фінансові обмеження тощо. Особистість інформатора та пов'язана інформація суворо конфіденційні. Лише особа, компетентна обробляти повідомлення, має доступ до цих даних.

Румунія

Стаття 30 Конституції гарантує свободу вираження поглядів та свободу преси, захищаючи журналістів від цензури та насильства. Lege nr.504/2002 privind audiovizualul⁴⁵ (Закон про аудіовізуальне мовлення) посилює роль плюралізму та культурної функції ЗМІ. Незалежність редакційної політики та заборона цензури. Захист аудиторії та журналістів. Обмеження щодо поширення образливого чи дискримінаційного контенту. Закон вимагає

³⁹ Law on the provision of information to the public. 2 July 1996 – No I-1418. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/eb244e803e4911e89517ff5ccea63d58>

⁴⁰ Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=72346>

⁴¹ Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem. URL: <https://likumi.lv/ta/id/64879-par-presi-un-citiem-masu-informacijas-lidzekliem>

⁴² Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/7330>

⁴³ Zákon 22 února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-46>

⁴⁴ ACT on the Protection of Whistleblowers. 2025-07-28. URL: <https://bip.brpo.gov.pl/en/content/act-protection-whistleblowers>

⁴⁵ Legea și Codul Legea audiovizualului nr. 504/2002 și Decizia nr. 220/2011 privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual. URL: <https://cna.ro/article12050,12050.html>

чіткого розмежування фактів та думок, балансу та правдивості. Регулювання акредитації та ліцензування ЗМІ.

5. Гарантії журналістської діяльності

Стаття 25 Закону України «Про інформацію» визначає наступні *гарантії діяльності медіа та журналістів*:

«1. Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.

2. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, що ними проводяться, бути присутнім на заходах, що проводяться у режимі відеоконференції, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.

3. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.

4. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник суб'єкта у сфері медіа має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій та на територіях, де оголошено надзвичайний стан, надзвичайну ситуацію або вжиті адміністративні та медико-санітарні заходи (карантин), крім випадків, передбачених законом.

5. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).

6. Журналіст медіа має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням.

7. Права та обов'язки журналіста, працівника суб'єкта у сфері медіа, визначені цим Законом, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних суб'єктів у сфері медіа, які працюють в Україні»⁴⁶.

6. Захист журналістських джерел як гарантія професійної діяльності. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ч. 2 ст. 163 КК України). Порушення недоторканності житла: підстави кримінальної відповідальності (ст. 162 КК України).

Окремо слід зупинитися на задекларованому ч.1 ст. 11-1 «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» (аналогічно - ч.3 ст.25 Закону України «Про інформацію») праві журналіста «не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації». Зарубіжний досвід показує, що переважна більшість зарубіжних країн членів ЄС в процесі визначення гарантій діяльності журналіста роблять акцент саме на встановлення імунітету журналіста від примусу до розкриття джерела інформації: § 125 КПК Норвегії⁴⁷, ст.ст. 100-5, 109, 56-2 КПК (Code de procédure pénale) Франції, § 53 Strafprozessordnung (КПК) Німеччини, ст. 200 КПК Італії, Декрет-закон 9/2018 Про захист журналістських джерел Іспанії, Media Services Act Естонії⁴⁸, Закон Про надання інформації громадськості (§ 11–13) Литви⁴⁹ та ін. закріплюють професійний імунітет свідка або професійну журналістську таємницю.

Право журналістів на захист джерел гарантується Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела

⁴⁶ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

⁴⁷ <https://www.rcmediafreedom.eu/tools/legal-resources/protection-of-journalistic-sources-is-a-basic-condition-for-press-freedom>

⁴⁸ Media Services Act 16.12.2010. RT I, 06.01.2011. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511012019003/consolide>

⁴⁹ Law on the provision of information to the public 2 July 1996 – No I-1418. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/eb244e803e4911e89517ff5ccea63d58>

Принципи, які містить Рекомендація стосовно захисту джерел:

2. Інші особи, які в силу своїх професійних зав'язків із журналістами одержують відомості про інформацію, що ідентифікує джерело, в процесі збору, редакційної підготовки або поширення цієї інформації мають бути такою самою мірою захищені.

4. У провадженні справи проти журналіста про нібито порушення честі або репутації особи органи влади повинні розглянути, з метою встановлення правди чи, навпаки, голослівності твердження, всі докази, і не можуть вимагати з цією метою розкриття інформації, що ідентифікує журналістське джерело.

Goodwin v The United Kingdom (1996)⁵²: журналіст Уільям Гудвін відмовився розкрити джерело інформації, отримане від анонімного інформатора, і був оштрафований за неповагу до суду. ЄСПЛ визнав порушення ст. 10 ЄКПЛ, підтверджуючи, що захист джерел є основою свободи преси.

Справа Ханса-Мартіна Тілака (2004–2009р.р.) Німецького журналіста Г. Тілака заарештувала бельгійська поліція за звинуваченням у підкупі співробітників Європейської комісії для отримання конфіденційних документів. Його будинок та офіс були обшукані, вилучені комп'ютери та документи. У 2007 році Європейський суд з прав людини визнав порушення права Тілака на захист джерел інформації та зобов'язав Бельгію виплатити компенсацію⁵⁴.

Справа Gîrleanu v. Romania (2018)⁵⁵: журналіст Marian Gîrleanu заарештований та оштрафований за зберігання та передачу секретної інформації без публікації. ЄСПЛ визнав це порушення ст. 10, зазначивши, що він діяв сумлінно і не завдав загрози безпеці. Підсумок: компенсація €4500 + €3695 адвокатських витрат.

⁵¹ Рішення ЄСПЛ у справі Radio Twist v. Slovakia, № 62202/00 від 19.12.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22:%7B%22001-78603%22%7D%7D>, Рішення Європейського суду з прав людини у справі Ressiot et autres c. France, № 15054/07 і № 15066/07 від 28.06.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22:%7B%22201-111670%22%7D%7D>, Рішення Європейського суду з прав людини у справі Tillack v. Belgium, № 20477/05 від 27.11.2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22appno%22:%7B%2220477/05%22%7D%7D%7B%22itemid%22:%7B%22001-83527%22%7D%7D%7D>, Рішення Європейського суду з прав людини у справі Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands від 22.11.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22:%7B%22201-114439%22%7D%7D>

⁵³ Becker v. Norway (application no. 21272/12) judgment of 5 october 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177349>

⁵⁵ CASE OF GÎRLEANU v. ROMANIA (Application no. 50376/09) 26 June 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22:%7B%22001-184064%22%7D%7D>

Справа Roşianu v. Rumania (2024)⁵⁶ журналіст Roşianu вимагав доступу до документів Baia Mare муніципальної адміністрації. ЄСПЛ ухвалив, що повторна та мотивована відмова порушує ст. 10. Компенсація: €4000 + €4748 судових витрат.

Справа Bucur and Toma v. Romania (2013)⁵⁷ У справі предметом розгляду була незаконність прослуховування журналістів та штрафи для інформатора. ЄСПЛ підтвердив порушення ст. 8 (приватне життя) та ст. 10 (свобода висловлювання), засудивши довільне прослуховування та покарання за викриття фактів. Компенсації: на користь інформатора - €20000, журналіста і дочки - по €7800.

П. 6 ч. 2 ст. 65 КПК України закріплює заборону допиту журналіста про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації⁵⁸. Крім того, відповідно до ст. 162 КПК України визначається саме поняття «журналістська таємниця», як охоронювана законом таємниця - інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації⁵⁹.

Ч. 3 ст. 25 ЗУ «Про інформацію», п. 3 ч. 1 ст. 11-1 ЗУ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» все ж таки передбачають можливість подолання імунітету свідка, а саме «крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону». Керуючись вимогами ч.6 ст.163 КПК України суд може зобов'язати ЗМІ та/або журналіста надати слідчим тимчасовий доступ до інформації наданої ЗМІ за умови нерозголошення авторства або джерела інформації.

У випадках примусу до розкриття джерел журналістом, відповідальність відповідних осіб наставатиме за ст. 373 КК України - примушування давати показання, ч. 2 ст. 163 КК України - порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер; ст. 162 КК України - порушення недоторканності житла. Практика ЄСПЛ свідчить про факти порушення журналістського імунітету Україною⁶⁰.

Тема 2.

Відповідальність журналіста: межі свободи слова та дотримання авторських прав.

1. Види інформації та наслідки порушення правового режиму захисту інформації. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці (ст.ст. 231, 232 КК України). Кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності (ст. 387 КК). Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України).

2. Вільне вираження поглядів і переконань. Звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень. Практика ЄСПЛ.

3. Критерії оцінки інформації. Суспільний інтерес. Підстави кримінальної відповідальності за порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК України).

4. Відшкодування моральної шкоди та захист честі та гідності.

5. Порядок використання спеціальних технічних пристроїв (фото, відео) та опублікування результатів їх використання. Наслідки порушення.

⁵⁶ Roşianu v. Romania (Application no. 27329/06). 24.6.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-9550%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-9550%22]})

⁵⁷ AFFAIRE BUCUR ET TOMA c. ROUMANIE (Requête no 40238/02) 08/04/2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115946%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115946%22]})

⁵⁸ Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁵⁹ Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁶⁰ Справа «Седлецька проти України» (Заява № 42634/18) від 01/07/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g53#Text, Справа «Сінькова проти України» (Заява № 39496/11) від 27 лютого 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text, CASE OF ANATOLIY YEREMENKO v. UKRAINE (Application no. 22287/08) on 10 November 2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-219194%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-219194%22]})

6. Порядок здійснення фіксації судового засідання. Наслідки порушення.

7. Відповідальність за порушення авторських та суміжних прав. Підстави кримінальної відповідальності за порушення авторського права (ст. 176 КК України).

1. Види інформації та наслідки порушення правового режиму захисту інформації. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці (ст.ст. 231, 232 КК України). Кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності (ст. 387 КК). Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України).

Закон «Про доступ до публічної інформації» визначає, що публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Відповідно до ст. 6 Закону публічна інформація з обмеженим доступом є: конфіденційна інформація, таємна інформація і службова інформація⁶¹.

«Обмеження доступу до інформації» здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

- 1) виключно в передбачених Законом інтересах (п. 1 ч. 2 ст. 6);
- 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;
- 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні»⁶².

Ч. 5 ст. 6 Закону «Про доступ до публічної інформації» встановлює випадки, за яких не може бути обмежено доступ до інформації. Крім того, не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, про структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага керівника, заступника керівника юридичної особи публічного права, керівника, заступника керівника, члена наглядової ради державного чи комунального підприємства або державної чи комунальної організації, що має на меті одержання прибутку, особи, ін.

Ст. 7 - **конфіденційна інформація** - інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов⁶³. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.

Ст.32 Конституції України не допускає збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини⁶⁴. Але все змінюється, коли приватний інтерес стає спільним благом, а запитувана інформація набуває статусу суспільно необхідної.

Незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала її відома у зв'язку із використанням службових повноважень, визнається *адміністративним проступком* (ст.172-8 КУпАП)⁶⁵.

Відповідно до ст.182 КК України *кримінально караним* є незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється,

⁶¹ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

⁶² Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

⁶³ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

⁶⁴ Конституція від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁶⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Постанова Верховної Ради № 8074-10 від 07.12.84р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20201230#Text>

чи в засобах масової інформації; а за певних умов – і за ст. 145 КК - умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки⁶⁶.

Ст. 8 Закону «Про доступ до публічної інформації», **таємна інформація** - інформація, доступ до якої обмежується у спосіб, передбачений Законом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю⁶⁷.

Державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (абз. 1 ч.1 Закону «Про державну таємницю»⁶⁸). Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за посягання на державну таємницю низкою норм, зокрема ст. ст.114, 328, 329 та 422. Стаття 114 КК передбачає відповідальність за умисне збирання та передачу інформації, що містить державну таємницю, представнику іноземної держави, та визнається державною зрадою. Стаття 328 КК України передбачає відповідальність за розголошення державної таємниці, і відповідальність покладається не тільки на осіб, яким за діяльністю була довірена секретна інформація, а й на тих, кому вона стала відома випадково при виконанні службових обов'язків (тож журналісти у випадку розголошення такої інформації також можуть бути притягнуті до відповідальності). Статті 329 та 422 КК України передбачають відповідальність за незаконні дії щодо державної таємниці, але щодо чітко визначених суб'єктів, до яких журналіст не може бути віднесений.

Ст. 505 ЦК України тлумачить поняття *комерційної таємниці* як інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію⁶⁹. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Ст. 420 ЦК України визначено, що комерційна таємниця є об'єктом інтелектуальної власності.

Що стосується захисту комерційної таємниці:

- у випадках порушення діловим партнером режиму комерційної таємниці є звернення до суду з позовом про стягнення штрафних санкцій, передбачених договором;
- в межах *адміністративної форми* здійснюється Антимонопольним комітетом України;
- *судова форма* захисту передбачає настання цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності залежно від провадження. Цивільно-правова відповідальність у формі відшкодування завданих розголошенням збитків. Ч. 3 ст. 164-3 КУпАП передбачено відповідальність за розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Санкція за вказане правопорушення полягає в накладенні штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ст. 232 КК України передбачено відповідальність за умисне розголошення

⁶⁶ Кримінальний кодекс: Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20250717#Text>

⁶⁷ комерційна таємниця (ст.505 ЦК України), адвокатська таємниця (ст.22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), лікарська таємниця (ст.40 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я»), таємниця усиновлення (ст.228 Сімейного кодексу України), таємниця страхування (ст.40 Закону України «Про страхування»), банківська таємниця (ст.60 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), таємниця сповіді (ст.3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

⁶⁸ Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

⁶⁹ Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Банківська таємниця. Згідно ст. 231 КК України настає кримінальна відповідальність за умисні дії, які спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. До адміністративної відповідальності притягаються за дії передбачені статтями 164-3 (Недобросовісна конкуренція) і 164-11 КупАП (Незаконне розголошення або використання інформації, що становить банківську таємницю).

Таємниця слідства. Відповідно до 387 КК України караним є розголошення без письмового дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані.

За ст. 162 КПК України до охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

«1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

9) державна таємниця;

10) таємниця фінансового моніторингу;

11) відомості, що становлять професійну таємницю відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»⁷⁰.

Ст. 168 КК України встановлює відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя).

Ст. 9 «Про доступ до публічної інформації - **до службової** може належати така інформація:

1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньому службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Згідно до ст. 330 КК настає кримінальна відповідальність за передачу або збирання з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

⁷⁰ Кримінально-процесуальний кодекс: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Вільне вираження поглядів і переконань. Звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень. Практика ЄСПЛ

Важливою гарантією діяльності журналіста є можливість звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень.

Елементами оціночних суджень є: висловлювання, які не містять фактичних даних; критика; оцінка дій; висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири)⁷¹.

Стандарти ЄСПЛ з приводу оціночних суджень:

*У справі «Українська Прес-Група проти України»*⁷²: ЄСПЛ визнав порушення ст.10 у цій справі: «... обидві оспорювані статті містили критичні твердження» про політиків (позивачів), лідерів політичних партій відповідно, які були «кандидатами на президентських виборах 1999 року й обое були, і досі є, активними політиками». ЄСПЛ зазначив, що «національні суди визнали весь текст наклепницьким, незважаючи на те, що встановили, що твердження журналіста, які містилися у статті, були оціночними судженнями». Суд прийшов до висновку, що «публікації містили критику двох політиків, яка була викладена жорсткою, полемічною, саркастичною мовою. Немає сумніву, що для позивачів вони були образливими і навіть шокуючими. Проте, обираючи свою професію, вони залишили себе відкритими для суворої критики і пильного нагляду; це той тягар, який політики мають прийняти в демократичному суспільстві. Беручи до уваги відповідні тексти в цілому і зважуючи конфліктні інтереси, ЄСПЛ знаходить, що українські суди перейшли межу розсуду, надану національним органам Конвенцією. Визнання заявника винним у наклепі було вочевидь непропорційним меті, що переслідувалась». А оскаржуване втручання не відповідало нагальній суспільній необхідності, яка б переважувала інтерес суспільства у законній політичній дискусії щодо передвиборчої кампанії та політичних фігур, залучених до неї. Крім того, стандарти, що застосовувалися українськими судами в цій справі, не узгоджувалися з принципами, зазначеними у статті 10, а пояснення, які використовувалися для виправдання втручання, не можуть вважатися «достатніми».

*У справі Prager and Oberschlick v. Austria (no. 1), від 26 квітня 1995*⁷³: «думки, ... не могли претендувати на абсолютний імунітет від переслідування з тієї причини, що їхня точність не піддається перевірці... та вони виходили за межі прийнятної критики. Преса відіграє непересічну роль у правовій державі, хоча вона не може переступати певні межі, встановлені зокрема й заради захисту репутації інших осіб, та зобов'язана передавати у спосіб, що не суперечить її обов'язкам, інформацію й ідеї щодо політичних проблем та інших тем, що становлять суспільний інтерес (Рішення Суду в справі «Кастеллс проти Іспанії» (Castells v. Spain) від 23 квітня 1992 року). Це стосується й питань функціонування системи правосуддя. Для того, щоб успішно виконувати свої обов'язки, вона як гарант правосуддя має користуватися довірою загалу, саме тому «може виникати необхідність захистити судців від безпідставних і деструктивних нападок, особливо з огляду на їхній обов'язок утримуватись від реагування на критику». Деякі з обвинувачень, висунутих у цих твердженнях, були надзвичайно серйозними, в яких заявник непрямо звинуватив відповідних осіб у тому, що вони, як судді, порушували закон або принаймні свої професійні обов'язки. На думку Суду заявнику (журналісту) не вдалося продемонструвати своєї сумлінності та дотримання норм журналістської етики. «За умови дотримання вимог п. 2 ст. 10, свобода вираження поглядів поширюється не тільки на ту «інформацію» та «ідеї», що їх сприймають прихильно, без образи чи байдуже, але й на ті, що викликають

⁷¹ Кучерявенко В. Коли за оціночне судження доведеться відповідати. *Національна асоціація адвокатів*. URL: <https://unba.org.ua/publications/9590-koli-za-ocinochne-sudzhennya-dovedet-sya-vidpovidati.html>

⁷² «Українська Прес-Група» проти України» (Заява № 72713/01): Рішення від 29 березня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382#Text

⁷³ PRAGER AND OBERSCHLICK v. AUSTRIA (Application no. 15974/90). Judg. 26 April 1995. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57926%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57926%22]})

роздратування, обурення чи неспокій в усій державі чи серед якоїсь частини населення (див., *mutatis mutandis*, згадані вище рішення в справах «Кастеллс проти Іспанії» і «Ферайнігунг демократішер зольдатен остеррайхс» і «Губі проти Австрії»), а іноді журналістська свобода включає і можливість вдаватися до деякого перебільшення чи навіть провокації.

У рішенні ЕСПЛ *Lingens v. Austria*⁷⁴: «... свобода вираження стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе. Хоча преса не повинна переступати меж, встановлених, *inter alia*, для «захисту репутації інших осіб», на ній лежить обов'язок повідомляти інформацію та ідеї на політичні теми так само, як і в інших сферах, які становлять громадський інтерес. Відповідно, межі допустимої критики є ширшими, коли вона стосується власне політика, а не приватної особи. На відміну від останньої, перший неминуче і свідомо відкривається для прискіпливого аналізу кожного свого слова і вчинку як з боку журналістів, так і громадського загалу і, як наслідок, повинен виявляти до цього більше терпимості. ...На думку Суду, слід уважно розрізняти факти та оціночні судження. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень не можна. Суд зауважує, що факти, на яких пан Лінгенс ґрунтував свої оціночні судження, були незаперечними, як і його добросовісність. Що ж стосується оціночних суджень, цю вимогу неможливо виконати, і вона є порушенням самої свободи поглядів, яка є основною складовою права, гарантованого статтею 10 Конвенції. Втручання у здійснення паном Лінгенсом свободи вираження поглядів не було «необхідне у демократичному суспільстві... для захисту репутації... інших осіб»; воно не відповідало поставленій законній меті. Відповідно, було порушення статті 10 Конвенції».

У справі *De Haes and Gijssels v. Belgium*⁷⁵ Суд зазначив, що стаття 10 п. 2 Конвенції явно передбачає, що свобода друку «може бути пов'язана з... обмеженнями... які передбачені законом і необхідні... для захисту репутації чи прав інших осіб... або забезпечення авторитету та неупередженості правосуддя». Потреба захисту приватного життя позивачів (п. 1 статті 8 Конвенції) і, більш конкретно, їх честі та репутації, означає, у випадку статті в пресі, преса повинна (1) прагнути дотримуватися істини; (2) не допускати невинуватих образ; та (3) поважати недоторканність особистого життя громадян. Ці критерії сформульовані у складеній Міжнародною федерацією журналістів «Декларації про права та обов'язки журналістів». «заявників не можна дорікнути, що вони виявили несумлінність у виконанні своїх професійних обов'язків, опублікувавши те, що вони дізналися у справі. На пресі лежить обов'язок повідомляти інформацію та ідеї, які становлять суспільний інтерес». «Якщо поглянути на речі в контексті цієї справи, то звинувачення, про які йдеться, є не більше ніж думки, істинність яких не можна довести за визначенням. Такі думки можуть бути перебільшеними та надмірними, особливо за відсутності будь-якої фактичної основи, проте в даному випадку справа інакша». Хоча коментарі пана Де Хаеса та пана Гійселса, безсумнівно, були різко критичними, вони, проте, видаються пропорційними тому занепокоєнню та обуренню, які були викликані наведеними у статтях фактами. Щодо полемічного і навіть агресивного тону статей — чого Суд не схвалив, слід пам'ятати, що стаття 10 захищає не лише зміст ідей та інформації, а й форму, в якій вони виражені (у справі Єрсилда).

Ст. 30 Закону України «Про інформацію»⁷⁶: « (ч.1) Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. (ч. 2) Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання

⁷⁴ LINGENS v. AUSTRIA (Application no. 9815/82). Judg. 8 July 1986. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57523%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57523%22]})

⁷⁵ DE HAES AND GIJSELS v. BELGIUM (Application no. 19983/92). Judg. 24 February 1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58015%22]})

⁷⁶ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому медіа з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду. (ч. 3) Суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною».

Ст. 117 Закону України «Про медіа»: « (ч.1) Суб'єкти у сфері медіа та їх працівники, а також журналісти, які виконують роботу за цивільно-правовим договором для медіа, не несуть відповідальності за поширення інформації, забороненої цим Законом, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація:

1) є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням матеріалів, опублікованих іншим зареєстрованим медіа, або точним за змістом відтворенням оригінальних матеріалів іноземного медіа з посиланням на них;

2) була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації", або у відповідь на звернення, подане відповідно до Закону України "Про звернення громадян";

3) містилася в офіційних повідомленнях або одержана від державних органів, органів місцевого самоврядування (в тому числі іноземних) у письмовій формі, в тому числі була оприлюднена на їхніх веб-сайтах та сторінках на платформах спільного доступу до інформації;

4) є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням публічних виступів чи повідомлень юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, народних депутатів України, кандидатів на виборні посади;

5) поширювалася без попереднього запису та містилася у виступах осіб, які не є працівниками відповідного суб'єкта у сфері медіа, якщо працівники такого суб'єкта вжили заходів щодо припинення порушення.

2. Суб'єкти у сфері медіа та їх працівники, а також журналісти, які виконують роботу за цивільно-правовим договором для медіа, *не несуть відповідальності* за поширення інформації, що містить таємницю, яка спеціально охороняється законом, якщо ці відомості не було отримано незаконним шляхом.

3. Суб'єкти у сфері медіа та їх працівники, а також журналісти, які виконують роботу за цивільно-правовим договором для медіа, *не несуть відповідальності* за поширення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановив, що ця інформація є суспільно необхідною (суспільно значимою).

4. Суб'єкти у сфері онлайн-медіа звільняються від відповідальності за поширення недостовірної інформації, а також інформації, заборона поширення якої передбачена статтями 36, 42 та 119 цього Закону, якщо така інформація була поширена користувачами у розділах для коментування чи розміщення користувацьких публікацій на веб-сайті чи веб-сторінці такого медіа, за умови що суб'єкт у сфері онлайн-медіа обмежив доступ до такої інформації впродовж трьох робочих днів з моменту отримання відповідної скарги чи припису Національної ради або ухвали про відкриття відповідного провадження судом.

5. Суб'єкти у сфері медіа звільняються від відповідальності, якщо вони нададуть належні та достатні докази того, що порушення вимог закону відбулось внаслідок незаконного втручання третіх осіб в діяльність суб'єктів у сфері медіа, і поширення

інформації, забороненої цим Законом, відбулося без редакційного контролю відповідного суб'єкта у сфері медіа»⁷⁷.

Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009р. №1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»: (п. 19) «Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки, поширені в засобі масової інформації, принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй частиною першою статті 277 ЦК та відповідним законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому ж засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на відповідача може бути покладено обов'язок відшкодувати моральну шкоду»⁷⁸.

Зміст понять **«фактичне твердження»** та **«оціночне судження»** також було розкрито у постанові Верховного Суду України від 01.02.2018 року у справі № 757/33799/15-ц, відповідно до якої:

«твердження – це логічна побудова та викладення певного факту чи групи фактів. Факт – це явище об'єктивної дійсності, конкретні життєві обставини, які склалися у певному місці та часі за певних умов. Враховуючи те, що факт, сам по собі, є категорією об'єктивною, незалежною від думок та поглядів сторонніх осіб, то його відповідність дійсності може бути перевірена та встановлена судом;

судження – це те ж саме, що й думка, висловлення. Воно являє собою розумовий акт, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки і напряду, пов'язаними із такими психологічними станами, як віра, впевненість чи сумнів. Оцінити правдивість чи правильність судження будь-яким шляхом неможливо, а тому воно не входить до предмета судового доказування»⁷⁹.

Щоб розрізнити фактичне твердження і оціночне судження, необхідно брати до уваги обставини справи і загальний тон зауважень, оскільки твердження про питання, що становлять суспільний інтерес, є оціночними судженнями, а не констатацією фактів.

В іншій справі Касаційний цивільний суд Верховного Суду у справі №761/32924/19-ц зазначив наступне:

«фактичне твердження - це логічна побудова та викладення певного факту чи групи фактів. Факт - це явище об'єктивної дійсності, конкретні життєві обставини, які склалися у певному місці та часі за певних умов. Враховуючи те, що факт, сам по собі, є категорією об'єктивною, незалежною від думок та поглядів сторонніх осіб, то його відповідність дійсності може бути перевірена та встановлена судом»⁸⁰.

Судження - це те ж саме, що й думка, висловлення. Воно являє собою розумовий акт, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки і напряду, пов'язаними із такими психологічними станами, як віра, впевненість чи сумнів. Оцінити правдивість чи правильність судження будь-яким шляхом неможливо, а тому воно не входить до предмета судового доказування. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження також користуються захистом - це передумова плюралізму поглядів.

⁷⁷ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

⁷⁸ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009 N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

⁷⁹ Постанова КЦС ВС від 01 лютого 2018 р. у справі № 757/33799/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72009668>

⁸⁰ Постанова КЦС ВС від 22 листопада 2021 р. у справі № 761/32924/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101280026>

Для того, щоб розрізняти фактичне твердження і оціночне судження, необхідно брати до уваги обставини справи і загальний тон зауважень, оскільки твердження про питання, що становлять суспільний інтерес, є оціночними судженнями, а не констатацією фактів.

Існування фактів можна довести, тоді як правдивість оціночних суджень не підлягає доведенню. Оціночне судження не може бути доведене, це порушує саму свободу думки, яка є основною частиною права, гарантованого статтею 10 Конвенції.

У постановах Верховного Суду від 03 червня 2020 року у справі № 712/1141/18, від 17 квітня 2019 року у справі № 760/11161/17, від 21 січня 2019 року у справі № 757/11377/17-ц, від 16 травня 2018 року у справі № 757/15956/16-ц, від 20 лютого 2020 року у справі № 462/4634/17-ц, від 27 травня 2020 року у справі № 757/72390/17-ц, від 22 травня 2019 року у справі № 757/22307/17 сформульовано висновок про те, що *чинним законодавством не передбачена можливість притягнення до відповідальності за висловлювання оціночних суджень*. Вони, як і думки, переконання, судження, критична оцінка певних фактів і недоліків не можуть бути предметом судового захисту, оскільки будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів не можуть бути перевірені на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів).

Р. Гловенко зазначає, що «оціночне судження в образливій формі тільки тоді не тягне за собою покарання на тій підставі, що це оціночне судження, коли оціночне судження має під собою підстави і не є надмірним. Тобто, враховуються два моменти: по-перше, висловлювання є оцінкою лише тоді, коли ним щось оцінюється, коли оцінюються певні факти, а не коли журналіст написав, що хтось дурень тільки тому, що журналіст чомусь так собі вирішив, але не пояснив логіки своїх міркувань; по-друге, Європейський суд, вирішуючи справи щодо оціночних суджень, які містять образу, звертає увагу на співвідношення тих фактів, які спричинили грубе й образливе висловлювання, та «жорсткості» самого висловлювання».⁸¹

3. Критерії оцінки інформації. Суспільний інтерес. Підстави кримінальної відповідальності за порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК України).

При оцінці інформації слід звертати увагу на наступні обставини:

- 1) зміст інформації (наявність суспільного інтересу);
- 2) особа, щодо якої розповсюджується інформація (публічність особи, дитина ін.);
- 3) соціальний підтекст розповсюджуваної інформації (виборча кампанія ін.)
- 4) форма подання матеріалу (ототожнення з відомими героями, жорсткість висловів та порівнянь).

Суспільний інтерес – зазвичай, це баланс між двома фундаментальними правами людини: правом на свободу вираження поглядів та правом на повагу до приватного життя.

За ст. 29 Закону України «Про інформацію» (ч.1) «Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. (ч. 2) Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо»⁸².

Як правило, у випадках, коли особа, яка вчинила перешкоджання журналістській діяльності, є публічною (відомою) фігурою, судова практика схиляється до вирішення питання балансу на користь свободи слова. Що стосується співвідношення свободи

⁸¹ Головенко Р. Образливі оціночні судження: чи це можливо і до якої міри. URL: <https://imi.org.ua/advices/obrazlivi-otsinochni-sudjennya-chi-tse-mojливо-i-do-yakoji-miri-i2288>

⁸² Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

вираження поглядів і захисту репутації приватних осіб та громадських діячів (за винятком політиків), можна дійти висновку, що національні суди, як правило, займає позицію захисту репутації таких осіб.

Практика ЄСПЛ в питанні визначення «суспільного інтересу»:

Рішення у справі Reynolds v. Times Newspapers Ltd (1999) - «суспільний інтерес» дозволяє журналістам поширювати інформацію навіть за наявності ризику наклепницького характеру висловлювань, якщо це здійснюється в інтересах суспільства⁸³.

*Рішення у справі «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року*⁸⁴: часткове опублікування інформації, яка була доступною ще до публікації статті (промова кандидата на виборах), без коментарів чи неналежного наголосу й у контексті розширеного звіту про прес-конференцію на тему виборів, окрім того, що представляла суспільний інтерес, не піддавалася критиці чи оцінці.

Рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» від 26 червня 2004 р.: «Опублікування фотографій заявниці щодо її повсякденного життя, де сфотографована вона сама чи з іншими людьми, стосується сфери її приватного життя. Хоча свобода слова поширюється і на опублікування фотографій, у цій сфері захист прав і репутації інших осіб набуває особливого значення, оскільки стосується поширення не «ідей», а зображень, які містять дуже особисту, навіть інтимну «інформацію» про особу. Суд вважав, що вирішальним чинником для урівноваження захисту приватного життя та свободи вираження поглядів має бути вирішення питання, якою мірою опубліковані фотографії та статті сприяли обговоренню, що викликало загальний інтерес. Вони не були зроблені з метою сприяння обговоренню, яке становило загальний інтерес, бо заявниця не здійснювала жодних офіційних повноважень, а фотографії та статті були пов'язані виключно з подробицями її приватного життя»⁸⁵. Як наслідок, Суд прийшов до висновку, що заінтересованість в опублікуванні фотографій та статей повинні підпорядковуватися праву заявниці на ефективний захист її приватного життя.

Рішення у справі «Axel Springer AG v. Germany» від 7 лютого 2012 р.: «Суд зазначив, що, хоча спірні коментарі були опубліковані в газеті Bild, ці коментарі були заявлені політиком та членом німецького парламенту... газета не може бути зобов'язана систематично перевіряти достовірність кожного коментаря, зробленого одним політиком про іншого, якщо ці коментарі були зроблені в контексті суспільної дискусії... Bild не вийшов за межі журналістської свободи в публікації спірного абзацу статті. Німецькі суди не навели переконливих аргументів того, що мала місце нагальна суспільна необхідність в захисті репутації колишнього федерального канцлера Г.Шредера, що переважала право заявника на свободу вираження поглядів та загальну зацікавленість у реалізації цієї свободи у питаннях, які становлять суспільний інтерес»⁸⁶.

*Рішення ЄСПЛ Kącki v. Poland (2017)*⁸⁷: журналіст Marcin Kącki засуджений за наклеп (в своєму посиланні в інтерв'ю). ЄСПЛ скасував вирок: польський суд не зважив на його «належну обачність», а зазначене інтерв'ю є елементом суспільного інтересу — порушення статті 10 ЄКПЛ.

*Рішення ЄСПЛ Maciejewski v. Poland (2015)*⁸⁸: журналіста звинувачено у наклепі за звинувачення в «мафії» суддів. ЄСПЛ визнав порушення свободи слова, оскільки польські суди не розмежували думки та факти, не врахували належної обачності автора.

⁸³ Reynolds v. Times newspapers ltd. Supreme (court of final appeal) (1999). URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/rey01.htm>

⁸⁴ «Газета «Україна-центр» проти України» (Заява N 16695/04). Рішення від 15 липня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594#Text

⁸⁵ Рішення Палати у справі Von Hannover проти Німеччини (№ 2) (Заяви №№ 40660/08 і 60641/08). Рішення від 7 лютого 2012 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-126822%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-126822%22]})

⁸⁶ AXEL SPRINGER AG v. GERMANY (Application no. 39954/08). Judg.7 February 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-109034%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109034%22]})

⁸⁷ KĄCKI v. POLAND (2017) (Application no. 10947/11). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2032284417739381?icid=int.sj-full-text.similar-articles.7>

⁸⁸ Maciejewski v. Poland (2015) (Application no. 34447/05). Judg. 13 January 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-106333%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-106333%22]})

Рішення ЄСПЛ Sroka v. Poland (2012)⁸⁹: законне, але надмірне покарання за відмову опублікувати спростування. Польський уряд визнав зазначене ЄСПЛ порушення, і справа була закрита угодою.

У справі *Delfi AS v. Estonia* (ЄСПЛ, 2015): Естонія визнана правомірною у притягненні порталу до відповідальності за наклепницькі коментарі під статтями⁹⁰, це вказує на те, що Інтернет-платформи вважаються видавцями, і ніщо не звільняє їх від відповідальності за нелегальний контент.

Справа *Delo v. Slovenia* (2019): журналістка опублікувала інформацію з витоків судового слідства. Її засудили за розголошення конфіденційної інформації. Рішенням ЄСПЛ визнано порушення ст. 10 ЄКПЛ, оскільки інформація стосувалася суспільного інтересу. Суд наголосив на важливості пропорційності між захистом таємниці слідства та свободою преси.

Рішення ЄСПЛ *Kaperzyński v. Poland* (2012)⁹¹: шеф-редактор Przemysław Kaperzyński засуджений за відмову опублікувати спростування. ЄСПЛ визнав покарання надмірним порушенням свободи слова — непомірні обмеження свободи вираження та наголосив на ролі ЗМІ як «watchdog».

П. 6.4. Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №10 від 29.09.2016 р. визначає, що «інформація може вважатись суспільно необхідною, якщо її поширення сприяє:

1) дискусії з питань, що хвилюють суспільство чи його частину, необхідності роз'яснення питань, які важливі для актуальної суспільної дискусії;

2) з'ясуванню та розумінню причин, які лежать в основі рішень, які приймає державний орган, орган місцевого самоврядування, його службова чи посадова особа;

....6) захисту навколишнього середовища, виявленню завданої або можливої шкоди екології, обізнаності суспільства про дійсний стан довкілля та чинники, які на нього впливають;

7) виявленню ризиків для здоров'я людей, для громадської безпеки і порядку, запобігання їм та їх наслідкам;

... 10) інформуванню про діяльність та поведінку публічних осіб, тобто осіб, які обіймають посади публічної служби та/або користуються публічними ресурсами, а також, у ширшому значенні, осіб, які відіграють певну роль у громадському житті - в політиці, економіці, мистецтві, соціальній сфері, спорті чи у будь-якій іншій сфері;

...12) виявленню порушень прав людини, зловживання владою, корупційних правопорушень, неетичної поведінки публічних службовців, невиконання (чи неналежного, недбалого виконання) ними своїх обов'язків, дискримінації за будь-якою ознакою....»⁹².

Визнаючи інформацію суспільно необхідною, слід виходити в першу чергу з того, що ця інформація впливає на інтереси або права необмеженого кола осіб. Крім того, необхідно застосувати тест публічності особи, інформація про яку запитується (див. п.3.3. рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012, № 2-рп/2012⁹³). Слід звернути увагу, що публічність особи не завжди пов'язана із певною посадою в органах державної влади або місцевого самоврядування, яку вона обіймає. Публічною особою може бути будь-яка відома особа (адвокат, артист, спортсмен, політичний аналітик, експерт, блогер), яка здійснює публічну діяльність, публічно коментує певні явища та події, має авторитет в суспільстві, формує певне ставлення суспільства щодо подій та процесів в державі.

⁸⁹ Sroka v. Poland (2012) Application no. 42801/07. Judg. 6 March 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-109822%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-109822%22]})

⁹⁰ Delfi as v. Estonia. (Application no. 64569/09)/ Judg. June 16, 2015 . URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/delfi-as-v-estonia>

⁹¹ Kaperzyński v. Poland (2012) (Application no. 43206/07). Judg.3 April 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-110171%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-110171%22]})

⁹² Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text>

⁹³ Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012, № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/641>

Суспільний інтерес до певної особи чи певного питання не означає, що приватне життя людини не захищене. Якщо певне повідомлення означає втручання в приватне життя, його автор повинні довести, що оприлюднення приватної інформації було необхідним для інформування суспільства про певне питання, яке становить публічний інтерес (інтерес не треба плутати з цікавістю).

Касаційний адміністративний суд ВС у справі № 420/8512/20 зазначив, що словосполучення «значний суспільний інтерес» необхідно розуміти «як серйозну, обґрунтовану зацікавленість, яка має неабияке виняткове значення для усього суспільства в цілому, певних груп людей, територіальних громад, об'єднань громадян тощо до певної справи в контексті можливого впливу ухваленого у ній судового рішення на права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб. Вказане поняття охоплює ті потреби суспільства або окремих його груп, які пов'язані із збереженням, примноженням, захистом існуючих цінностей, девальвація та/або втрата яких мала б значний негативний вплив на розвиток громадянського суспільства. Наявність значного суспільного інтересу може мати місце й тоді, коли предмет спору зачіпає загальнодержавне значення, як от визначення і зміни конституційного ладу в Україні, виборчий процес (референдум), обороноздатність держави, її суверенітет, найвищі соціальні цінності, визначені Конституцією України, тощо»⁹⁴.

У постановах Верховного Суду від 07 квітня 2021 року у справі № 761/13926/17, від 20 травня 2020 року у справі № 758/12586/15, від 13 листопада 2019 року у справі № 758/2393/16-ц, від 11 липня 2019 року у справі № 757/11361/17-ц, від 11 вересня 2019 року у справі № 757/40646/17-ц сформульовано висновки про те, що межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

Таким чином, при визначенні інформації суспільно необхідною враховуються такі фактори: особа запитувача, кількість осіб, яких стосується інформація, наявність суспільної дискусії на момент отримання розпорядником інформації запиту, співвідношення між потенційною шкодою та перевагами у випадку розкриття інформації, чи стосується ця інформація публічного діяча.

Д. Маріц пропонує *під суспільним інтересом розуміти* «коло питань, які стосуються найрізноманітніших сфер суспільних відносин, що пов'язані із правом кожного на доступ до інформації, яка може визнаватись суспільно необхідною, виходячи із судової практики, що склалась, а поширення суспільно необхідної інформації забезпечує дотримання та реалізацію конституційних прав і свобод людини на інформацію, та переважає право громадськості знати певну інформацію над потенційною шкодою від її поширення, якщо мета поширення такої інформації є легітимною, необхідною та доцільною в демократичному суспільстві. Загальними ознаками суспільного інтересу є: суспільна необхідність; легітимність; доцільність; корисність; перевага суспільного інтересу над потенційною шкодою від її поширення. Інформаційна приватність особи полягає в непорушності її особистих немайнових прав, за винятком підстав, коли поширення інформації про факти її приватного життя відповідають принципам необхідності, доцільності, легальності та корисності для суспільства»⁹⁵.

Здійснення доступу до офіційних документів за Конвенцією Ради Європи про доступ до офіційних документів надає суспільству «джерело інформації, допомагає громадськості формувати думку про стан суспільства та про державні органи, сприяє єдності, результативності, ефективності та підзвітності державних органів, допомагаючи, тим самим, підтверджувати їхню легітимність»⁹⁶.

Ст. 182 КК України визначає підстави кримінальної відповідальності за порушення

⁹⁴ Ухвала КАС ВС від 05 квітня 2021 р. у справі № 420/8512/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96015770>

⁹⁵ Маріц Д. Поняття «суспільний інтерес» в інформаційних правовідносинах. *Інформаційне право*. 2018. № 11 С. 165-170. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/11/33.pdf>

⁹⁶ Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 18.06.2009. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 631-IX від 20.05.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text

недоторканості приватного життя. Відповідальність настає за незаконні дії, що вчиняються з конфіденційною інформацією про особу, а саме: збирання, зберігання, використання, знищення, поширення, зміна. Відповідальність за ст. 182 КК настає, якщо вчинене особою діяння не передбачено іншими статтями КК. Ю.І. Дем'яненко зауважує. Що при вирішенні питання про незаконність дій, передбачених ст. 182 КК, «особливої важливості набуває правильне розуміння правових підстав законного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу». ⁹⁷ О.Е. Радутний, обґрунтовано критикуючи сучасну конструкцію ст. 182 КК, зазначає, що відсутність чітко закріплених меж і обсягу приватного життя порушує принцип правової визначеності⁹⁸.

4. Підстави цивільної відповідальності. Відшкодування моральної шкоди та захист честі та гідності.

Питання відповідальності за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду регулюється ст. 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Відповідно до ч. 3 цієї статті у разі відшкодування, відповідно до ЦК України журналістом і суб'єктом у сфері медіа заподіяної ними моральної (немайнової) шкоди на них покладається солідарна відповідальність з урахуванням міри вини кожного; за ч. 4 - у разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або суб'єктом у сфері медіа як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд *вправі призначити компенсацію* моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб суб'єкта у сфері медіа. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди» ⁹⁹.

За ч. 5 ст. 17 Закону № 540/97-ВР умислом журналіста та/або службової особи суб'єкта у сфері медіа є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа суб'єкта у сфері медіа усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки. При цьому «Журналіст та/або суб'єкт у сфері медіа звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку»¹⁰⁰.

Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009 №1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»¹⁰¹ відображає порядок реалізації такого захисту. «Вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканість ділової репутації, належить позивачеві. Разом із тим, особа, право якої порушено, може обрати як загальний, так і спеціальний способи захисту свого права, визначені законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини. У зв'язку з цим суди повинні брати до уваги, що відповідно до статті 275 ЦК захист особистого немайнового права здійснюється у спосіб, встановлений главою 3 цього ЦК, а також іншими способами відповідно до змісту цього права, способу його поширення та наслідків, що їх спричинило

⁹⁷ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: аналіз нової редакції ст. 182 КК України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2012. - № 4. - С. 128-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2012_4_28

⁹⁸ Радутний О.Е. Порушення недоторканності приватного життя у віртуальних та матеріально об'єктивованих світах. Вісник асоціації кримінального права України. 2025. № 23. Т.1. С. 206-224. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.23.334359>

⁹⁹ Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁰⁰ Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁰¹ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова ПВСУ 27.02.2009 N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

це порушення. До таких спеціальних способів захисту відносяться спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь (ст.277 ЦК), заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК) тощо»¹⁰².

(п. 15) «... юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право»¹⁰³.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені) (за ч. 3 ст. 277 ЦК - якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності). Спростування поширеної недостовірної інформації повинно здійснюватися незалежно від вини особи, яка її поширила.

Не підлягають розгляду судами позови про захист гідності, честі чи ділової репутації, приниження яких відбулося внаслідок давання показань свідками, а так само іншими особами, які брали участь у справі, відносно осіб, які брали участь у тій справі, якщо наведена в них інформація була доказом у справі та оцінювалась судом при ухваленні судового рішення, скільки нормами процесуальних кодексів встановлено спеціальний порядок дослідження та оцінки таких доказів. Звернення з окремим позовом у такій ситуації фактично означало б вимогу повторної судової оцінки доказів, уже досліджених у раніше розглянутій справі, що суперечить принципу правової визначеності. Разом із тим, якщо недостовірну інформацію було поширено під час розгляду іншої справи учасниками процесу щодо осіб, які не були її учасниками, такі особи, вважаючи, що їхні особисті немайнові права порушено, мають право звернутися до суду за захистом у порядку, передбаченому процесуальним законодавством.

Заявник, звертаючись до суду з позовом про спростування недостовірної інформації має право заявити і про відшкодування завданої моральної шкоди. Відповідно до Постанови Пленуму ВСУ від 31.03.95р. №4, під «*моральною шкодою* слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. Під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності»¹⁰⁴.

Згідно до висновку, сформованого у Постанові ОП КЦС ВС від 05.12.2022р. в справі №

¹⁰² Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова ПБСУ 27.02.2009 N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

¹⁰³ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова ПБСУ 27.02.2009 N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

¹⁰⁴ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму ВСУ від 31.03.95р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>

214/7462/20¹⁰⁵, зобов'язання про компенсацію моральної шкоди виникає за таких умов: наявність моральної шкоди; протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом - моральною шкодою; вина особи, яка завдала моральної шкоди.

5. Порядок використання спеціальних технічних пристроїв (фото, відео) та опублікування результатів їх використання. Наслідки порушення.

Презумпція згоди особи на зйомку встановлено ч.1 ст. 307 ЦК України: «фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру». Але «фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою»¹⁰⁶.

З цього слідує, що у випадках, коли фото, відеозйомка відбувається на вулиці, під час мітингу, на сесії будь-якої місцевої ради журналіст не повинен запитувати у будь-кого дозволу і ніхто не може йому заборонити в публічному місці використовувати відео приладдя, через те, що певна особа потрапила в об'єктив камери. І одночасно у випадках, коли оператор відкрито здійснював зйомку в публічному місці, будь-яка фізична особа, яка потрапила в кадр, має право вимагати невикористання її зображення, але тільки в тій частині, яка стосується її особистого життя.

У випадках здійснення фото та відео фіксації людини без її дозволу в непублічних місцях, якщо особа вважає, що такими діями їй завдано матеріальної та/або моральної шкоди, вона має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до суду з відповідною позовною заявою.

Ч. 3 ст. 397 ЦК України встановлено *категоричну заборону будь-яких зйомок* таємно, без згоди особи, виключення встановлені законом (наприклад, при здійсненні оперативно-розшукових заходів). Втім, фактичним виправданням таємної зйомки може бути визнано, якщо питання, що висвітлюється має надзвичайну суспільну значущість, і якщо журналіст робив би це відкрито, він не зміг би отримати інформацію, при цьому неприпустимо використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (за їх використання передбачена відповідальність за ст.195-5 КУпАП та ст. 359 КК України).

Використання фото і відео зйомки в школах, лікарнях, спеціальних виховних та лікувальних закладах (наприклад, в дитячих будинках, психіатричних закладах), необхідно отримувати дозвіл адміністрації на здійснення - фото, - відео зйомки. Втім, випадки відео фіксації знущань персоналу щодо своїх підопічних з метою їх викриття визнавалося виправданим.

Дозволяється проведення фото та відео зйомки в будь-яких приміщеннях із загальним доступом (магазини, кафе, супермаркети, моли), якщо ж доступ такого закладу є обмеженим (має статут закритої території), то будь-які зйомки можуть проводитися тільки з дозволу власника цього закладу.

6. Порядок здійснення фіксації судового засідання. Наслідки порушення.

Відповідно до ч.ч. 4-5 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України», «особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому

¹⁰⁵ Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022р. в справі № 214/7462/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108238968>

¹⁰⁶ Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом»¹⁰⁷.

Ця норма є загальною для всіх видів судочинства, натомість галузевими кодексами ці положення фіксуються та уточнюються з урахуванням специфіки провадження:

Кодекс адміністративного судочинства України – ч.ч. 5, 6 статті 10¹⁰⁸;

Цивільний процесуальний кодекс України – ч.ч. 4, 5 статті 7¹⁰⁹.

Господарський процесуальний кодекс України – ч.ч. 5, 6 статті 8¹¹⁰.

Кримінально-процесуальний кодекс України – ст. 27¹¹¹.

Свобода ЗМІ може підлягати обмеженням для досягнення захисту репутації та прав інших людей; підтримання авторитету суду; забезпечення безсторонності та неупередженості суду – такої позиції дотримується ЄСПЛ. Під час взаємодії суду та журналістів необхідно звертати увагу також на принципи доступу журналістів до суду, відображені в Резолюції міністрів ради Європи № R(81)19, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членами № Rec(2003)19¹¹².

7. Відповідальність за порушення авторських та суміжних прав.

Захист інтелектуальної власності та авторського права гарантується ст.ст. 41 та 54 Конституції України, Законом України «Про авторське право і суміжні права»¹¹³.

Згідно до ст. 433 ЦК України *об'єктами авторського права* є твори – «літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори... фотографічні твори; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності...»¹¹⁴. *Не є об'єктами авторського права*: акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади; державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади; повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації.

Норми авторського права поширюються тільки на форму вираження твору і не поширюються на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процеси, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Відповідно до вимог ст.442 ЦК України, твір вважається оприлюдненим, у випадку вчинення будь-якої дії, що вперше робить твір доступним для необмеженого кола осіб. Правомірно використовувати весь твір можна лише за умови згоди автора. Без дозволу автора можна твір цитувати, ілюструвати в будь-яких ЗМІ, зазначивши джерело запозичення та імена авторів. Відповідно до ч. 2 ст. 429 ЦК України «майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору

¹⁰⁷ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁰⁸ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

¹⁰⁹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

¹¹⁰ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

¹¹¹ Кримінально-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

¹¹² Рекомендація № R (81) 19 Комітету міністрів про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів (Прийнята 25 листопада 1981р.). URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-shho-znachoditsya-u-rozporyadzhenni-derzhavnyh-organiv/>, Рекомендація rec(2003)13 Комітету міністрів РЄ щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства (прийнята 10 липня 2003 р.). URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-rec-2003-13-shhodo-nadannya-informatsiyi-cherez-zasoby-masovoyi-informatsiyi-stosovno-kryminalnogo-sudochynstva/>

¹¹³ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

¹¹⁴ Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

(контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором»¹¹⁵.

Стаття 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає низку способів цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав, а саме шляхом звернення до суду та інших органів відповідно до їх компетенції, суб'єкти авторського права мають право: « вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди та /або про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій; вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права»¹¹⁶.

Ст. 51-2 КУАП передбачає відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства або інше умисне порушення права інтелектуальної власності.

Найсудовіша відповідальність за порушення авторського права передбачена ст. 176 КК. Основною підставою криміналізації порушення авторського права та суміжних прав є заподіяння значної шкоди майновим правам суб'єктів авторського права і суміжних прав. Примітка до ст. 176 КК України роз'яснює, що під значним розміром потрібно розуміти спричинення шкоди в розмірі 20 і більше н.м.д.г.¹¹⁷ Ч. 1 ст. 176 КК України містить невичерпний перелік діянь, які можуть становити порушення авторського права та суміжних прав. Це означає, що будь-яка умисна дія чи бездіяльність, яка призвела до порушення авторського права та суміжних прав і спричинила майнову шкоду в значному розмірі може вважатися кримінальним правопорушенням. Так, об'єктивна сторона цього діяння передбачає декілька альтернативних форм: незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеогам і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав. Середі іншого до кримінально караних дій за ст. 176 КК України за умови дотримання інших обов'язкових ознак складу відноситься і плагіат (оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору).

Тема 3.

Журналіст як потерпілий від правопорушень: дискредитація, відмова в наданні інформації, SLAPP-позови, переслідування та ін.

1. *Цензура та заборона втручання у професійну діяльність журналістів. Порушення трудових прав журналіста як кримінально карані діяння за статтями 172, 173, 175 КК України.*

2. *Дискредитація журналіста як спосіб перешкоджання його діяльності.*

3. *Незаконна відмова в доступі (наданні) інформації*

4. *SLAPP-позови як форма тиску на журналіста (юридичний тиск).*

¹¹⁵ Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

¹¹⁶ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

¹¹⁷ Сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян при застосуванні кримінального законодавства в процесі кваліфікації правопорушень встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV Податкового кодексу України для відповідного року.

5. Обмеження доступу журналістів до органів державної влади, місцевого самоврядування, судів

6. Інші форми перешкоджання законній діяльності журналістів

1. Цензура та заборона втручання у професійну діяльність журналістів. Порухення трудових прав журналіста як кримінально карані діяння за статтями 172, 173, 175 КК України.

Ст. 24 Закону України «Про інформацію» регламентує заборону цензури та заборону втручання в професійну діяльність журналістів і медіа. Відповідно до ч.1 вказаної статті, *цензура* це «будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, суб'єкта у сфері медіа, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації»¹¹⁸.

Частини 2 та 3 вказаної статті забороняє втручання у «професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України»¹¹⁹.

Незаконна заборона висвітлення окремих тем, демонстрації певних осіб або критики суб'єктів владних повноважень є одним із типових проявів перешкоджання законній професійній діяльності журналіста. Загалом питання редакційної політики, визначення пріоритетних тем та формату їх висвітлення належать до компетенції головного редактора як суб'єкта внутрішнього управління медіа. Водночас внутрішній вплив на журналіста з боку керівництва медіа може виходити за межі правомірної організації редакційного процесу та набувати ознак неправомірного тиску. Так, відповідні дії можуть проявлятися у категоричній забороні на оприлюднення журналістського матеріалу, допущенні його до публікації лише за умови суттєвого викривлення авторської позиції, а також у поєднанні таких вимог із погрозами звільнення, зниження заробітної плати чи позбавлення премії. Подібні форми примусу містять елементи залякування та можуть, за наявності передбачених законом умов, утворювати склад кримінальних правопорушень, передбачених статтями 172, 173, 175 КК України.

Обмеження свободи журналістської діяльності можуть походити не лише від керівництва суб'єкта у сфері медіа, але й від сторонніх впливових осіб — публічних діячів, представників бізнесу чи посадових осіб. У таких випадках тиск реалізується через погрози, переслідування або інші форми психологічного впливу з метою примусити журналіста утриматися від висвітлення суспільно значущих тем, не демонструвати конкретних осіб в ефірі або відмовитися від критичних висловлювань щодо діяльності органів влади чи їх представників.

Заборона на висвітлення певних тем у медіа може проявлятися у формі незаконного втручання з боку органів державної влади у діяльність журналістів та редакцій, зокрема шляхом обмеження висвітлення суспільно важливих або «чутливих» питань, таких як корупція, містобудівна забудова, діяльність органів місцевого самоврядування тощо.

¹¹⁸ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

¹¹⁹ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

У більшості випадків тиск з боку органів влади або бізнесових структур, спрямований на недопущення висвітлення певних тем, супроводжується елементами залякування чи погроз на адресу журналіста. Такі дії можуть утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 345-1 КК України (погроза або насильство щодо журналіста). Крім того, залежно від конкретних обставин, відповідні посягання можуть містити ознаки зловживання владою чи службовим становищем або перевищення службових повноважень, кримінальна відповідальність за які встановлена статтями 364 та 365 КК України.

Практика ЄСПЛ з цього приводу дотримується позиції неприпустимості необґрунтованого переслідування осіб, які критикують дії влади:

2) «Шик проти Туреччини (№ 2)» (2020): «якщо особи, які були членами незаконної організації, використовували для критики влади інформацію того самого типу, що й інші опоненти влади, це не змінює того факту, що така інформація мала цінність з точки зору журналістики та сприяла громадському обговоренню»¹²²,

4) «Хадіджа Ісмаїлова проти Азербайджану» (2019): ЄСПЛ встановив незаконність розкриття інформації про приватне життя журналістки та неспроможність національних органів влади виконати своє позитивне зобов'язання щодо ефективного розслідування цього дуже серйозного втручання в діяльність журналіста¹²⁴;

5) «Гаші та інші проти Сербії» (2022): ЄСПЛ встановив позитивне зобов'язання держави щодо забезпечення захисту заявників, журналістів та громадських активістів, які часто критикували владу, від спрямованих проти них погроз і кампанії з залякування в засобах масової інформації¹²⁵.

Дискредитація журналіста — це умисне поширення або створення негативного образу журналіста з метою підризу довіри до нього як до професійного суб'єкта інформаційної діяльності, знецінення результатів його роботи та обмеження можливості здійснювати журналістську діяльність; форма психологічного або інформаційного впливу,

¹²⁵ GAŠI AND OTHERS v. SERBIA (Application no. 24738/19). Judg. 30/01/2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-219042%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-219042%22]})

спрямована на перешкоджання законній професійній діяльності журналіста шляхом підризу його репутації, авторитету або суспільної довіри.

Форми дискредитації журналіста: публічні заяви про «непрофесійність» журналіста; звинувачення у брехні, продажності, роботі «на замовлення», поширення неправдивих відомостей, які принижують честь і гідність, кампанії цькування в медіа або соцмережах, маніпулятивне представлення журналіста як «ворога», «агента», «провокатора»; створення сумнівів щодо законності його статусу. Мета дискредитації журналіста: перешкоджання професійній діяльності, підризу суспільної довіри до журналістських матеріалів, легітимація подальшого тиску або насильства, усунення журналіста з публічного простору, змусити журналіста припинити розслідування, захист інтересів впливових осіб (приховування корупції, блокування критичних публікацій, уникнення репутаційних або кримінальних ризиків).

Випадки дискредитації (за даними ІМІ):

- сайт N...24 опублікував дискредитаційний матеріал щодо «Четвертої влади» про звинувачення їх у зв'язках з російськими спецслужбами. Поліція розпочала розслідування в справі про чорний піар проти Агенції журналістських розслідувань «Четверта влада»¹²⁶ за фактом перешкоджання журналістській діяльності (ч. 2 ст. 171 ККУ);

- головний редактор видання «Кременчуцька газета»¹²⁷ подав заяву до поліції на видання «Кременчук today» та телеканал «Кременчук», а також на користувача Facebook Lazor ..., поскаржившись на загрозу здоров'ю та життю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків (поширення чуток та неперевіреної інформації, «паплюжать ім'я», не перевіряють чуток і подають неперевірену інформацію в ефір та публікуючи її на сторінках соцмереж);

- у соціальній мережі Facebook з'явилася фейкова сторінка, яка використовувала бренд онлайн-видання «Українська правда». На сторінці опубліковано кілька посилань на матеріали медіа, а також пост про нібито корупцію в м.Южноукраїнську та звернення до голови обласної військової адміністрації та керівника облради з вимогою «негайно звернути увагу». «Українська правда» звернулася за цим фактом до СБУ.¹²⁸

Дискредитація, залежно від її форм, тягне настання кримінальної відповідальності за перешкоджання журналістській діяльності (ст. 171 КК); погрози або переслідування журналіста (ст. 345-1 КК); зловживання владою (ст. 364 КК- якщо дискредитація організовується посадовими особами). Крім того, наслідком дискредитаційних кампаній, можуть бути цивільно-правові відносини – звернення до суду з позовом про захист честі та гідності журналіста, спростування недостовірної інформації, відшкодування завданої шкоди.

3. Незаконна відмова в доступі (наданні) інформації

Відповідно до статті 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» доступ до публічної інформації забезпечується шляхом надання інформації за запитом на інформацію¹²⁹. Порядок подання інформаційних запитів, видів запитуваної інформації, порядку та строків розгляду таких запитів визначається вказаним Законом.

Незаконна відмова в доступі (наданні) інформації - це умисне протиправне обмеження права журналіста на отримання інформації, що виражається у ненаданні або блокуванні доступу до відомостей, які підлягають оприлюдненню відповідно до закону, і яке створює перешкоди у здійсненні журналістом законної професійної діяльності.

Незаконність відмови проявляється у тому, що вона: не має правових підстав, передбачених законом (наприклад, відмова без посилання на режим обмеженого доступу – відповідно до Закону «Про інформацію»¹³⁰); здійснюється всупереч вимогам законодавства

¹²⁶ Калаур Г. У Рівному поліція розслідує чорний піар проти «Четвертої влади». URL: <https://imi.org.ua/news/u-rivnomu-politsiya-rozsliduye-chornyj-piar-protu-chetvertoyi-vlady-i67372>

¹²⁷ Кучер Н. Головред «Кременчуцької газети» подав до поліції заяву через цькування. URL: <https://imi.org.ua/news/golovred-kremenchutskoji-gazety-podav-v-politsiyu-zayavu-cherez-tsukuvannya-i65364>

¹²⁸ Серета К. У Facebook створили фейкову сторінку УП і пишуть про корупцію в Южноукраїнську. URL: <https://imi.org.ua/news/u-facebook-stvoryly-fejkovu-storinku-up-i-pyshut-pro-koruptsiyu-u-yuzhnoukrayinsku-i57851>

¹²⁹ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

¹³⁰ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

Незаконна відмова може виражатися у таких діях: пряме повідомлення журналісту про відмову без законних підстав; ігнорування запиту журналіста або затягування відповіді, чи визначення такого запиту як загального звернення в порядку, визначеного Законом «Про звернення громадян»¹³²; відмова допустити журналіста до відкритого заходу чи приміщення з метою отримання інформації безпосередньо під час проведення заходу або отримати коментарі; створення фізичних перешкод доступу до інформації (блокування входу, утримання); надання завідомо неповної або формальної відповіді з метою уникнення розкриття інформації; відкладення надання відповіді на запит, мотивуючи воєнним станом або іншою надзвичайною подією.

Відповідно до ч.1 ст.23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. При цьому запитувач інформації має право оскаржити: відмову в задоволенні запиту на інформацію; відстрочку задоволення запиту на інформацію; ненадання відповіді на запит на інформацію; надання недостовірної або неповної інформації; несвоєчасне надання інформації; невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію відповідно до ст. 15 Закону «Про доступ до публічної інформації»; інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що порушили законні права та інтереси запитувача»¹³⁷. Оскарження в такому випадку здійснюється відповідно до КАС України.

- Долинська міська рада (Кіровоградська область) проігнорувала інформаційний запит кропивницького видання «Точка доступу», яке цікавилось обставинами придбання радою автомобіля Opel Combo¹³⁸;

- Хмельницька редакція ЖАР.INFO скерувала запити до десятка міських рад, щоб отримати інформацію про впровадження в населених пунктах України автоматизованої

¹³⁹ «Хмельницьке теплокомуненерго» не хоче повідомляти обсяги виробленого тепла: чому це незаконно. URL: https://dostup.org.ua/news/publications/khmelnysktteplokomunenhero-ne-khoche-povidomlyaty-obsiahy-vyroblenoho-tepla-chomu-tse-nezakonno?fbclid=IwAR2lCftt0MOeU8RfAnvrJ0e1sMP_wdKS5xsZCpUHkv1PN5K9i8a0DcZmXHs

системи оплати проїзду. Запити двічі також скеровувались і до Полтавської міської ради. На один з них міськрада відповіла, що надасть відповідь після закінчення воєнного стану¹⁴⁰;

- представниця ІМІ в Хмельницькій області надіслала на офіційну електронну адресу Національної ради з питань телебачення і радіомовлення запит із проханням надати інформацію щодо кількості зареєстрованих на Хмельниччині медіа. Медіарегулятор замість розгляду запиту за п'ять робочих днів кваліфікував його як звернення, щоб збільшити строк розгляду¹⁴¹.

Незаконна відмова в доступі до інформації може утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, за умови, що така відмова: спрямована саме проти журналіста, стосується його законної професійної діяльності, має характер перешкоджання виконанню журналістських обов'язків. Суттєвою проблемою правозастосування є те, що подібні діяння можуть одночасно підпадати під: ст. 212-3 КУпАП (порушення права на інформацію) і ст. 171 КК України (перешкоджання діяльності журналіста).

Слід зауважити: судова практика свідчить про ефективність (оперативність та позитивні рішення на користь журналістів) в частині забезпечення доступу до інформації в адміністративному порядку. Наприклад:

- 01.04.2025р. Сьомий апеляційний адміністративний суд частково задовольнив апеляційну скаргу Апарату ВРУ у справі за позовом редакції ЖАР.INFO щодо надання інформації про відрядження народних депутатів починаючи з дня широкомасштабного вторгнення і до дати запиту¹⁴².

- 12.03.2025 р. суд зобов'язав Державну службу з безпеки на транспорті надати журналістці інформацію про військовозобов'язаних, які виїхали з України за системою "Шлях" за поданням ліцензованих вантажоперевізників і не повернулися¹⁴³.

- 09.04.2025 р. Верховний Суд постановив, що поширена в низці журналістських матеріалів викривальна інформація про суддю Рівненського міського суду О. Тимощука не є недостовірною і такою, що принижує його честь, гідність і ділову репутацію¹⁴⁴. Верховний Суд також зазначає, що репортажі, які ґрунтуються на інтерв'ю або відтворенні тверджень інших осіб, відредаговані чи ні, є одним з найважливіших засобів, за допомогою яких преса може виконувати свою життєво важливу роль «громадського наглядача» (див. наприклад, пункт 59 рішення ЄСПЛ від 26 листопада 1991 року у справі «Обсервер» і «Гардіан» проти Сполученого Королівства).

- 24 січня 2024 р., журналіст надіслала підприємству інформаційний запит, у якому просила надати інформацію про зарплати та премії, які отримав у 2023 р. керівний склад Миколаївської ТЕЦ. Окремим пунктом запиту була інформація щодо сум винагород, компенсацій витрат та додаткових благ, що були надані членам наглядової ради приватного акціонерного товариства "Миколаївська теплоелектроцентрально". У травні 2024 року видання звернулось із позовом до суду, щоб зобов'язати ТЕЦ оприлюднити дані про зарплати. Миколаївський окружний адміністративний суд 17 лютого в повному обсязі задовольнив позов "МикВістей" до Миколаївської ТЕЦ.¹⁴⁵

- у Тернополі (20.03.2025р.) редакція тернопільського медіа "20 хвилин" отримала повні запитувані дані про нарахування міському голові та всім його помічникам, радникам і заступникам лише після звернення до уповноваженого з прав людини Верховної Ради.¹⁴⁶

¹⁴⁰ У Полтавській міськраді на запит журналістів відповіли, що нададуть інформацію після воєнного стану. URL: <https://imi.org.ua/news/u-poltavskij-miskradi-na-zapyt-zhurnalistiv-vidpovily-shho-nadadut-informatsiyu-pislya-voyennogo-i55719>

¹⁴¹ Береза А. Напрада кваліфікувала запит представниці ІМІ як звернення, щоб збільшити час на його розгляд. URL: <https://imi.org.ua/news/natsrada-kvalifikuvala-zapyt-predstavnytisi-imi-yak-zvernennya-shhob-zbilshyty-chas-na-jogo-rozglyad-i57387>

¹⁴² Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 6 березня 2025р. у справі № 560/10849/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125655115>

¹⁴³ Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 12 березня 2025р. у справі № 460/4375/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125823658>

¹⁴⁴ Постанова КІС ВС від 9 квітня 2025р. у справі № 570/592/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126569507>

¹⁴⁵ Серєда К. Апеляційний суд зобов'язав Миколаївську ТЕЦ надати "МикВістям" дані про зарплати та премії URL: <https://imi.org.ua/news/apelyatsijnyj-sud-zobov-yazav-mykolayivsku-tets-nadaty-mykvisti-dani-pro-zarplaty-ta-premiyi-i67758>

¹⁴⁶ Полухіна Я. Після звернення до Уповноваженого в Тернопільській ОВА оприлюднили доходи Володимира Труша. URL: <https://gazeta-misto.te.ua/pislya-zvernennya-do-upovnovazhenogo-v-ternopilskij-ova-oprylyudnyly-dohody-volodymyra-trusha/>

Фактично одне й те саме діяння тягне настання і адміністративної і кримінальної відповідальності одночасно. Така практика видається неприйнятною і з точки зору надмірності криміналізації, і з точки зору європейської практики захисту прав журналістів. Крім того, перешкоджання у формі незаконної відмови в доступі до інформації сконструйовано таким чином, що може підлягати подвійному тлумаченню: в такій формі закон не вимагає встановлення умислу на вчинення такої відмови (тоді необережна відмова взагалі не сягає ступеню небезпеки, аби визнаватися кримінальним правопорушенням). З вказаних причин законодавство країн Європейського простору передбачає покарання лише за тяжкі порушення законодавства про доступ до інформації, зокрема за умисне знищення інформації, що зберігається державними органами, або умисне перекручення публічної інформації або спрямовані на перешкоджання праву громадськості на доступ до офіційної інформації. В усіх інших випадках незаконна відмова в доступі до інформації має бути декриміналізована за європейським досвідом, оскільки встановлення відповідальності ст. 212-3 КУпАП та право подання адміністративного позову про визнання дій незаконними і зобов'язання вчинення певних дій відповідних осіб є достатнім механізмом для захисту порушеного права на доступ до інформації. А з метою уникнення подвійних стандартів в цьому аспекті слід керуватися принципами, виробленими ЄСПЛ з цього питання:

1) справа «Леандер проти Швеції» («Leander v. Sweden» 1987): «право на свободу одержувати інформацію, в основному, забороняє Уряду встановлювати будь-якій особі обмеження одержувати інформацію, яку інші особи бажають або можуть бажати повідомити йому»¹⁴⁷;

2) справа «Magyar Helsinki Bizottsag проти Угорщини 2016р.»: ЄСПЛ вказав на умови, за яких ст. 10 захищає право доступу до публічної інформації («мета запиту на інформацію, має бути необхідна для реалізації права на свободу слова; інформація має бути суспільно необхідною, тобто такою, відкриття якої забезпечує прозорість публічних (громадських) процесів та вирішення питань суспільного значення загалом і таким чином забезпечує участь громадянського суспільства у вирішенні державних питань; інформація вже є у зафіксованому вигляді; запитувач має продемонструвати, що запитувана інформація необхідна для здійснення дослідження, дискусії щодо суспільно важливих питань тощо».¹⁴⁸

Не виключається право журналістів на загальних підставах притягнути уповноважених осіб до адміністративної відповідальності за необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, незаконну відмову у прийнятті та розгляді звернення, інші порушення».¹⁴⁹

4. SLAPP-позови як форма тиску на журналіста (юридичний тиск).

Одна з нагальних проблем сучасного забезпечення прав журналістів в європейському просторі – це протидія SLAPP-позовам. *SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation)* – це судові позови, що використовуються для тиску на людей чи організації, які висловлюють свої погляди чи беруть участь у громадських акціях та відстоюють суспільно важливу позицію.

5 квітня 2024 р. Рада Європи ухвалила Рекомендацію CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам-членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості (*Strategic Lawsuits Against Public Participation, SLAPP*)¹⁵⁰. Крім того, Директива Європейського Союзу (ЄС) 2024/1069 Європейського парламенту та Ради від 11

¹⁴⁷ LEANDER v. SWEDEN (Application no. 9248/81). Judg. 26 March 1987. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57519%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57519%22]})

¹⁴⁸ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSAG v. HUNGARY (Application no. 18030/11) Judg. 8 November 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167828%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167828%22]})

¹⁴⁹ Шустрова К. В., Шурупова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 44 С. 22-26

¹⁵⁰ Рекомендація CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам членам щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості 5 квітня 2024 року. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/perekhladdodatok-kopiya.pdf>

квітня 2024 року «Про захист осіб, які беруть участь у громадських дискусіях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів (стратегічні позови проти участі громадськості)»¹⁵¹, а також Рекомендація (ЄС) 2022/758 від 27 квітня 2022 року щодо захисту журналістів і правозахисників, які беруть участь у громадських обговореннях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів вимагають від держав-членів ЄС прийняти закони або інші нормативні акти на виконання Директиви до 7 травня 2026 року.

Незаконний SLAPP-позов, розглянутий в Україні щодо журналістів, став предметом розгляду ЄСПЛ. Редакційну колегію газети «Гривня» було притягнуто до відповідальності за висвітлення негативної інформації про суддю¹⁵². В 2006 р. газета «Гривня» опублікувала дві статті, в яких були викладені негативні твердження про суддю І. щодо ймовірного вчинення ним корупційних діянь. У процесі національного судового провадження щодо розгляду заяви судді встановлено, що зміст статей, фотографії та коментарі до них були більше образливими та такими, що принижували репутацію судді І., аніж інформативними, а твердження не ґрунтувалося на неспростовних фактах. ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) та порушення ст. 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Практика ЄСПЛ в цьому питанні:

McLibel case (1997)¹⁵³: McDonald's подав позов проти активістів (Helen Steel and Dave Morris), що розповсюджували листівки з критикою діяльності компанії. Національний суд визнав деякі твердження в листівках неправдивими. Втім ЄСПЛ пізніше постановив, що процес у Великій Британії порушив право на свободу висловлення думок¹⁵⁴.

Справа № 26509/2020 (Cass. 9 июля 2020)¹⁵⁵: директора інтернет-газети Cosenza було засуджено до 8 місяців в'язниці за наклеп щодо співробітників карабінерів. ЄСПЛ анулював вирок, встановивши, що тюремна санкція є непропорційною і створює «охолоджуваний ефект» (chilling effect) для журналістської діяльності. А наклеп через ЗМІ вимагає особливо суворої пропорційної оцінки, і ув'язнення є крайнім заходом лише у випадках виняткової тяжкості.

Справа Gabriele Carchidi (Cass. 22 сентября 2020)¹⁵⁶: процесованого журналіста G. Carchidi засуджено до умовного терміну за наклеп. Касаційним судом вирок скасовано через невинуватене призначення ув'язнення за серію статей, без наявності обтяжливих обставин.

Справа Mladina v. Slovenia (2014)¹⁵⁷: журналіст видання Младіна опублікував статтю з критикою депутата, використовуючи різкі звороти. Національні суди присудили штраф за образи за ст. 169 КК. Рішенням ЄСПЧ визнано порушення ст. 10 ЕКП. Суд зазначив, що критика публічного діяча була допустимою в контексті громадського обговорення.

Європейський акт про свободу ЗМІ¹⁵⁸ визначає нові правила проти зловживань судовими процесами проти учасників громадськості (SLAPP). Вони забезпечують умови, щоб ЗМІ могли простіше функціонувати через кордони на внутрішньому ринку ЄС без надмірного тиску та з урахуванням цифрової трансформації медіапростору. Серед іншого, Європейський акт про свободу ЗМІ захищає: редакційну незалежність, журналістські

¹⁵¹ Директива Європейського Союзу (ЄС) 2024/1069 Європейського парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року «Про захист осіб, які беруть участь у громадських дискусіях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів (стратегічні позови проти участі громадськості)». URL: <https://acrec.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/slapp-direct.pdf>

¹⁵² EDITORIAL BOARD OF GRIVNA NEWSPAPER v. UKRAINE (Applications nos. 41214/08 and 49440/08). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-192461%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-192461%22]})

¹⁵³ McDonald's Corporation V Steel & Morris [1997] (McLibel Case). URL: <https://Uolllb.Com/Blogs/Uol/Mcdonalds-Corporation-V-Steel-Morris-1997-McLibel-Case>

¹⁵⁴ Steel And Morris v. The United Kingdom (application no. 68416/01) judgment 15 february 2005. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68224%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68224%22]})

¹⁵⁵ URL: <https://www.ossigeno.info/carcere-per-diffamazione-cassazione-annulla-condanna-a-8-mesi-per-carchidi>

¹⁵⁶ URL: <https://www.ossigeno.info/carcere-per-diffamazione-cassazione-annulla-condanna-a-8-mesi-per-carchidi>

¹⁵⁷ Mladina d.d. Ljubljana v. Slovenia (Application no. 20981/10) 17 April 2014 . URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-142424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-142424%22]})

¹⁵⁸ Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1083>

джерела, зокрема від використання шпигунських програм, незалежне функціонування суспільних медіа, підвищення прозорості власності на медіа, захист медіа від необґрунтованого видалення онлайн-контенту великими онлайн-платформами, забезпечить, щоб держави-члени надавали оцінку впливу концентрації ключових медіа-ринків на плюралізм ЗМІ та редакційну незалежність.

Наближення до європейських практик відчувається в останніх рішеннях ВС. 09.04.2025 р. Верховний Суд постановив, що поширена в низці журналістських матеріалів викривальна інформація про суддю не є недостовірною і такою, що принижує його честь, гідність і ділову репутацію¹⁵⁹. Верховний Суд також зазначив, що «репортажі, які ґрунтуються на інтерв'ю або відтворенні тверджень інших осіб, відредаговані чи ні, є одним з найважливіших засобів, за допомогою яких преса може виконувати свою життєво важливу роль «громадського наглядача» (рішення ЄСПЛ від 26 листопада 1991 року у справі «Обсервер» і «Гардіан» проти Сполученого Королівства»). У таких справах слід розрізняти ситуації, коли такі висловлювання належать журналісту, і коли вони є цитатою іншої особи (див. рішення ЄСПЛ від 25 липня 1992 року у справі «Торгейр Торгейрсон проти Ісландії», пункт 65 рішення ЄСПЛ від 23 вересня 1994 року у справі «Джерсільд проти Данії»)¹⁶⁰.

Говорити про необхідність або доцільність врегулювання цього питання на рівні Кримінального кодексу України наразі передчасно, оскільки залишається невизначеним на національному рівні саме поняття SLAPP-позовів, а також не сформовано належних організаційно-правових механізмів протидії таким проявам. Натомість на етапі розроблення загальної моделі запобігання SLAPP-позовам доцільно передбачити низку процесуальних гарантій. Зокрема, слід законодавчо закріпити заборону розгляду таких позовів у порядку спрощеного провадження, а також запровадити обов'язкову, офіційно підтверджену процедуру досудового врегулювання спору щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, яка потенційно може стати предметом SLAPP-позову. За відсутності такої процедури позов має залишатися без задоволення. У перспективі ефективним запобіжником проти зловживання правом на звернення до суду може стати встановлення цивільно-правової (штрафної), а в окремих випадках і кримінальної відповідальності за подання позовів, спрямованих на неправомірний тиск та обмеження свободи вираження поглядів. З метою належного забезпечення свободи журналістської діяльності також необхідно на рівні галузевого законодавства виробити чіткі критерії розмежування між констатацією фактів, припущеннями та оціночними судженнями (а вимогу доводити достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого ст. 10).¹⁶¹ Однак не слід забувати, що свобода вираження поглядів пов'язана з «обов'язками та відповідальністю», та супроводжуються застереженням, що журналісти діятимуть добросовісно і передаватимуть точну та достовірну інформацію згідно з вимогами журналістської етики (справа «Селістю проти Фінляндії» (*Selistio v. Finland*), 2004)¹⁶².

Випадки юридичного тиску на журналістів в Україні:

- депутат Луцької міської ради подав судовий позов проти місцевого медіа «Конкурент» про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування 50 тисяч гривень морального збитку¹⁶³. Судовий позов стосується матеріалу видання «Кинув своїх та піариться на допомозі: як депутат Луцькради ... «ліг» під ... (відео)». Через деякий час після виходу статті на редакційну пошту надійшов лист від адвоката депутата з вимогою спростування інформації, при цьому не було зазначено, як саме замінити певну фразу чи речення, які, на думку адвоката, не відповідають дійсності;

- колишня суддя Донецького окружного адміністративного суду подала позов про захист честі, гідності та ділової репутації проти української служби Радіо Свобода та

¹⁵⁹ Постанова КЦС ВС від 9 квітня 2025 р. у справі № 570/592/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126569507>

¹⁶⁰ Постанова КЦС ВС від 9 квітня 2025 р. у справі № 570/592/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126569507>

¹⁶¹ *SELISTÖ v. FINLAND* (Application no. 56767/00) 16 November 2004 . URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES014355>

¹⁶² *SELISTÖ v. FINLAND* (Application no. 56767/00) 16 November 2004 . URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES014355>

¹⁶³ Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 травня 2005р. у справі № 161/8026/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127254802>

журналіста «Схем»¹⁶⁴, який виявив у неї російське громадянство влітку 2023 р. Колишня суддя звинувачує журналіста і ДБР у неправомірному поширенні інформації про неї у відповіді на запит «Схем» та вимагає компенсацію у 20 тис. гривень. ВРП звільнила суддю за наявності у неї російського громадянства. Крім того, ще будучи суддею вона звернулася до правоохоронних органів про притягнення журналіста до кримінальної відповідальності, через що прокуратура спочатку порушила кримінальне провадження за ч. 1 ст. 376 КК України, яке в подальшому закрила, у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення¹⁶⁵;

- Хмельницький апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу місцевого медіа Vsim.ua (ТОВ «Медіахолдинг «Всім») та задовольнив її, скасувавши рішення суду першої інстанції за позовом заступника міського голови м. Хмельницького про захист честі, гідності, ділової репутації та компенсацію моральної шкоди, яким позов був частково задоволений. Верховний Суд Постанову Хмельницького апеляційного суду від 27.08.2024 р. залишив без змін¹⁶⁶.

- за позовом экс першого заступника секретаря РНБО України проти журналістів Bihus.info - позивач вимагав спростувати інформацію, викладену в одному з журналістських розслідувань, та понад 2 млн. гривень компенсації. Суд 1-ї інстанції задовольнив вимоги, Вінницький апеляційний суд відмовив у задоволенні позову экс першого заступника секретаря РНБО України проти журналістів Bihus.info та ГО «ТОМ-14» щодо визнання недостовірною та спростування інформації, оприлюдненої в журналістському розслідуванні «Армія. Друзі. Бабки». Верховний суд 14.03.2024 р. Касаційну скаргу экс першого заступника секретаря РНБО України залишив без задоволення.¹⁶⁷

- 09.11.2018 р. экс-перший заступник голови Служби зовнішньої розвідки подав до суду про захист честі, гідності й ділової репутації та спростування недостовірної інформації на авторів розслідування про майно і російські паспорти його родини. 13.11.2020 р. Голосіївський районний суд Києва зобов'язав низку українських видань спростувати поширену ними інформацію про колишнього першого заступника голови Служби зовнішньої розвідки як таку, що не відповідає дійсності й заподіює моральну шкоду. Також у листопаді 2020 р. суд після задоволення позову, не чекаючи оскарження рішення, видав виконавчий лист на примусове виконання рішення суду, через що приватний виконавець арештував рахунки 24 каналу та журналістів Bihus.info. 08.04.2025р. ВС скасував ці рішення¹⁶⁸.

5. Обмеження доступу журналістів до органів державної влади, місцевого самоврядування, судів.

Обмеження доступу журналістів до органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи судових установ має місце за умов умисного та неправомірного створення перешкод, що унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію журналістом його професійних прав щодо збору інформації, фіксації певних подій, присутності на відкритих заходах в таких структурах, доступу до публічної інформації. Такі обмеження становлять одну з форм перешкоджання законній професійній діяльності журналіста та суперечать гарантіям свободи слова, закріпленим у ст. 34 Конституції України та ст. 10 ЄКПЛ.

Основною метою таких дій є контроль або придушення поширення суспільно значущої інформації, зокрема шляхом: недопущення журналістського висвітлення діяльності посадових осіб, приховування корупційних, неправомірних чи суспільно резонансних рішень та запобігання публічній критиці, створення атмосфери страху або самоцензури серед журналістів.

Обмеження доступу журналістів може здійснюватися різними способами, зокрема:

¹⁶⁴ Звільнена після розслідування «Схем» суддя Арестова судиться з журналістом, який знайшов у неї паспорт РФ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-suddya-arestova-zhurnalyst-sud/33250140.html>

¹⁶⁵ Справу щодо журналіста «Схем» про «втручання в діяльність судді», в якій виявили паспорт РФ, закрили після розголосу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-arestova-zakryly-kryminalnu-spravu/32522714.html>

¹⁶⁶ Постанова КЦС ВС від 27 листопада 2024р. у справі № 686/33838/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410605>

¹⁶⁷ Постанова КЦС ВС справа від 14 березня 2024р. № 127/18736/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974738?fbclid=IwAR1kx6zrxx4j-Olt_Oq9uLalLmieI95wOjd-ic5GgEM5emxLKGulxCSv38_aem_AXRxdp2DrU1dFVb-6snftpncl4_5RgHZCjOPa6Id7IBc4SszoDXJPey-D7mEqJ5PqX30na0bXGQlLEZKG7R7rCI

¹⁶⁸ Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2022р. у справі № 752/9138/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026206>

шляхом безпідставної відмови у видачі акредитації, запровадження надмірних процедур доступу або вимога документів, не передбачених законом. Це може відбуватися і більш примітивними способами: блокуванням входу до приміщення органу влади або виведення журналіста охороною; необґрунтованій забороні перебування у залі судового засідання без законних підстав або забороні відеофіксації відкритих заходів, встановлення «закритого режиму» роботи установи без належного обґрунтування, селективний доступ (допуск лише «лояльних» медіа).

Випадки незаконних недопусків журналістів:

- поліція м. Миколаєва закрила кримінальне провадження щодо недопуску журналістів до будівлі Миколаївської міської ради. В травні 2024 р. журналісти “МикВістей” намагалися потрапити до будівлі міськради Миколаєва, щоб отримати коментарі від посадовців після апаратної наради. Їх не пропустили, посилаючись на нові правила пропускнуго режиму, згідно з якими представники медіа можуть потрапити до будівлі лише за одноразовими електронними перепустками, отриманими за списками, які готує організаційний відділ міськради, і тільки в супроводі працівників відділу інформаційного забезпечення¹⁶⁹;

- журналістку видання Dnipro.media не пустили до сесійної зали під час сесії міської ради, редакція якої завчасно подала запит міськраді щодо можливості присутності журналістки під час засідання. Коли журналістка Dnipro.media перебувала на балконі, представники іншого медіа Дніпра – КП “Дніпровська студія телебачення” безперешкодно пересувалися залом, знімаючи все засідання¹⁷⁰;

- Броварська окружна прокуратура відкрила кримінальне провадження (ч. 2 ст. 171 КК) за фактом перешкоджання журналісту інтернет-видання “Трибуна” в доступі до будівлі Броварської міської ради з посиланням на карантинні обмеження;

6. Інші форми перешкоджання законній діяльності журналістів

Під іншими формами перешкоджання законній професійній діяльності журналіста слід розуміти будь-які умисні дії або бездіяльність, які створюють штучні перепони журналісту у виконанні його професійних функцій, унеможливають збір, підготовку або поширення інформації, обмежують свободу вираження поглядів.

Однією з поширених форм перешкоджання є адміністративний тиск, що може полягати у безпідставній відмові в акредитації журналіста, недопуску до відкритих заходів під формальними приводами або створення дискримінаційних умов доступу лише для «лояльних» медіа.

Перешкоджання поширенню журналістських матеріалів фактично має всі ознаки цензури та можуть полягати у незаконній забороні публікації, тиску на редакцію щодо зняття матеріалу з ефіру, вимогі попереднього погодження контенту або блокування доступу до сайту або сторінки медіа.

Не менш широкою є практика незаконного вилучення або знищення журналістських матеріалів, а саме: незаконне вилучення відеокамери, телефону, флеш-накопичувача, інших носіїв інформації, або примусове видалення фото чи відео, пошкодження техніки журналіста.

Наявна в Україні судова практика свідчить про поширеність й такої форми перешкоджання як безпідставна заборона або втручання у процес фіксації подій, як-от: заборона зйомки в публічних місцях без законних підстав, блокування камери, закриття огляду, примус припинити запис. Такі дії спрямовані на унеможливлення збору інформації.

До інших форм перешкоджання (найбільш небезпечних, оскільки вони пов’язані з психологічним та фізичним тиском на журналіста) відносимо: психологічний тиск і залякування (спостереження, переслідування журналіста), погрози журналісту або його родині (з метою змусити відмовитися від журналістських розслідувань, припинення

¹⁶⁹ Середа К. Поліція Миколаєва закрила справу щодо недопуску журналістів у міськраду. URL: <https://imi.org.ua/news/politsiya-mykolayeva-zakryla-spravu-shhodo-nedopusku-zhurnalistiv-u-miskradu-i66924>

¹⁷⁰ Лисюк К. У Дніпрі журналістку не пустили в сесійну залу під час засідання міськради. URL: <https://imi.org.ua/news/u-dnipri-zhurnalistku-nepustily-u-sesijnu-zalu-pid-chas-zasidannya-miskrady-i66840>

висвітлення чутливих тем: змістовно погрози можуть мати загрозу фізичної розправи, пошкодження майна, переслідування родичів журналіста, розголошення приватної інформації), переслідування, стеження, «попередження» про негативні наслідки у разі публікації матеріалу.

Перешкоджання журналістській діяльності може проявлятися й у адміністративних перепонах, інформаційних атаках, правових маніпуляціях, та поєднане з економічним та службовим тиском з погрозою або фактичним незаконним звільненням журналіста, позбавлення премій або винагороди за певну позицію, інше створення умов для примусу до самоцензури.

Випадки інших форм перешкоджання:

- в м.Одеса Персонал комунального Геріатричного будинку милосердя ім.св. цілителя Пантелеймона перешкоджали журналісту «Думської», коли той намагався ввійти до їдальні закладу, щоб сфотографувати їжу, яку подають підопічним. Йому намагалися закрити об'єктив фотоапарата й вибити техніку з рук, та роздряпати обличчя¹⁷¹;

- начальник Управління ДМС вдарив по камері журналістів “СтопКору”, які хотіли з ним поспілкуватися щодо великих статків членів його родини¹⁷². ДБР повідомило посадовцю про підозру за фактом перешкоджання роботі журналістів (ч.1 ст.171 КК України);

- Дніпровський районний суд м. Києва заборонив журналістці Watchers.Media фотозйомку мобільним телефоном обвинувачених та їх адвокатів у відкритому судовому засіданні¹⁷³;

- журналістці телеканалу “Еспreso”¹⁷⁴, яка проводила розслідування щодо постачання російських нафтопродуктів до України, невідомі чоловіки забороняли знімати та погрожували розбити телефон. Також вони заблокували своєю автівкою виїзд журналістці з місця, де вона збирала матеріал для розслідування.

- журналістка видання “20 хвилин” написала до поліції заяву через переслідування: невідомий користувач опублікував під її фейсбук-дописом фото та відео, як вона ходить містом. 17 жовтня І. опублікувала у фейсбуці допис, під яким з колегами та знайомими обговорювали поширення неправдивої інформації про загибель на війні медійника В.Антонюка¹⁷⁵. Невідомий користувач у коментарях до цього допису розмістив світлини та відео з журналісткою, зроблені на вулицях міста. Порушено кримінальне провадження за ч. 1 статті 182 КК;

кибератаки на редакції та окремих журналістів.¹⁷⁶

¹⁷¹ Колотвін П. У будинку для літніх людей в Одесі напали на журналіста “Думської” під час знімання. URL: <https://imi.org.ua/news/u-budynku-dlya-litnih-lyudej-v-odesi-napaly-na-zhumalista-dumskoyi-pid-chas-znimannya-i67939>

¹⁷² Троян В. ДБР повідомило підозру керівнику міграційної служби Івано-Франківщини за перешкоджання журналістам. URL: <https://imi.org.ua/news/dbr-povidomylo-pidozru-kerivnyku-mytntysi-ivano-frankivshhyni-za-pereshkodzhannya-zhumalistam-i63359>

¹⁷³ Троян В. У Києві суд заборонив журналістці Watchers.Media фотозйомку під час відкритого засідання. URL: <https://imi.org.ua/news/u-kyievi-sud-zaboronyv-zhumalisttsi-watchers-media-fotozjomku-pid-chas-vidkrytogo-zasidannya-i64343>

¹⁷⁴ Кучер Н. У Кременчуці невідомі напали на журналістку телеканалу “Еспreso”. URL: <https://imi.org.ua/news/u-kremenchutsi-nevidomi-napaly-na-zhumalistku-telekanalu-espreso-i65366>

¹⁷⁵ Небесна І. Журналістка тернопільського медіа “20 хвилин” звернулася до поліції через переслідування. URL: <https://imi.org.ua/news/zhumalistka-ternopilskogo-media-20-hvyllyn-zvernulasya-do-politsiyi-cherez-peresliduvannya-i64376>

¹⁷⁶ Дячук К. Сайт “Детектора медіа” зазнав DDoS-атаки. URL: <https://old.imi.org.ua/news/sajt-detektora-media-zaznav-ddos-ataky-i69688>, Дячук К. “Українська правда” повідомила, що від її імені розсилають листи з російським спамом. URL: <https://old.imi.org.ua/news/ukrayinska-pravda-povidomyla-shho-vid-yiyi-imeni-rozsylyayut-lysty-z-rosijskym-spamom-i68150>, Троян В. Представниця ІМІ отримала фішингового листа, який збирає дані про систему. URL: <https://old.imi.org.ua/news/predstavnytysya-imi-otrymala-fishyngovogo-lysta-yakyj-zbyraye-dani-pro-systemu-i67895>, Луцюк Л. Інститут масової інформації отримав фішингові листи від хакерів, пов’язаних зі спецслужбами РФ. URL: <https://old.imi.org.ua/news/na-instytut-masovoyi-informatsiyi-zdiysnyuetsya-fishyng-jmovirno-pov-yazanyj-zi-spetssluzhbamy-rf-i67638>

Тема 4.

Кримінально-правовий захист журналіста

1. Аналіз стану кримінально-правової протидії насильницьким формам перешкоджання журналістській діяльності
2. Причини, що перешкоджають ефективному застосуванню «журналістських» статей КК України
3. Законність дій журналіста як передумова застосування «журналістських» норм КК України
4. Професійні права журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони. Потерпілий.
5. Форми кримінально-караних (об'єктивна сторона) перешкоджань професійній діяльності журналіста (ч. 1 ст. 171 КК України).
6. Інші кримінальні правопорушення, спрямовані проти журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю.

1. Аналіз стану кримінально-правової протидії насильницьким формам перешкоджання журналістській діяльності

Професійна діяльність журналіста нерозривно пов'язана з певними особистими ризиками, які можуть суттєво впливати як на умови виконання роботи, так і на можливість журналіста залишатися об'єктивним та професійним у процесі формування інформаційного простору суспільства. У багатьох випадках захист прав журналіста може бути забезпечений за допомогою цивільно-правових та адміністративно-правових механізмів. Наприклад, у разі заподіяння шкоди можливим є відшкодування збитків або захист честі й гідності в судовому порядку. Так само, при порушенні права на доступ до інформації журналіст може скористатися адміністративно-правовими способами захисту, зокрема шляхом звернення до суду з вимогою надати або розкрити інформацію у встановленому законом обсязі. Однак ситуація суттєво змінюється тоді, коли реалізація професійних прав журналіста супроводжується насильницькими діями — переслідуванням, примусом, незаконним впливом, заборонаю здійснювати журналістську діяльність чи вилученням матеріалів. У таких випадках звичайних цивільних або адміністративних засобів захисту недостатньо. Саме тому гарантії свободи журналістської діяльності мають бути підкріплені кримінально-правовими механізмами, які забезпечують не лише відновлення порушених прав, а й реальне покарання винних осіб та превентивний захист журналістів від подальших посягань.

Статистичні дані (див. додаток 3), які визначаються на підставі судової практики винесення вироків в Україні (https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/), вказують на динаміку зростання кількості випадків перешкоджання законній професійній діяльності журналіста з 2014 р. до 2017 р., а з 2017 р. по сьогодні – поступове їх зменшення, що, втім, не корелює зафіксованій кількості випадків таких діянь за даними ІМІ (<https://imi.org.ua/monitorings/> - барометри свободи), яка вказує на їх сталу кількість протягом десяти років, та показує, що ІМІ реєструє кожного року в 3-4 рази більше випадків таких порушень (див. додаток 1), аніж офіційна статистика Офісу ГПУ (див. додаток 2). «Як свідчать дані ІМІ в 2022 р. відмічається стрімке збільшення кількості порушень прав журналістів, що обумовлено розпочатим широкомасштабним вторгненням в Україну та вчиненням злочинів проти журналістів агресором, втім ці дані в офіційній статистиці ГПУ серед зареєстрованих загально кримінальних правопорушень не відображаються»¹⁷⁷.

Починаючи з 2015 р., коли КК України було доповнено спеціальними нормами, спрямованими на посилення кримінально-правового захисту журналістів (статті 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України), загальна кількість насильницьких злочинів щодо представників медіа суттєво не змінилася. Аналіз показує, що застосування окремих з

¹⁷⁷ Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... доктора філос. НУ ОЮА. Одеса, 2025, 325 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/63a2d1da-600b-434a-b9ff-7d4d2d6640de>

вказаних статей є вкрай обмеженим. Так, за ст. 349-1 КК України до сьогодні не було зареєстровано жодного кримінального правопорушення. За ст. 348-1 КК фіксувалися лише поодинокі випадки звернень, які, однак, не завершувалися розвитком кримінального переслідування чи направленням обвинувального акта до суду. Щодо ст. 347-1 КК України, статистика свідчить про реєстрацію в середньому 2–4 випадків на рік, причому лише в окремих ситуаціях провадження доходили до стадії пред'явлення обвинувачення. Найбільш поширеною залишається ст. 345-1 КК України: з 2015 року щорічно фіксувалося приблизно 26 випадків, хоча з 2018 року спостерігається поступове зменшення таких показників.

За інформацією громадської організації «Інститут масової інформації», серед найбільш поширених посягань на професійні права журналістів домінують випадки фізичного насильства. Йдеться про заподіяння тілесних ушкоджень, побої, погрози, а також про ситуації, коли журналістам безпідставно відмовляють у доступі до інформації. Водночас особливої уваги заслуговує те, що навіть за наявності значної кількості зареєстрованих правоохоронними органами кримінальних правопорушень проти журналістів, лише в поодиноких випадках справа доходить до стадії пред'явлення обвинувачення. При цьому лише приблизно третина таких проваджень завершується ухваленням обвинувального вироку. Аналізуючи співвідношення між кількістю зареєстрованих заяв і надзвичайно низькими показниками повідомлення про підозру та направлення обвинувальних актів до суду, виникають цілком обґрунтовані питання щодо причин такої ситуації.

2. Причини, що перешкоджають ефективному застосуванню «журналістських» статей КК України

Л.В. Опришко та О.М. Вдовенко, аналізуючи особливості розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні, виокремили низку типових проблем, що перешкоджають належному захисту журналістської діяльності:¹⁷⁸

1) «невнесення або порушення строків внесення заяв про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань: обумовлено неефективністю роботи правоохоронних органів, при чому така ситуація є загальною і має місце не тільки стосовно кримінальних правопорушень проти професійних прав журналістів;

2) розгляд заяв про кримінальні правопорушення за «журналістськими статтями» відповідно до норм Закону України «Про звернення громадян», а не КПК України: це також обумовлено неефективністю роботи правоохоронних органів в цілому; а також тим, що журналісти в окремих випадках, звертаючись до правоохоронних органів, не визначають їх як саме кримінально протиправні, що дає правоохоронним органам «право» розглядати їх в загальному порядку; але це переважно системний збій в роботі правоохоронних органів, а не щодо певної категорії правопорушень зокрема;

3) бездіяльність слідчого та/або прокурора під час досудового розслідування: внаслідок такого зволікання спливають строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, кримінальне провадження підлягає закриттю, а винні залишаються непокараними: проблема пов'язана як з питаннями щодо належної організації розслідувань кримінальних правопорушень в цілому, так і з досліджуваною категорією правопорушення, – ст. 171 КК віднесена законодавством до кримінального проступку, що визначає незначні строки кримінального переслідування (ст. 49 КК);

4) неналежна правова кваліфікація правопорушень, вчинених щодо журналіста: вчені звертають увагу на те, що при цьому слідчі вносять до ЄРДР відомості про злочини, вчинені щодо журналістів, за загально кримінальними статтями КК України: ст.ст 125, 126, 296 чи 194 КК. Якщо винні все ж таки понесуть відповідальність і за вказаними загальними нормами, то це ще є не найгіршим варіантом, оскільки невідворотність кримінальної

¹⁷⁸ Опришко Л.В., Вдовенко О.М. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні: аналітичний звіт. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019. 66 с (с. 13-33)

відповідальності реалізується, зберігається механізм компенсації порушених прав. Але трапляються випадки, коли неправильна попередня кримінально-правова кваліфікація призводила до закриття провадження у зв'язку відсутністю складу кримінального правопорушення;

5) відмова у визнанні журналіста потерпілим через «невідповідність» потерпілої особи ознакам «журналіста», які були здебільшого «надумані» в процесі правозастосування;

6) безпідставне закриття кримінальних проваджень: дослідники наводять приклад неефективності досудового слідства, коли обвинувачуються високопосадовці (справа, пов'язана із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів «Радіо Свобода» під час підготовки ними сюжету «Секретний автопарк СБУ»)¹⁷⁹, в якій 12.10.2015 р. відомості про злочин були внесені до ЄРДР, а 28.03.2016 р. Апеляційний суд м. Києва скасував ухвалу слідчого судді та постанову слідчого про закриття кримінального провадження для продовження досудового розслідування;

7) неповідомлення потерпілого про закриття кримінального провадження, через що потерпілий втрачає час для оскарження такого рішення, та спливають строки давності»¹⁸⁰.

Таким чином, у переважній більшості випадків особи, які вчиняють порушення професійних прав журналістів, фактично залишаються без належного покарання. Це значною мірою пов'язано із затягуванням розслідування кримінальних проваджень, недбалим ставленням до його провадження або навіть умисним зволіканням. У результаті спливають строки давності, що унеможливорює притягнення винних до кримінальної відповідальності. Крім того, на ефективність розслідування впливають випадки прямого чи опосередкованого тиску на правоохоронні органи з боку посадових або впливових осіб.

Серед причин також слід виділити загальну неефективність роботи правоохоронних органів, зокрема неправильну кримінально-правову кваліфікацію діянь, що свідчить про недостатній рівень професійної підготовки працівників слідства, прокуратури та суду. Додатковим чинником залишаються і недоліки чинного кримінально-правового регулювання. Важливо зазначити, що відсутність реєстрації фактів вбивств журналістів, захоплення як заручника чи спричинення тілесних ушкоджень за спеціальними «журналістськими» статтями (ст. 347-1, 348-1, 349-1 КК України) не означає повної безкарності таких діянь. У багатьох випадках вони кваліфікуються за загальними нормами КК і тому не відображаються у статистиці злочинів проти журналістів. Так, наприклад, напад на Катерину Гандзюк було кваліфіковано за ст. 121 КК України, смерть В'ячеслава Чорновола — за ст. 286 КК, напад на В'ячеслава Веремія — за ст. 296 КК, а вбивства Георгія Гонгадзе та Павла Шеремета розслідувалися за ст. 115 КК України. У справі щодо загибелі Айдоса Садикова також було відкрито провадження за ст. 115 КК України.

Подібна практика значною мірою пояснюється тим, що правоохоронні органи стикаються з труднощами при встановленні спеціального статусу потерпілого як журналіста, що є обов'язковою умовою застосування відповідних норм. Також складним є доведення мотиву посягання, пов'язаного саме із здійсненням журналістської діяльності. Початкова мета запровадження спеціальних кримінально-правових норм полягала у створенні додаткових гарантій безпеки журналістів та посиленні захисту свободи слова. Однак статистичні дані свідчать, що на практиці ці норми поки що не забезпечують досягнення поставленого завдання.

3. Законність дій журналіста як передумова застосування «журналістських» норм КК України

«Законність дій журналіста» є головною передумовою застосування ч. 2 ст. 163, ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України. Оскільки у випадках порушення приписів чинного законодавства в процесі збору інформації, її обробки чи опублікування

¹⁷⁹ Сюжет за посиланням URL: https://www.youtube.com/watch?v=yDzgLqHCiKs&index=190&list=PLRVLFiynwHmES2Jh1_lI97Qe1VnFA3zzN

¹⁸⁰ Опришко Л.В., Вдовенко О.М. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні: аналітичний звіт. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019. 66 с (с. 13-33)

(порушення недоторканості житла, приватного життя, особистої переписки чи телефонних розмов, порушення рівності всіх перед законом, розповсюдження інформації, що містить пропаганду насильства, жорстокості, порнографічних зображень, або збройного конфлікту) журналіст сам стає правопорушником, і будь-яка особа, права та інтереси якої він порушує, має право на самозахист (необхідну оборону – умови правомірності визначені ст. 36 КК України), а держава вправі притягти журналіста до кримінальної відповідальності.

Так, ЄСПЛ у справі «Brambilla and Others проти Італії» розглянув питання правомірності засудження журналістів, які незаконно перехоплювали інформацію з каналів поліцейського зв'язку задля отримання ексклюзивної інформації щодо кримінальних подій для подальшого швидкого прибуття на місце для висвітлення ситуації. ЄСПЛ зауважив, що «поняття відповідальної журналістики» вимагає, щоб журналісти усвідомлювали, що діючи в порушення звичайного кримінального права, вони можуть піддаватися кримінальному переслідуванню»¹⁸¹.

Коли ж трапляються ситуації, коли журналіст під час виконання професійних обов'язків стикається з перешкоджанням його діяльності, наприклад у формі штовхання, викидання з рук камери або інших дій, спрямованих на припинення зйомки. Такі обставини можуть зовні виглядати як втручання у законну журналістську діяльність. Однак важливе значення має конкретний контекст події. Якщо особа наполягає на припиненні зйомки саме її особисто, а не інших осіб чи події загалом, суд може розцінювати такі дії журналіста як порушення права на приватність. У такому випадку журналістська діяльність може бути визнана незаконною, оскільки виходить за межі допустимого балансу між свободою інформації та правом людини на приватне життя. Водночас у певних ситуаціях згода особи на фото- чи відеофіксацію може презюмуватися. Це означає, що фізична особа вважається такою, що не заперечує проти зйомки, доки прямо не висловить свою незгоду. Після висловлення заперечення журналіст має врахувати позицію особи та оцінити правові підстави для подальшої фіксації. В законодавчій площині обговорюються ініціативи, які пропонують посилити вимоги щодо отримання згоди на фото- та відеозйомку під час заходів із масовим скупченням людей, що потенційно може суттєво вплинути на практику журналістської роботи¹⁸².

Опублікування для широкого загалу фотографії, яка була розміщена самою особою на її відкритій сторінці у соціальній мережі, як правило, не розцінюється як порушення права на приватність, та не може містити конфіденційну, таємну чи службову інформацію, так само не належать до відомостей надто інтимного або суто особистого характеру, які потребують особливого рівня захисту, оскільки сама особа добровільно зробила їх доступними для невизначеного кола користувачів¹⁸³. У методичному аспекті це означає, що під час оцінки можливого порушення права на приватне життя вирішальне значення має режим доступу до інформації (відкрита чи закрита сторінка), а також волевиявлення самої особи щодо поширення відповідних матеріалів.

Однією з ключових проблем у практиці доказування у справах, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів, є правильне розуміння та оцінка поняття «*суспільного інтересу*» інформації, яка визначає законність дій журналіста. Якщо це питання на стадії досудового розслідування не отримує належної уваги, воно часто стає предметом захисту адвокатів обвинуваченого вже в суді. У таких випадках відсутність обґрунтування суспільного інтересу може призвести до того, що обвинувачення втрачає свою силу. Проблема полягає в тому, що поняття «суспільний інтерес» є оціночним та запозиченим із практики ЄСПЛ, і його адаптація до національної правової системи поки що залишається недосконалою. Як наслідок, національна судова практика є неоднорідною та суперечливою в цьому питанні.

¹⁸¹ BRAMBILLA AND OTHERS v. ITALY (Application no. 22567/09) 23 June 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-164526%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-164526%22]})

¹⁸² Проект Закону про захист персональних даних № 8153 від 25.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40707>

¹⁸³ Постанова Верховного Суду від 19 липня 2023 року у справі № 214/11028/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112433950#>

Ще одним важливим недоліком, який суттєво обмежує права журналіста та ефективність кримінально-правового захисту його професійної діяльності, є поняття «*редакційного завдання*». Жодний нормативно-правовий акт України не містить вимог щодо обов'язкової наявності в журналіста редакційних завдань, а також не вимагає від журналістів діяти виключно у визначених такими завданнями межах. Суди надзвичайно прискіпливо перевіряють наявність і зміст цього завдання, що може призводити до того, що дії журналіста оцінюються не лише через призму порушення закону чи суспільного інтересу, а й через формальні критерії, що часто ускладнює кваліфікацію порушень та застосування норм кримінального права для захисту професійних прав¹⁸⁴. На практиці суди часто оцінюють законність дій журналіста через призму наявності або відсутності редакційного завдання, а також змісту та обсягу завдань, зазначених у ньому. Як наслідок, у деяких випадках судова оцінка перетворюється на буквальне дослідження формальних аспектів, яке не є визначальним для встановлення кримінальної відповідальності за посягання на професійні права журналіста. Це суперечить основним гарантіям свободи вираження поглядів, закріпленим у ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та ст. 34 Конституції України, і може призводити до скасування незаконних або необґрунтованих вироків^{185,186,187}.

В інших випадках суди незаконно відмовляють у захисті професійних прав журналістів, мотивуючи це відсутністю *ліцензії на мовлення*. Однак відповідно до галузевого законодавства така відсутність не означає незаконності професійної діяльності журналіста.

Однією з головних проблем у доказуванні перешкоджання журналістській діяльності є *встановлення умислу особи на перешкоджання*. Якщо журналіст не має розпізнавальних ознак або не може довести, що обвинувачений був поінформований про проведення журналістської діяльності (наприклад, пред'явленням посвідчення), встановлення вини стає практично неможливим.

Окрім того, виникають складнощі із підтвердженням *статусу журналіста*, особливо для осіб, які працюють в Інтернет-виданнях, незважаючи на внесені зміни до галузевого законодавства. Це створює додаткові перешкоди для ефективного застосування кримінально-правових норм, що захищають професійні права журналістів.

4. Професійні права журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони. Потерпілий.

В.І. Павліківський безпосереднім об'єктом посягань проти свободи слова та професійної діяльності журналістів пропонує «визнавати охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що забезпечують свободу професійної діяльності журналістів як уособлення свободи слова, проголошеної ст. 34 Конституції України»¹⁸⁸. І.І. Митрофанов та Є.Л. Стрельцов безпосереднім об'єктом злочинів проти професійної діяльності журналіста визначають «охоронювані суспільні відносини, що виникають з приводу безперешкодної реалізації творчої діяльності, метою якої є поширення правдивої (достовірної) інформації за допомогою ЗМІ, що здійснюється фізичними особами, які мають професійну освіту чи професійну підготовку, спеціальні знання, практичні навички й уміння у галузі журналістики, що обумовлено виконанням редакційно-посадових службових обов'язків у засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи), які зазначаються в Національному

¹⁸⁴ Опришко Л.В., Вдовенко О.М. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні: аналітичний звіт. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019. 66 с (с. 40)

¹⁸⁵ Постанова ВС від 7 червня 2022 року справа № 170/794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694932>

¹⁸⁶ Постанова ВС від 29 вересня 2022 року справа № 461/3002/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598760>

¹⁸⁷ Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 р. у справі № 180/1669/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>

¹⁸⁸ Павліківський, В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. Справ. Харків, 2017. 36 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dde332ce-400c-41c8-a7e9-185f0d11ab1d/content>

класифікаторі професій України».¹⁸⁹

У Рекомендації СМ/Rec(2016)4 Комітету Міністрів Ради Європи від 13 квітня 2016 року щодо захисту журналістики та безпеки журналістів і інших учасників медіа визначено ключові керівні принципи забезпечення цих прав¹⁹⁰.

Важливу роль у врегулюванні питання свободи журналістики в Європі відіграють: Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Засоби масової інформації і тероризм» № 1706 (2005) і Резолюція Парламентської Асамблеї РЄ «Свобода преси й умови роботи журналістів у зонах конфліктів» № 1438 (2005) 26.09.2007 р., Рекомендація Комітету Міністрів РЄ «Про захист свободи вираження поглядів та інформації в кризові часи» 26.09.2007 р.; Декларація Комітету Міністрів «Щодо захисту та сприяння розслідувальній журналістиці» 26.09.2007 р.; Декларація Комітету Міністрів Ради Європи «Про захист журналістики та безпеку журналістів та інших медіаучасників» 30.04.2014 р.; Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Захист безпеки журналістів та свободи медіа в Європі» № 2035 (2015), Рекомендація СМ/Rec(2018)2 Комітету Міністрів державам-членам про ролі та обов'язки Інтернет-посередників від 07.03.2018 р., Рекомендація СМ/Rec(2016)5 Комітету Міністрів про свободу Інтернету, Рекомендація СМ/Rec(2016)1 про захист і заохочення права на свободу вираження думки та право на приватне життя з огляду на мережевий нейтралітет та ін.

С.Я. Лихова щодо предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК, зазначає, що «інформація має належати громадянину, а не юридичній особі, вона має носити конфіденційний характер, тобто містити відомості, які можуть бути розголошені тільки з дозволу громадянина; ця конфіденційна інформація має носити особистий характер, тобто стосуватися відомостей, які є особистою таємницею особи; ця інформація має передаватися певним способом»¹⁹¹. В.О. Навроцький також робить акцент на тому, що «не можуть бути віднесені до предмету даного посягання відомості, які містяться в службовій кореспонденції (між підприємствами, установами чи організаціями або де хоч би одним із респондентів виступає підприємство, установа, організація)»¹⁹². З наведеного робимо висновок, що основним безпосереднім об'єктом правопорушення є гарантоване Конституцією право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. За ч. 2 ст. 163 КК України відносини, пов'язані з виконанням професійних обов'язків журналіста, виступають як додатковий факультативний об'єкт. Не заглиблюючись у дискусію щодо підстав відповідальності за це діяння, можна вважати недоцільним збереження цієї кваліфікуючої ознаки у законі. В країнах ЄС не виділяється окрема категорія потерпілих як журналісти у складі такого злочину, як порушення недоторканості комунікацій або кореспонденції. Загальна кримінально-правова охорона цього права забезпечує захист усіх осіб. ЄСПЛ неодноразово підкреслював значення недоторканності кореспонденції журналіста для забезпечення його незалежності та безсторонності. Водночас така мета досягається через загальні положення про заборону втручання у комунікації, а не через виділення спеціальної категорії потерпілих. Відсутність кваліфікуючої ознаки «щодо журналіста» у ч. 2 ст. 163 КК України не виключає можливості кваліфікації вчиненого діяння іншими способами: за ч. 1 ст. 163 КК України, при цьому виділення журналіста як окремої категорії не додає вагомому аргументу, адже аналогічну підвищену небезпеку необхідно було б поширювати й на працівників правоохоронних органів та інших представників влади; у разі перевищення владних повноважень представником влади – ще й за ст. 364 або 365 КК України; за сукупністю норм - ч. 1 ст. 163 КК та ст. 171 КК України. Таким чином, кримінально-правова охорона професійних прав журналіста щодо недоторканності кореспонденції може ефективно реалізовуватися без

¹⁸⁹ Митрофанов І. І., Стрельцов Є. Л. Кримінально-правове забезпечення охорони законної професійної діяльності журналіста: монографія / за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Одеса: Фенікс, 2017. С. 15

¹⁹⁰ Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. Рада Європи. 2016. ТОВ «ЛІВ ПРИНТ». URL: <https://rm.coe.int/16806b5970>

¹⁹¹ Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V КК України): монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2006. 573 с. (с. 296)

¹⁹² Навроцький В. О. Злочини проти політичних і трудових прав громадян. Лекції для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. 36 с. (с. 32).

спеціальної кваліфікуючої ознаки за ч. 2 ст. 163 КК, що відповідає зарубіжній практиці та стандартам ЄСПЛ.

В статтях 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК потерпілим визнається «журналіст», а в ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК – «близькі родичі чи члени сім'ї». Пунктом 1 ч. 1 ст. 3 КПК України коло «близьких родичів і членів сім'ї» визначено як: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі»¹⁹³.

Професія журналіста передбачає виконання певних професійних обов'язків, які часто є несумісним з уявленнями кримінальних та інших структур, посадовців, які намагаються приховати інформацію щодо своєї діяльності від розголосу, що підвищує ступінь віктимності жертви кримінального правопорушення (журналіста).

ЄСПЛ надає питанню ідентифікації жертви як журналіста важливе значення, причому повинно бути встановлено, чи органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи, а отже, чи виконали вони обов'язок щодо захисту жертви. ЄСПЛ виходить з того, що держави в особі уповноважених органів повинні знати про особливі небезпечні ситуації, в які ставить себе журналіст, який висвітлює політичні питання, питання викриття корупції, діяльності злочинної організації. Ці аспекти знайшли своє відображення в наступних справах:

- 1) «Гонгадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine), 2005¹⁹⁴;
- 2) «Дінк проти Туреччини» (Dink v. Turkey), 2010¹⁹⁵;
- 3) «Килич проти Туреччини» (Kılıç v. Turkey) 2016¹⁹⁶.

Кримінально-правове та спеціально-галузеве визначення терміну «журналіст» не збігаються, причому кримінально-правове розуміння є значно вужчим. До грудня 2022 р. (прийняття Закону «Про медіа») ситуація була іншою, і визначення в кримінальному законодавстві було ширшим. На практиці це призводить до того, що правоохоронні органи та суди часто відмовляють визнавати особу журналістом, навіть якщо за спеціальним галузевим законом вона має відповідний статус. Наприклад, слідчий може закрити провадження у справі, мотивуючи це тим, що потерпілий не є журналістом, якщо він працював позаштатним кореспондентом газети або знімав блогерський сюжет. Водночас буквально тлумачення чинного законодавства України свідчить, що спеціальний закон не вимагає наявності підтверджених трудових відносин із медіа для визнання особи журналістом.

Крім того, Класифікатор професій ДК003-2010 застосовує множину термінів («професійних назв посад» і «журналісти») для позначення посад журналіста, що підкреслює широту поняття професійної діяльності в медіа¹⁹⁷, навіть позаштатний кореспондент може вважатися журналістом відповідно до спеціального галузевого законодавства. Проте на практиці суди часто зосереджуються на перевірці формальних ознак: приналежності журналіста до конкретного засобу масової інформації, наявності трудових відносин, посвідчення, бейджів або редакційних завдань. Слід підкреслити, що галузеве законодавство України не вимагає наявності цих формальних атрибутів для визнання особи журналістом. Отже, акцент на таких доказах не завжди є обґрунтованим.

Слід зауважити, що з грудня 2022р. висновок ВС, що поняття, зазначене у примітці до статті 345-1 КК, є значно ширшим, аніж в Законі України «Про державну підтримку засобів

¹⁹³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

¹⁹⁴ GONGADZE v. UKRAINE (Application no. 34056/02) JUDGMENT 8 November 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-70853%22%7D>

¹⁹⁵ Dink v. Turkey (2668/07, 6102/08, 30079/08) et al. Judgment 14.9.2010 [Section II]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-808%22%7D>

¹⁹⁶ Halime Kılıç v. Turkey (63034/11) Judgment 28.6.2016 [Section II]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58524%22%7D>

¹⁹⁷ Класифікатор професій: Загальні положення. 25.12.2024. Департамент праці та зайнятості. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>

масової інформації та соціальний захист журналістів»¹⁹⁸, наразі втратив свою актуальність після внесених змін до ЗУ «Про медіа». Хоча в усьому іншому логіка ВС в питанні визначення журналіста не позбавлена сенсу: «законодавець поклав в основу визначення даного поняття у КК функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста пов'язується з діяльністю, яка має ознаки зазначені у примітці до статті 345-1 КК, а не займаною посадою; законодавець у примітці до статті 345-1 КК не обмежився поширенням інформації лише через засоби масової інформації, а й включив до цього переліку мережу Інтернет»¹⁹⁹. Суди ж часто ігнорують поширювальний підхід до визначення статусу журналіста. Наприклад, у справі, порушеній за фактом нанесення тілесних ушкоджень журналісту телевізійного каналу «СТБ», особа була виправдана за ч. 2 ст. 345-2 КК України. Суд обґрунтував своє рішення тим, що потерпілий у справі був відеооператором і, за обставинами справи, не виконував функції журналіста, визначені редакційним завданням²⁰⁰. Що суперечить вимогам загальноєвропейського законодавства, як-от: Рекомендації NR (96) 4 КМ РЄ)²⁰¹; Рекомендації № R (2000) 7 КМ РЄ)²⁰²; Рекомендації CM/Rec(2011)7²⁰³.

5. Форми кримінально-караних (об'єктивна сторона) перешкоджань професійній діяльності журналіста (ст. 171 КК України)

Відповідно до ч.1 ст. 171 КК України, перешкоджання законній професійній діяльності журналістів - вчинення одного з наступних альтернативних діянь: незаконне вилучення матеріалів, зібраних, опрацьованих або підготовлених журналістом, незаконне вилучення технічних засобів, які журналіст використовує у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, незаконна відмова у наданні доступу до інформації, незаконна заборона висвітлення певних тем, показу окремих осіб або критики суб'єкта владних повноважень, будь-яке інше умисне перешкоджання, яке ускладнює або робить неможливим здійснення журналістом законної професійної діяльності. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті більш небезпечними формами перешкоджання визнаються вплив будь-якої форми на журналіста з метою перешкодити виконанню ним професійних обов'язків, переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю. Дії визнаються спрямованими саме на перешкоджання діяльності журналіста, коли винний чітко ідентифікує потерпілого як журналіста та бажає зашкодити журналісту у вчиненні законної професійної діяльності і змусити припинити здійснення професійної діяльності журналіста або помститися за вже виконану.

З об'єктивної сторони, перешкоджання діяльності журналіста являє собою діяння, що неправомірно ускладнює або унеможлиблює здійснення журналістом його законної професійної діяльності, незалежно від форми та способу такого втручання²⁰⁴. Способи перешкоджання законній професійній діяльності журналіста можуть відрізнятися за характером та формою: за характером: насильницькі (спричинення тілесних ушкоджень, погрози, інші форми фізичного чи психологічного тиску) та ненасильницькі (відмова у наданні інформації, цензура, заборона на висвітлення окремих тем або подій); за джерелом впливу: внутрішні (здійснюються редактором або керівником медіа) та зовнішні (здійснюються суб'єктами владних повноважень або іншими особами поза медіа) та за способом реалізації: активні (прямі дії, спрямовані на перешкоджання діяльності

¹⁹⁸ Постанова ВС від 19 серпня 2020 року у справі № 214/4970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>

¹⁹⁹ Постанова ВС від 19 серпня 2020 року справа № 214/4970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>

²⁰⁰ Вирок Черняхівського районного суд Житомирської області від 07 листопада 2023р. у справі №293/780/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114707850>

²⁰¹ Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску: Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи від 3 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text

²⁰² Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації: Рекомендація R (2000) 7 від 8 березня 2000 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhumalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>

²⁰³ Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів державам-членам про нове поняття ЗМІ (Прийнята Комітетом міністрів РЄ 21 вересня 2011 року / Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2011-7-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-a-new-notion-of-media

²⁰⁴ Постанова ВС від 11 вересня 2019 року у справі № 320/8278/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84274409>

журналіста) та пасивні (бездіяльність або умисне невиконання обов'язків, що унеможливує здійснення журналістом його професійних функцій).

Незаконне вилучення матеріалів та технічних засобів журналіста. До таких дій належить вилучення зібраних, опрацьованих або підготовлених журналістом матеріалів, а також технічних засобів, якими він користується у процесі професійної діяльності. Особа може безпосередньо або через ініціювання незаконного провадження вилучати: підготовлені аналітичні матеріали (статті, аналітичні довідки, звіти, репортажі, кінострічки тощо); докази, що підтверджують факти, викладені в цих матеріалах (копії документів, фото- або відеофіксація); носії інформації (флеш-накопичувачі, мобільні телефони, ноутбуки, планшети тощо); технічні засоби, за допомогою яких створено матеріали (відео- або фотокамери, мобільні телефони). В усіх зазначених випадках вилучення матеріалів або технічних засобів є незаконним, навіть якщо воно відбувається в межах кримінального переслідування журналіста. Сам факт переслідування журналіста також є незаконним і підлягає кваліфікації за ст. 364, 365 або 372 КК України. *Національна судова практика з цього питання*^{205, 206}.

Незаконна відмова у доступі журналіста до інформації - це відмова надати інформацію без обґрунтування її причини; наприклад, відмова надати фінансові звіти державних підприємств щодо нарахування заробітної плати та премій, відмова надати витяги з рішень органів влади або документи про результати тендерних закупівель, мотивуючи це «чутливістю» інформації, відмова з посиланням на інтереси національної безпеки, коли насправді підстав для цього немає, або зволікання з наданням відповіді - розглядаються запити як звернення, що збільшує час відповіді до одного місяця замість п'яти днів (але тут може бути вина й журналіста, який оформив запит як звернення^{207, 208}). Якщо журналісти в процесі отримання інформації порушують порядок доступу до неї, перешкоджання в доступі до інформації не може кваліфікуватися як перешкоджання за ст. 171 КК. Незаконною відмовою в доступі до інформації є створення перешкод в доступі журналіста до певного приміщення для проведення фото чи відео зйомки, наприклад, обмеження в доступі до загальнодоступного місця^{209, 210}, утримання журналіста.

ЄСПЛ з цього питання:

1) справа «Leander v. Sweden» 1987²¹¹;

2) справа «Magyar Helsinki Bizottság проти Угорщини 2016р.»²¹².

Країни ЄС карають покаранням лише за тяжкі порушення законодавства про доступ до інформації, зокрема за умисне знищення інформації, що зберігається державними органами, або умисне перекручення публічної інформації або спрямовані на перешкоджання праву громадськості на доступ до офіційної інформації. В усіх інших випадках незаконна відмова в країнах ЄС не утворює складу кримінального правопорушення, і український підхід в цьому питанні має бути узгоджений – та незаконна відмова в доступі до інформації має бути декриміналізована. Відповідальність за ст. 212-3 КУпАП та право подання адміністративного позову про визнання дій незаконними та зобов'язання до вчинення певних дій відповідних осіб є достатнім механізмом для захисту порушеного права на доступ до інформації.

Незаконна заборона висвітлення певних тем, показу окремих осіб або критики суб'єкта владних повноважень може проявлятися через: обмеження прав і свобод

²⁰⁵ Вирок Камінь-Каширського районного суду Волинської області від 26 березня 2024 року справі № 157/882/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117946903>

²⁰⁶ Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 24 січня 2023 року у справі № 333/9128/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108633120>

²⁰⁷ Постанова ВС від 11 липня 2024 року у справі № 990/11/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342101>

²⁰⁸ Вирок Мукачівського Міськрайонного Суду Закарпатської області від 29 травня 2018 р. у справі № 303/3534/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74283983>

²⁰⁹ Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 16 березня 2021 р. у справі № 452/2027/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95560982>

²¹⁰ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 20 вересня 2017 р. у справі № 761/33769/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69050563>

²¹¹ LEANDER v. SWEDEN (Application no. 9248/81) 26 March 1987. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57519%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57519%22]})

²¹² MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG v. HUNGARY (Application no. 18030/11) 8 November 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167828%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167828%22]})

журналіста, фізичний або психічний вплив на журналіста або на його близьких осіб, незаконне звільнення з роботи або накладення дисциплінарних стягнень; створення різноманітних перешкод при здійсненні журналістської діяльності, заборону розслідування та опублікування матеріалів з розкриттям неефективності державної або муніципальної політики, переслідування розслідувачів та викривачів в порядку відкриття кримінальних проваджень за фейковими звинуваченнями, звільнення. Для кваліфікації таких дій за ч. 2 ст. 171 КК необхідною умовою є причинний зв'язок між переслідуванням журналіста та його критикою або виконанням професійних обов'язків. Якщо переслідування пов'язане з грубим порушенням трудових прав журналіста (наприклад, безпідставна невивплата заробітної плати або порушення трудового договору), такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю: ч.2 ст.171 КК та за ст. ст.172,173,175 КК²¹³.

Практика ЄСПЛ з цього приводу – неприпустимість необґрунтованого переслідування осіб, які критикують дії влади:

- 1) «Şahin Alpay v. Turkey», 2018р.²¹⁴;
- 2) «Şık v. Turkey (no. 2)», 2020р.²¹⁵,
- 3) «Karaca v. Türkiye», 2023р.²¹⁶;
- 4) «Nagla v. Latvia», 2013²¹⁷;
- 5) «Khadija Ismayilova v. Azerbaijan», 2019²¹⁸;
- 6) «Gaši and Others v. Serbia» 2022²¹⁹.

Аналіз національної судової практики дозволяє виділити такі форми *іншого перешкоджання законній професійній діяльності журналіста*: створення журналісту фізичних перешкод в процесі виготовлення матеріалу (закриття рукою камери²²⁰; незаконна вимога припинити зйомку²²¹ або вимога покинути певну територію²²²; виштовхування²²³; відбирання посвідчення журналіста, нецензурні висловлювання²²⁴); шляхом приниження честі та гідності журналіста (обливання журналіста нечистотами²²⁵,²²⁶; нецензурні висловлення в бік знімальної групи та перешкоджання виходу у прямий ефір²²⁷).

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 171 КК, у вигляді *впливу* полягає в діях, що спрямовані безпосередньо проти особи журналіста. Це, наприклад, обмеження прав журналіста або його близьких родичів чи членів сім'ї, застосування погроз чи фізичного насильства (дії, які за КК України мають бути кваліфіковані за ст. 345-1) (наприклад, справа по Укрексімбанку)²²⁸.

Переслідування журналіста може проявлятися в формі залякування, спостереження, або надсилання повідомлень чи телефонних дзвінків, які повторюються в часі, та

²¹³ Зінченко І.О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина /Аналіз законодавства і судової практики: Монографія. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 320 с (с. 136)

²¹⁴ ŞAHİN ALPAY v. TURKEY (Application no. 16538/17) 20 March 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-181866%22%7D>

²¹⁵ ŞIK v. TURKEY (No. 2) (Application no. 36493/17) 19/04/2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-206411%22%7D>

²¹⁶ Mustafa KARACA against Turkey (Application no. 5809/13) 12 March 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-192396%22%7D>

²¹⁷ NAGLA v. LATVIA (Application no. 73469/10) 16 July 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-122374%22%7D>

²¹⁸ KHADIJA ISMAYILOVA v. AZERBAIJAN (Applications nos. 65286/13 and 57270/14) 10 January 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-188993%22%7D>

²¹⁹ GAŠI AND OTHERS v. SERBIA (Application no. 24738/19) 30/01/2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22%3A%22001-219042%22%7D>

²²⁰ Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2018 року у справі № 303/4076/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460065>

²²¹ Постанова Верховного Суду від 7 червня 2022 року у справі № 170/794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694932>

²²² Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 12.11.2024 р. у справі № 766/18909/24 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122988380>

²²³ Вирок Харківського районного суду Харківської області від 25 червня 2024 року у справі № 635/6234/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120004431>

²²⁴ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20 жовтня 2021 р. у справі № 522/12416/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100540215>

²²⁵ Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 16 січня 2023 року у справі № 727/10651/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108431166>

²²⁶ Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 28 лютого 2022 р. у справі № 344/3120/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103579055>

²²⁷ Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 9.09.2021 у справі № 756/7104/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99707843>

²²⁸ Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 14 вересня 2022 р. у справі № 752/26562/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106229405>

створюють у жертви обґрунтований страх за власне життя та/або здоров'я або близьких осіб. Переслідування - це погрози, залякування, цькування, «фізичний або психічний примус до вчинення певних дій (вимоги спростувати оприлюднену інформацію тощо), звільнення з роботи, позбавлення винагороди, поширення неправдивих відомостей чи відомостей, що ганьблять честь і гідність журналіста, компрометують його тощо, а погрози насильством та саме насильство не охоплюється поняттям «переслідування», і вимагає додаткової кваліфікації за ст.ст. 345-1, 347-1 КК та ін.»²²⁹. В реєстрі судових рішень відсутні справи, в яких дії винного визначалися саме як переслідування журналіста у зв'язку з його діяльністю (наприклад, журналістка видання «20 хвилин» звернулася з заявою через переслідування²³⁰, але було порушено кримінальне провадження за ч. 1 статті 182 КК України).

Практика ЄСПЛ щодо переслідування журналіста:

- 1) «Özgür Gündem v. Turkey», 2006²³¹;
- 2) «Gaši and Others v. Serbia», 2022²³²;
- 3) «Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands», 2012²³³.

6. Інші кримінальні правопорушення, спрямовані проти журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю

Характер дій за ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України, свідчить про те, що вони є фактично різновидом перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістом, і представляють собою вплив на свідомість журналіста, або вплив на особисті права журналіста або близьких йому осіб, внаслідок якого останній позбавляється (або обмежується) в можливостях та незалежності в прийнятті рішень при виконанні своїх професійних обов'язків. Насильницькі способи перешкоджання професійній діяльності журналіста це, зокрема: погрози, фізичне насильство, спричинення тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, захоплення журналіста як заручника. Такі дії мають на меті спонукати журналіста до вчинення або невчинення певних професійно зумовлених дій (наприклад, припинити зйомку, не публікувати матеріал, утриматися від критики), або спрямовані на пригнічення волі журналіста, зокрема через психологічний тиск, наприклад, у випадках застосування насильства щодо його близьких осіб.

Першочерговою проблемою притягнення до відповідальності за ці правопорушення є факт «доведеності поінформованості винного щодо статусу журналіста»²³⁴.

Погроза завдання тілесних ушкоджень, вбивства або знищення чи пошкодження майна є кримінально-караною, якщо потерпілий висловлену погрозу сприймає як реальну^{235, 236, 237}. Натомість переважна більшість перешкоджань діяльності журналіста (ст. 171 КК) пов'язані саме з погрозами завдання шкоди, адресовані журналісту, з метою припинити вчинення ним професійних обов'язків і зазвичай в практиці охоплюються останньою.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 2 та 3 ст. 345-1 КК України (*заподіяння тілесних ушкоджень та побоїв, залежно від ступеня тяжкості*) є спеціальними нормами відносно ст.ст. 121, 122, 125, ч. 1 ст. 126 КК, та визначаються через

²²⁹ Заєць І. С., Марко С. І. Особливості кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 19–30.

²³⁰ <https://imi.org.ua/news/zhurnalistka-ternopilskogo-media-20-hvylyn-zvernulasya-do-politsiyi-cherez-peresliduvannya-i64376>

²³¹ ÖZGÜR GÜNDEM v. TURKEY (Application no. 23144/93) 16 March 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58508%22%7D>

²³² GAŠI AND OTHERS v. SERBIA (Application no. 24738/19) 6 September 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22%3A%22001-219042%22%7D>

²³³ Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands - 39315/06 Judgment 22.11.2012 [Section III]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-7304%22%7D>

²³⁴ Постанова ВС від 18 березня 2024 року у справі № 296/2948/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915446>

²³⁵ Постанова ВС від 29 вересня 2022 року у справі № 461/3002/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598760>

²³⁶ Вирок Ожтєбрьського районного суду м. Полтави від 21 жовтня 2024 року у справі № 554/11338/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122423541>

²³⁷ Вирок Іллічівського міського суду Одеської області від 23 серпня 2024 р. у справі № 509/4013/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121177381>

тлумачення загальних норм. На практиці часто побої та легкі тілесні ушкодження охоплюються поняттям насильства за ст. 171 КК^{238,239, 240,241}.

Статтею 347-1 КК України караними визнаються *умисне знищення або пошкодження майна журналіста* у зв'язку з виконанням професійних обов'язків (у тому числі виконання їх в у минулому). Об'єктивна сторона вказаного кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечними діями, які полягають у знищенні або пошкодженні майна, і на відміну від ст. 194 КК, відповідальність настає незалежно від суми спричиненої шкоди²⁴². Але правоохоронні органи уникають кваліфікації діянь за ст. 347-1 КК, здійснюючи кваліфікацію знищення або пошкодження майна журналіста за ст. 194 КК України, визначаючи розмір шкоди, таким що не перевищує значного розміру, та закривають кримінальні провадження.²⁴³

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 348-1 КК, може мати прояв вбивства (спеціальна норма відносно ст. 115 КК України – з моменту настання наслідків), або замаху на вбивство такої особи за тих же умов. За період незалежності України було вбито або завдано тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть, більше двадцяти журналістів у зв'язку з виконанням ними професійної діяльності (В. Чорновол, Г. Гонгаде, К. Гандзій, В. Веремій та ін.). Але офіційна статистика вказує на те, що кримінальні правопорушення за ст. 348-1 КК взагалі не обліковуються, і, переважно, такі вбивства кваліфікувалися за ст. 115 КК, ч. 2 ст. 121 КК, або ч. 3 ст. 296 КК. Виходячи з того, що санкція за ч. 2 ст. 115 КК та ст. 348-1 КК є однаковими, критерієм виділення спеціальної норми про кримінальну відповідальність за посягання на життя журналіста, та значимість суспільних відносин підкреслюється тим, що закон однаково розцінює та карає як за вбивство так само і за замах на нього.

Тема 5.

Цифрова та інформаційна безпека в журналістській діяльності

1. *Псевдо журналісти (або «фейкові» журналісти) як загроза інформаційній безпеці.*
2. *Фейкові новини та дезінформація: відповідальність журналіста.*
3. *Заборона мови ворожнечі в журналістських публікаціях. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України).*
4. *Заборона пропаганди жорстокості в журналістських творах. Кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність за виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують насильство, жорстокість і нетерпимість (ч. 4 ст. 299 КК та ст. 300 КК України).*
5. *Інформаційні обмеження (заборони), спрямовані на захист національної безпеки та національної ідентичності (ч. 2 ст. 109 КК, ч. 1 ст. 110 КК, ч. 2 ст. 258-2 КК).*
6. *Обмеження контенту в медіа з метою захисту суспільної моралі. Підстави кримінальної відповідальності за виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).*
7. *Забезпечення особистої цифрової безпеки для журналістів.*

1. Псевдо журналісти (або «фейкові» журналісти) як загроза інформаційній безпеці

²³⁸ Постанова ВС від 5 червня 2019 р. у справі № 442/4140/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82308633>

²³⁹ Постанова ВС від 8 жовтня 2024 року у справі № 161/15802/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281924>

²⁴⁰ Вирок Центрального районного суд м. Миколаєва від 18 лютого 2016 р. у справі № 490/11255/15 к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56367581>

²⁴¹ Вирок Оболонського районного суду м. Києва 20.10.2014 у справі № 756/1140/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41103643>

²⁴² Вирок Галицький районний суд м. Львова 12.12.2024 461/9979/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123700970>

²⁴³ Ухвала Кузнецовського міського суду Рівненської області від 3 жовтня 2018 р. у справі № 565/1907/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76955080>

«Фейковими журналістами» називають осіб, які здійснюють журналістську діяльність недобросовісно, або використовують статус журналіста формально або підроблено з метою прикриття кінцевої мети такої діяльності (в більшості випадків – незаконної), діють не з метою інформування суспільства, а задля маніпуляції суспільною думкою, або публікації провокативного матеріалу; в окремих випадках «фейкові» свідоцтва використовуються для забезпечення прикриття незаконного доступу до обмежених об'єктів, або для дискредитації медіа.

Фейкові журналісти, поширюючи дезінформацію, або працюючи як інструмент пропаганди, дискредитують медіа, створюють соціальний сплеск в інформаційному полі, внаслідок чого суспільство перестає відрізняти правдиву інформацію від маніпуляції. Через соціальні мережі вони здатні провокувати паніку, розпалювати ворожнечу, підривати довіру до державних інституцій.

Особи, які видають себе за журналістів, можуть отримувати доступ до місць надзвичайних подій, військових об'єктів, судових процесів, або ж до певної інформації з обмеженим доступом, що створює загрозу не тільки в межах держави (отримання доступу до конфіденційної або службової інформації), але й створює пряму загрозу державній безпеці.

В окремих випадках особа може прикриватися «журналістською професійною діяльністю» з метою зловживання кримінально-правовими гарантіями (ст. 171, 345-1 КК тощо), а насправді спрямовувати свої дії з метою штучного створення конфліктів в суспільстві, спровокувати «перешкоджання» журналістській діяльності, або ж використовувати статус як імунітет від відповідальності. До речі, це створює передумови для надмірної формалізації критеріїв визначення статусу журналіста (раніше про це говорили, що суди займаються буквоїдством - посвідчення, редакційне завдання). ЄСПЛ виходить з позиції «добросовісної журналістики».

Як зазначає Ковальчук Н. «ці люди отримують можливість маніпулювати суспільством, транслювати на нього неправдиву інформацію, вдаватися до провокацій. Причому це можуть бути особи, які мають ворожі погляди або й взагалі є «п'ятою» колоною, яка допомагає ворогу»²⁴⁴.

2. Фейкові новини та дезінформація: відповідальність журналіста

Дезінформація полягає в поширенні неправдивої або викривленої інформації з умислом ввести аудиторію в оману, досягти політичної, економічної або соціальної вигоди чи спричинити шкоду. Дезінформація часто набуває форми так званих «фейків» або «вкидів», які стилістично імітують журналістський матеріал та створюють враження достовірності, а насправді містять вигадані або маніпулятивно подані факти (теми – коронавірус, медицина, влада, вибори, фінансування та ін.²⁴⁵, наразі – «мальчіки в трусіках», розправи з МОК, «всьо пропало» та ін.²⁴⁶

Фейкові новини є інструментом інформаційного впливу, який підриває суспільну довіру до медіа та демократичних інститутів та призводить до «інформаційного хаосу», коли суспільство перестає відрізняти правдиву журналістику від вкидів, маніпуляції та пропаганди. Зазвичай дезінформація використовується з метою розпалювання ворожнечі («мальчіки в трусіках» та «дамбілі дамбас»), провокації паніки (наприклад, «коронавірус невиліковний і ми всі помremo, бо захисту не існує»), дискредитації державних інституцій, впливу на виборчі процеси.

²⁴⁴ Ковальчук Н. Інформаційна безпека: чим загрожує суспільству поява «фейкових» журналістів?. Права людини в Україні. URL: <https://archive.khpg.org/1608810008>

²⁴⁵ Колотвін П. Фейки та маніпуляції накрили одеський медіапростір перед місцевими виборами. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/fejky-ta-manipulyatsiyi-nakryly-odeskyj-media-prostir-pered-mistsevymy-vyboramy-i35123>, Як розпізнати фейк? - правила The Huffington Post. URL: <https://cert.gov.ua/recommendation/30>, Соколовська І. Найрезонансніші псевдонвини, у які всі повірили: як шукати правду у ЗМІ. URL: <https://dyvys.info/2019/11/19/najrezonansnishi-psevdonovyny-u-yaki-vsi-poviryly-yak-shukaty-pravdu-u-zmi/>, Котубей-Герцька О. Про що цього року брехала Росія: фейки, дезінформація та вкиди про російсько-українську війну і як їм протидіяти. URL: <https://suspilne.media/culture/636550-pro-sogo-roku-brehalo-rosia-fejki-dezinformacia-ta-vkidi-pro-rosijsko-ukrainsku-vijnu-i-ak-im-protidiati/>

²⁴⁶ Фейк. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-fejk>, Фейкові новини. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/c6vzyzw21qnt>, Фейкові новини. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/tag/29528/>, Фактчек. Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/factcheck/>

В умовах інформаційної війни дезінформація набуває особливого значення, оскільки вона використовується не як випадкове поширення неправдивих відомостей, а як цілеспрямований інструмент впливу на суспільну свідомість. Дезінформація виступає формою інформаційної зброї, метою якої є підрив довіри до законних державних інституцій, деморалізація населення, дестабілізація внутрішньої ситуації та вплив на міжнародну підтримку нашої держави. Тобто, дезінформація є елементом гібридної агресії. Наразі, поширення фейкових повідомлень про військові поразки, масові втрати або «зраду» спрямоване на пригнічення волі до спротиву.

Фейкові новини, що вкидаються державою-агресором можуть бути спрямовані і на дискредитацію держави на міжнародному рівні шляхом поширення неправдивих повідомлень про воєнні злочини, маніпуляцію гуманітарними питаннями, поширення фейкових повідомлень про торгівлю на міжнародному ринку гуманітарною та військовою допомогою, створення образу «недемократичної» чи «нестабільної» країни. Поширення такої дезінформації здатне впливати на рівень довіри на міжнародній арені, на рівень зовнішньої підтримки та дипломатичні процеси. Всередині держави дезінформація здатна впливати на прийняття рішень органами влади, створювати загрози громадському порядку та громадській безпеці, ускладнювати діяльність правоохоронних органів, провокувати масові заворушення.

Незважаючи на те, що свобода вираження поглядів, гарантована ст. 10 ЄКПЛ та ст. 34 Конституції України, є однією з основ демократичного суспільства, а ЄСПЛ наголошував, що ця свобода охоплює «інформацію», що може «обурювати, шокувати або турбувати», але свобода слова не має абсолютного характеру (підлягатиме обмеженням, якщо такі обмеження передбачені законом, переслідують легітимну мету, є необхідними у демократичному суспільстві). Свобода вираження не охоплює умисне поширення неправдивих відомостей, якщо воно: створює загрозу національній безпеці, спричиняє паніку серед населення, підриває обороноздатність та розпалює ворожнечу або насильство. Більш того, ЄСПЛ підкреслює, що журналістика користується підвищеним рівнем захисту лише за умови перевірки фактів, добросовісності, суспільного інтересу та пропорційності.²⁴⁷ Поширення фейкових новин може виходити за межі допустимої журналістської діяльності у випадках, коли інформація є об'єктивно неправдивою, журналіст знав або мав знати про її недостовірність, матеріал створює значну суспільну шкоду, поширення має маніпулятивний або провокаційний характер.

Найбільш типовою формою реагування на фейки є цивільний позов про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди.

ЄСПЛ підкреслює, що кримінальна відповідальність за висловлювання допустима лише у виняткових випадках, зокрема коли дезінформація підбурює до насильства (наприклад, ст.ст. 109 та 110 КК), розпалює ворожнечу (ст. 161 КК), створює загрозу національній безпеці, сприяє агресії або воєнним злочинам, спричиняє масові заворушення (ст. 294 КК).

3. Заборона мови ворожнечі в журналістських публікаціях. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України).

Відповідно до п.п. 2 та 3 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про медіа» на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати: «...2) висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності; 3) висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно

²⁴⁷ Stoll v. Switzerland (Application no. [69698/01](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-83870%22%5D%7D)) 10 December 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-83870%22%5D%7D>

окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності або за іншими ознаками»²⁴⁸.

Мова ворожнечі (hate speech) у журналістських публікаціях проявляється як використання висловлювань, що спрямовані на: приниження певних соціальних груп, розпалювання ненависті, формування стереотипів та стигматизації, виправдання насильства або дискримінації.

ЄСПЛ не надає універсального визначення hate speech, однак у своїй практиці підкреслює, що свобода слова за ст. 10 ЄКПЛ не поширюється на висловлювання, які пропагують ненависть та виправдовують дискримінацію або насильство. Але, журналіст може висвітлювати навіть расистські погляди, якщо його метою є інформування суспільства, а не пропаганда, - на цьому зауважу ЄСПЛ у справі *Jersild v. Denmark*²⁴⁹. Комітет Міністрів Ради Європи визначає hate speech як усі форми висловлювань, що поширюють, підбурюють, пропагують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм чи інші форми нетерпимості²⁵⁰. В літературі вчені зазначають, що межа між поняттями «погляди, які ображають, шокують або викликають занепокоєння держави чи будь-якої верстви населення» та «мовою ненависті» є надто розмитою та незрозумілою, особливо зважаючи на використання суб'єктивних понять, таких як «приниження», «розпалювання», «образа»²⁵¹.

Свобода слова охоплює дискусію, але не пропаганду ненависті.

Мова ворожнечі в медіа може бути: відкритою (заклики до насильства, виправдання дискримінації, приниження етнічних чи релігійних груп), або завуальованою (використання метафор «паразити», «зараза», або «усі вони злочинці», або натяки на «небезпечність» групи, систематичне подання певної групи як «ворога».

Під час війни ризики hate speech зростають, оскільки медіа можуть посилювати образ ворога через дегуманізацію, формувати колективну ненависть не лише до агресора, а й до певних груп всередині держави та виправдовувати насильство. Саме тому міжнародні стандарти вимагають особливої обережності: навіть в умовах конфлікту свобода слова не означає свободи ненависті.

Воєнна пропаганда — це цілеспрямоване формування наративів, що підтримують певну сторону у конфлікті або деморалізують іншу. Вона може включати надмірно емоційну рамку подій, заклики до боротьби чи опору, посилення негативних стереотипів щодо противника, маніпуляцію фактами чи відверту дезінформацію. На відміну від мови ворожнечі, воєнна пропаганда не обов'язково є спрямованою на групи людей за ознаками (національність, раса, релігія тощо), але може бути скерована на деморалізацію, підтримку агресії чи виправдання конфліктних дій. Воєнна пропаганда може бути легітимною частиною інформаційної боротьби (наприклад, контрпропаганда чи національне інформування у військовий час), але перетворюється на протиправну, коли включає елементи розпалювання ненависті, заклики до насильства чи дискримінації, що вже наближає її до мови ворожнечі.

За використання мови ворожнечі в журналістиці дії автора можуть підпадати під ст. 161 КК України (розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі). Однак застосування кримінальної відповідальності повинно відповідати принципу пропорційності та не перетворюватися на інструмент цензури. Українській практиці відомі приклади притягнення до відповідальності за ст. 161 КК представників медіа²⁵². А за ст.

²⁴⁸ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

²⁴⁹ *Jersild v. Denmark* (Application no. 15890/89) 23 September 1994 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57891%22%7D>

²⁵⁰ CM/Rec(2022)16 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers). Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022. URL: <https://search.coe.int/cm/#%7B%22CoEIdentifier%22%3A%220900001680a67955%22%2C%22sort%22%3A%22CoEValidationDate%20Descending%22%7D%7D>

²⁵¹ Нікіфорова Т.І. Кримінально-правова охорона рівноправності громадян: межі криміналізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 01. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/105.pdf>. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.103>

²⁵² Див. Бурмагін О. Практика застосування національного законодавства у сфері протидії мові ворожнечі. URL: <https://ppl.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/366406.pdf> (с. 7)

436 КК України відповідальність настає за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

4. Заборона пропаганди жорстокості в журналістських творах. Кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність за виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують насильство, жорстокість і нетерпимість (ч. 4 ст. 299 КК та ст. 300 КК України).

Відповідно до п.п. 5, 8 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про медіа» «на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати:

«5) фільми, розповсюдження та демонстрування яких заборонено відповідно до Закону України «Про кінематографію»;

8) пропаганду жорстокого поводження з тваринами»²⁵³.

Також слід звернути увагу на обмеження, які встановлені ст. 42 цього ж Закону з метою захисту психічного розвитку дітей, а саме обмеження щодо матеріалів медіа (крім фільмів) щодо поширення інформації, що може завдати шкоди фізичному, психічному або моральному розвитку дітей.

«Надмірне звеличення творів, у яких вихваляються, видається за норму поведінки застосування грубої фізичної сили, розправа над потерпілим, катування і навіть заподіяння смерті»²⁵⁴ - у 2014 р. Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі розроблено та затверджено Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості²⁵⁵. Кожне з обмежень є наслідком ґрунтовного аналізу продукції залежно від кількості та ступеня наявності тих чи інших тем або ситуацій. Для прикладу, О.В. Олішевський наводить твори, що містять пропаганду культу насильства та жорстокості: «Ведьма», «Глаз-убийця», «Давилка», «Дантист», «Мясник», та ігри, заборонені для продажу та демонстрації Національною експертною комісією України з питань захисту громадської моралі - «Evil Dead Regeneration» та «Resident Evil Operation Raccoon City»²⁵⁶.

«Культ насильства та жорстокості – надмірне звеличення творів, у яких вихваляються, видається за норму поведінки застосування грубої фізичної сили, розправа над потерпілим, катування і навіть заподіяння смерті. Поділяється на наступні критерії:

- наявність прямих закликів до насильства і жорстокості (письмові, друковані, або виконані в електронному вигляді, усні твори, фотозображення, рекламні сюжети, анонси, повідомлення та інше з написами, що містять такі заклики); звукозаписи, кіно-відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри тощо), або сюжет твору, насичений переважною кількістю демонстрації (опису) сцен насильства та жорстокості;
- зображення (відтворення) насильства та жорстокості подається в ореолі позитивного відношення до нього, що спонукає до його наслідування, а не осуду;
- показ (опис) в натуралістичній формі нанесення фізичних пошкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (різані та вогнепальні рани, відтинання органів або частин тіла тощо)»²⁵⁷.

²⁵³ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

²⁵⁴ Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції еротичного характеру: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 22.05.2014 № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030623-14#Text>

²⁵⁵ Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 28.02.2013 р. № 16 URL: <http://www.moral.gov.ua/documents/23/>.

²⁵⁶ Олішевський О.В. Визначення інформації, що містить пропаганду насильства і жорстокості, у контексті статті 300 КК України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2016. № 2 (13) с. 58-67. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a818f69-81cc-4912-89f9-53ec1c99fdde/content>

²⁵⁷ Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості. Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. 20.04.2010 N 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0003623-10#Text>

«Дискурс жорстокості та насильства впливає на тексти ЗМІ, проте завдання ЗМІ – зменшити або нейтралізувати його вплив на аудиторію»²⁵⁸. До цікавого висновку прийшли дослідники історії кінематографії, відмічаючи, що «Після двох світових воєн насильство уже не справляє такого враження на публіку»²⁵⁹. Це свідчить про трансформації, які відбуваються в свідомості людей під час воєн, щодо сприйняття жорстокості та насильства. Але Незалежна медійна рада закликає редакції українських медіа утриматись від публікації сцен жорстокості й насильства, особливо відеозаписів, на яких можна впізнати конкретних постраждалих людей²⁶⁰.

Ч. 4 ст. 299 КК України встановлює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, вчинені з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами. Стаття 300 КК України встановлює відповідальність за виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію. У кожному випадку для вирішення питання щодо належності творів до предмета аналізованого злочину, обов'язковим є призначення і проведення відповідної експертизи²⁶¹.

5. Інформаційні обмеження (заборони), спрямовані на захист національної безпеки та національної ідентичності (ч. 2 ст. 109 КК, ч. 1 ст. 110 КК, ч. 2 ст. 258-2 КК).

Відповідно до п.п. 1, 4, 9, 10-14 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про медіа» «на території країни в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати:

«1) заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;

4) пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії;

9) інструкції або поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин

10) інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, створює позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР) ...

11) інформацію, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

12) інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України,

²⁵⁸ Шурма С.Г. Насильство та жорстокість у засобах масової інформації (на матеріалі українських та британських статей). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3. 2017 С. 165-168. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20381/1/main.pdf>

²⁵⁹ Баталіна Х., Костюк Н. Насильство в контексті історії світового кіно. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, 2022. №5(1), С.54–63. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.1.2022.257178>

²⁶⁰ Заява Незалежної медійної ради: Українським медіа не варто наслідувати «труху», публікуючи сцени жорстокості й насильства. URL: <https://mediarada.org.ua/news/zaiava-stseny-nasylstva/>

²⁶¹ Парамонова О.С. Твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, як предмет складу злочину, передбаченого статтею 300 КК України. Збірник конференцій. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/2400/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%A7%D0%9D%D0%A3_2019%20%281%29-183-190.pdf

символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну;

13) інформацію, що принижує або зневажає державну мову;

14) інформацію, що заперечує або ставить під сумнів існування українського народу (нації) та/або української державності та/або української мови»²⁶².

КК України встановлює відповідальність за:

- публічні заклики до вчинення терористичного акту, вчинені з використанням засобів масової інформації (ч. 2ст. 258-2 КК);

- незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263-1 КК) – відповідно, демонстрація інструкцій з виготовлення зброї може кваліфікуватися як підбурювання або пособництво до вчинення дій, вказаних у цій статті;

- виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК);

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК);

- колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК), публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109 КК), публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110 КК);

- публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів (пропаганда війни – ст. 436 КК);

- порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК).

Крім того, ч. 3 та 4 ст. 112 Закону «Про медіа» відносить порушення всіх обмежень, визначених ст. 36 цього ж Закону до значних та грубих порушень. За грубі порушення до суб'єктів у сфері медіа Національна рада має право застосувати штрафні санкції, анулювати ліцензію чи скасувати реєстрацію за рішенням суду, або накласти тимчасову заборону поширення онлайн-медіа або заборону видання та розповсюдження друкованого медіа за рішенням суду.

6. Обмеження контенту в медіа з метою захисту суспільної моралі. Підстави кримінальної відповідальності за виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).

Відповідно до п.п. 6 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про медіа» «на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати: порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру»²⁶³.

Стаття 301 КК України встановлює відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, в т.ч. щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

²⁶² Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

²⁶³ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (скасований Законом України «Про медіа»).

Наразі склалася парадоксальна ситуація; Закон України «Про захист суспільної моралі»²⁶⁴, який давав нормативне визначення «порнографії», скасований Законом «Про медіа»; а Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер²⁶⁵ також скасовані²⁶⁶. Оскільки інших нормативних критеріїв та визначень наразі не вироблено, пропонуємо на даний момент виходити з попередньої редакції нормативно-правових актів. Стаття 1 Закону «Про захист суспільної моралі» (який скасований, але наразі інших нормативних визначень немає), визначала:

«дитяча порнографія - зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, задіяної у реальній або змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях;

порнографія - вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів, самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти²⁶⁷;

продукція еротичного характеру - будь-які матеріальні об'єкти..., що містять інформацію еротичного характеру, має за мету досягнення естетичного ефекту, зорієнтована на доросле населення і не збуджує в аудиторії нижчі інстинкти, не є образливою²⁶⁸;

продукція сексуального характеру - будь-які матеріальні об'єкти..., призначені для задоволення сексуальних потреб людини»²⁶⁹.

«Продукція відноситься до такої, що має порнографічний характер, за умови, якщо вона відповідає таким критеріям: 1) основний зміст продукції або її значну частину становить демонстрація великим планом статевих органів у збудженому стані або деталізований опис чи демонстрація статевого акту; 2) продукція містить натуралістичне зображення, максимально наближене до реальної анатомії і фізіології людини та її статевого акту; 3) продукція створена виключно з метою статевого збудження її споживачів»²⁷⁰.

Наразі у ВР зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення свободи від втручання в приватне життя людини», який фактично пропонує декриміналізувати дії, передбачені ст. 301 КК України, та залишити відповідальність лише за розповсюдження або збут порнографії без згоди особи, яка у ній зображена, або виготовлення такої продукції із зображенням особи, якій невідомо про такі дії, виготовлення, розповсюдження або збут екстремальної порнографії, збут порнографії неповнолітній особі²⁷¹

7. Забезпечення особистої цифрової безпеки для журналістів

Як захистити від зламу свою поштову скриньку, профілі у месенджерах та соцмережах, як уникнути витоку інформації під час розмов зі своїми джерелами, як уникнути втрати важливої інформації та ризику її витоку, якщо телефон чи комп'ютер вкрадено, як

²⁶⁴ Про захист суспільної моралі: Закон України від 2 квітня 2004 р. № 1296-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15/ed20200213#Text> (скасований Законом України «Про медіа»).

²⁶⁵ Про затвердження критеріїв віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер: Наказ Міністерства культури України від 16.03.2018 № 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0393-18#Text>

²⁶⁶ Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства культури України від 16 березня 2018 року № 212. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України № 174 12.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0699-23#n2>

²⁶⁷ Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі 20.04.2010 N 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0003623-10#Text>

²⁶⁸ Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі 20.04.2010 N 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0003623-10#Text>

²⁶⁹ Про захист суспільної моралі: Закон України від 2 квітня 2004 р. № 1296-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15/ed20200213#Text> (скасований Законом України «Про медіа»).

²⁷⁰ Про затвердження критеріїв віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер: Наказ Міністерства культури України від 16.03.2018 № 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0393-18#Text>

²⁷¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення свободи від втручання в приватне життя людини: Проект Закону 9623 від 18.08.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42525>

захистити свої пристрої від вірусів і шпигунських програм – все це технічні особисті правила безпеки, яких має дотримуватися журналіст (наприклад такі базові правила²⁷²).

Нагадаємо, що п. 6 ч. 2 ст. 65 КПК України закріплює заборону допиту журналіста про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації²⁷³. Крім того, відповідно до ст. 162 КПК України «журналістська таємниця» відноситься до охоронюваної законом таємниці - інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації»²⁷⁴ (щодо захисту міжнародного аспекту захисту журналістських джерел – це питання розглядалося в темі 1).

За незаконний доступ до журналістської таємниці встановлено відповідальність за наявності всіх інших обов'язкових ознак за статтями:

ст. 162 - порушення недоторканності житла;

ч. 2 ст. 163 КК - порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер щодо журналіста;

ст. 182 КК - порушення недоторканності приватного життя;

ст. 361 КК - несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж;

ст. 361-1 КК - створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут;

ст. 361-2 КК - несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації;

ст. 365 КК - перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу;

ст. 373 КК - примушування давати показання;

ст. 374 КК - порушення права на захист.

Тема 6.

Професійна діяльність журналіста в умовах воєнного та надзвичайного стану: обмеження та ризики

1. Галузеві заборони та обмеження діяльності медіа в умовах збройної агресії

2. Кримінальна відповідальність за порушення галузевих обмежень контенту, що розповсюджується медіа, обумовлені збройною агресією та воєнним станом (ст. 114-2 КК, ст. 111-1 КК, ст. 111-2 КК, ст. 111 КК, ст. 436-2 КК).

3. Робота журналіста з військовими організаційними структурами під час дії режиму воєнного стану та у районі ведення бойових дій

4. Міжнародні гарантії захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту

5. Злочини, що вчиняються щодо медіа та журналістів у зв'язку з російською агресією проти України

1. Галузеві заборони та обмеження діяльності медіа в умовах збройної агресії.

²⁷² Чулівська І., Костян М. Базові правила цифрової безпеки для журналістів-розслідувачів – рекомендації експертів <https://www.prostir.ua/?news=bazovi-pravyla-tsyfrovoji-bezpeky-dlya-zhurnalistiv-rozsliduvachiv-rekomendatsiji-ekspertiv>

²⁷³ Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

²⁷⁴ Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Розділ IX Закону України «Про медіа», встановлює особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії.

Ст. 119 Закону «Про медіа» встановлено суворі заборони щодо медійного контенту, саме «суб'єктам у сфері аудіовізуальних, друкованих та онлайн-медіа забороняється поширювати:

1) інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;

2) недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора (держави-окупанта), її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором (державою-окупантом), у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;

3) програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним із учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці;

4) музичні фонограми, відеограми, музичні кліпи, розповсюдження яких заборонено відповідно до ч. 2 ст. 15²⁷⁵ Закону України «Про культуру»²⁷⁶.

А «висвітлення діяльності органів влади держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційних та інформаційно-аналітичних програмах та/або матеріалах має супроводжуватися повідомленням про статус держави-агресора (держави-окупанта)»²⁷⁷.

Законом передбачені й інші обмеження щодо структури власності та фінансування медіа під час збройної агресії, діяльності іноземних лінійних медіа, діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях, поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України та ін.

2. Кримінальна відповідальність за порушення галузевих обмежень контенту, що розповсюджується медіа, обумовлені збройною агресією та воєнним станом (ст. 114-2 КК, ст. 111-1 КК, ст. 111-2 КК, ст. 111 КК, ст. 436-2 КК).

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Верховна Рада внесла численні зміни до КК України щодо заборони збирання, зберігання та поширення певних видів інформації, а саме: розширено поняття «державна зрада» (ст. 111 КК); введено нові склади кримінальних правопорушень - «колабораційна діяльність» (ст. 111-1 КК) та пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК), новий злочин за ст. 436-2 КК «виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», та ст. 114-2 ККУ «несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану».

У випадках незаконного збирання журналістом інформації, що містить державну таємницю, з метою передачі її іноземній державі, іноземній організації або їх представникам в умовах воєнного стану, такі дії слід кваліфікувати за ст. 111 КК.

²⁷⁵ Ч. 2 ст. 15 - Забороняється на території України публічне виконання, публічний показ, публічна демонстрація, публічне сповіщення (доведення до загального відома, в тому числі через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за її власним вибором) фонограм, відеограм та музичних кліпів, які: містять зафіксоване виконання музичного недраматичного твору з текстом, здійснене співаком (співачкою), який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором (далі - держава-агресор), за винятком колишніх громадян держави-агресора, які є або на момент смерті були громадянами України і не мають (не мали на момент смерті) громадянства держави-агресора, та/або вироблені фізичною особою та/або юридичною особою, яка на момент їх оприлюднення була, відповідно, громадянином або зареєстрована в державі, яку в будь-який час визнано державою-агресором. – Про культуру: Закон України 14 грудня 2010 року № 2778-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#n545>

²⁷⁶ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

²⁷⁷ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

Колабораціонізм у медійній сфері має місце, коли медіа на окупованих територіях надають свої можливості, платформи та ресурси для поширення інформації та пропаганди окупанта. Такі дії підпадають під кваліфікацію за ст. 111-1 КК, або ст. 111-2 КК. Публічне виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію, виготовлення, поширення матеріалів, з використанням ЗМІ карається за ч. 3 ст. 436 -2 КК України.

03.03.2022р. видано Наказ головнокомандувача Збройних сил України № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» , який визначає перелік інформації, яка обмежується до оприлюднення ЗМІ ²⁷⁸.

До такої інформації належать:

«1. найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів у районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їхнього розташування, чисельність особового складу військових частин (підрозділів);

2. кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їхній стан та місця зберігання;

3. описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти;

4. інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються;

5. інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені);

6. порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань;

7. інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху);

8. інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їхніх дій та способи застосування за призначенням;

9. інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались» та ін. (детально див. за посиланням²⁷⁹)

За порушення вказаних заборон журналіст або медіа (представник) за наявності інших обов'язкових ознак нестиме відповідальність за ст. 114-2 КК України.

Вказане вище не поширюється на висвітлення питань, не пов'язаних зі Збройними силами України та організацією оборони країни, а саме щодо висвітлення інформації про руйнування ракетами ворога цивільних будівель, їх назви, адреси тощо, отримання коментарів потерпілих від бомбардувань та зйомки загиблих цивільних. Та варто пам'ятати, що одночасне з бомбардуванням його висвітлення можете допомагати ворогу скорегувати вогонь.

Під час воєнного стану є необхідним використовувати офіційні джерела інформації це – інформація від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, з їх офіційних сторінок, записів посадових осіб державної влади та органів місцевого самоврядування, відповіді на запити, коментарі тощо. Поширення інформації, щодо направлення, переміщення зброї, озброєння, бойових припасів в Україну, переміщення, рух або розташування ЗСУ чи інших військових формувань, можливе, якщо є публічне поширення інформації від ЗСУ чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств.

За логікою ст. 117 Закону «Про медіа» «суб'єкти у сфері медіа та їх працівники, а також журналісти, які виконують роботу за цивільно-правовим договором для медіа, не несуть

²⁷⁸ Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану Наказ головнокомандувача Збройних сил України 03.03.2022р. № 73. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>

²⁷⁹ Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану Наказ головнокомандувача Збройних сил України 03.03.2022р. № 73 URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>

відповідальності за поширення інформації, забороненої цим Законом, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація: є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням матеріалів, опублікованих іншим зареєстрованим медіа, або точним за змістом відтворенням оригінальних матеріалів іноземного медіа з посиланням на них; була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації", або у відповідь на звернення, подане відповідно до Закону України "Про звернення громадян"; містилася в офіційних повідомленнях або одержана від державних органів, органів місцевого самоврядування (в тому числі іноземних) у письмовій формі, в тому числі була оприлюднена на їхніх веб-сайтах та сторінках на платформах спільного доступу до інформації; є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням публічних виступів чи повідомлень юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, народних депутатів України, кандидатів на виборні посади» ін.²⁸⁰

3. Робота журналіста з військовими організаційними структурами під час дії режиму воєнного стану та у районі ведення бойових дій

Наявність документа про акредитацію зобов'язує військове командування співпрацювати з журналістом в межах його професії. Акредитація представників медіа під час правового режиму воєнного стану «здійснюється з метою об'єктивного висвітлення подій, забезпечення інформування населення та світової спільноти про воєнні злочини, які вчиняються російською федерацією в ході її широкомасштабної збройної агресії проти України, сприяння щодо забезпечення виконання професійних завдань у районі ведення бойових дій»²⁸¹.

Якщо говорити про журналістів, що не працюють офіційно в медіа, тобто є фрілансерами й не мають посвідчення журналіста, а, отже, й акредитації, то міжнародне гуманітарне право не забезпечує захист цих осіб. У випадках, які загрожують життю, журналісти-фрілансери (блогери) підпадають під загальний захист цивільного населення.

Наказ Головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» визначає права та обов'язки представника медіа в районі бойових дій.

Так, серед іншого представник медіа зобов'язаний: пред'являти прескарту та документи, що посвідчують особу, на вимогу представників Збройних Сил, інших складових сил оборони; здійснювати переміщення у районі ведення бойових дій виключно у терміни та за маршрутом, визначених та погоджених в установленому порядку з відповідними керівниками, командирами (начальниками); протягом усього часу перебування в районі бойових дій, носити (розміщувати) знаки розпізнавання (позначки) представників медіа (транспортних засобів) на видному місці, за винятком ситуацій, коли зазначене може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю представникам медіа; мати при собі засоби індивідуального захисту та медичну аптечку; не брати в руки зброю та боєприпаси та ін.²⁸²

У разі виникнення ситуації, яка може загрожувати життю та здоров'ю, представники ЗСУ, інших складових сил оборони, за наявності реальної можливості, можуть надати представнику медіа захист, екстрену медичну допомогу та евакуацію до відповідно медичного закладу. Забезпечення повернення представника медіа з району ведення бойових дій (в т.ч. в країну, з якої він прибув або громадянином якої він є) є обов'язком

²⁸⁰ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

²⁸¹ Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану Наказ головнокомандувача Збройних сил України 03.03.2022р. № 73 . URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>

²⁸² Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану Наказ головнокомандувача Збройних сил України 03.03.2022р. № 73. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami>

редакції, яка його направила для виконання професійних завдань.

4. Міжнародні гарантії захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту

Права і обов'язки журналістів у зоні збройного конфлікту визначає Міжнародне гуманітарне право (або міжнародне право збройних конфліктів). І переважна більшість норм цього права визнані всіма державами світу, але збройна агресія росії проти України показує, що агресор в російсько-українській війні цих норм не дотримується. Ключовими документами є: Гаазькі конвенції і декларації 1899 і 1907 років (Гаазьке право), Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року, та додаткові протоколи до них 1977 р. (Женевське право), резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Гаазьке право застосовується до правил і звичаїв ведення війни та встановлює обмеження на застосування зброї. Женевське право містить норми, що захищає осіб, які знаходяться в зоні конфлікту, але не бере в ньому участі — цивільне населення, поранені, військовополонені.

Права журналістів у зоні збройного конфлікту закріплені у I Додатковому протоколі до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів²⁸³.

Рекомендація № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску» рекомендує урядам держав-членів керуватися в своїх діяльності та політиці основними принципами, що стосуються захисту журналістів, котрі працюють за умов конфліктів і тиску²⁸⁴. Серед інших принципів, це: для захисту фізичної безпеки журналістів (запобігання, страхування, "Гарячі лінії", щодо прав й умов роботи журналістів, які працюють за умов конфліктів і тиску (захист права на інформацію, пересування й листування, конфіденційність джерел, контроль обмежень та їх відповідність європейським критеріям, захист і допомога, недискримінація, застосування систем акредитації).

5. Злочини, що вчиняються щодо медіа та журналістів у зв'язку з російською агресією проти України

У контексті повномасштабної війни російська федерація вчинила сотні злочинів проти українських та іноземних журналістів і медіа, включно з умисними вбивствами, пораненнями, викраденнями, погрозами, кібернападами й руйнуванням медіаінфраструктури. Системний характер цих дій демонструє не лише військові злочини в окремих епізодах, а й масштабний тиск на свободу слова та інформаційну безпеку в умовах агресії. Серед інших злочинів мали місце: погрози та залякування, викрадення журналістів та подальше незаконне позбавлення їх волі, тілесні ушкодження, катування та тортури, вбивства (з прямим умислом та через порушення правил ведення війни агресором), поранення через умисні обстріли журналістів, незважаючи на знаки їх ідентифікації, пошкодження редакцій медіа, кібератаки, вимкнення українського мовлення на окупованих територіях, присвоєння бренду і створення фейкових клонів видань та каналів для поширення агресивної пропаганди ін. (див. кількість злочинів в додатку № 1).

Тортури та вбивство: В. Рощина зникла безвісти в серпні 2023 р. на ТОТ України, а 10.10.2024 р. стало відомо про її смерть у російському ув'язненні. Серед загиблих від російської агресії внаслідок обстрілів журналісти та оператори: А. Рокеллі, Є. Сакун, М. Левін, Р. Еванс, В. Рогелон, С. Ніколаєв, П. Закжевський, О. Кувшинова, О. Бауліна, М. Кведаравічус, Ф. Леклерк-Імхофф, Б. Бітік, А. Солдін, А. Катела, та ін. Безпосередньо розстріляні журналісти: Б. Рено, М. Левін. У полоні утримуються: С. Цигипа, І. Данилевич, І. Левченко, В. Філімон. Телеканали зазнають російських кібератак, зазвичай з метою запуску російського ІПСО або пропаганди. Регулярні залякування телерадіокомпаній про замінування або надходження погроз про підлив будівель, де містяться різні медійні установи та організації.

²⁸³ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

²⁸⁴ Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи "Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску" від 3 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Методичні вказівки щодо підготовки до практичного заняття

Форма проведення практичних занять є усною і проводиться відповідно до плану теми заняття.

Як форму підготовки до практичного заняття передбачено підготовку презентацій, повідомлень, есе, рефератів на теми, які визначає викладач або з числа запропонованих до самостійної /індивідуальної роботи тем.

Для підготовки до практичного заняття здобувач вищої освіти може використовувати запропонований в рекомендаціях матеріал до кожної теми, або власний матеріал, який студент може знайти, використовуючи міжнародні та національні пошукові ресурси.

До кожної теми також наведено низку завдань (низка за них, пов'язані з аналізом національної судової практики застосування положень чинного законодавства), та кейсів, з якими здобувачі вищої освіти мають заздалегідь ознайомитися, та розв'язати конкретні кейси. Під час практичного заняття, викладач пропонує здобувачам вищої освіти надати власні способи розв'язання кейсів, з обґрунтуванням обраної позиції положеннями чинного законодавства або судовою практикою, та надає коментарі з приводу запропонованих рішень.

Метою вирішення задач (кейсів) є набуття та закріплення вмінь самостійного опрацювання нормативних приписів кримінального закону, в практичній площині, відпрацювання вмінь самостійно оцінювати конкретні життєві ситуації, та давати обґрунтування власної кримінально-правової оцінки. Під час розв'язання кейсів (задач) слід звернути увагу на вирішення тих проблемних питань, які закладені в умові (зазвичай відповідають темі практичного заняття). Зазначення лише формули кваліфікації не вважається вирішенням задачі, потрібно детально обґрунтувати свою позицію. І якщо для обґрунтування вирішення ситуації необхідно посилатися на матеріали судової практики або інші нормативні акти, здобувач має чітко вказати, які саме позиції ним було враховано.

З питання аналізу національної судової практики, що пропонується зробити у завданнях до практичних занять, викладач також на занятті пропонує здобувачам надати стислий опис проаналізованого рішення, та висловити власне судження з приводу його відповідності чинному законодавству; запропонувати здобувачеві надати свої коментарі та пропозиції щодо узгодження або удосконалення положень чинного законодавства.

ТЕМА 1. Правовий статус журналіста та стандарти професійної діяльності. Гарантії професійної діяльності. Практика ЄСПЛ.

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти тлумачення та нормативне визначення поняття «журналіст», аспекти його професійної діяльності, правовий статус журналіста та етичні засади діяльності журналіста. При підготовці теми, здобувачам слід враховувати європейську практику захисту прав журналіста. Детальної уваги потребує питання гарантій журналістської діяльності.

Питання заняття:

1. Поняття «журналіст». Професійна діяльність журналіста. Блогер.
2. Правовий статус журналіста.
 - 2.1. Права журналіста:
 - 2.2. Обов'язки журналіста.
3. Етичні засади діяльності журналіста
4. Зарубіжний досвід регулювання журналістської діяльності.
5. Гарантії журналістської діяльності
6. Захист журналістських джерел як гарантія професійної діяльності. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ч. 2 ст. 163 КК України). Порушення недоторканності житла: підстави кримінальної відповідальності (ст. 162 КК України).

Завдання до заняття:

1. Проаналізуйте визначення журналіста у: Законі України «Про державну підтримку медіа...», Законі України «Про медіа» та примітці до ст. 345-1 КК України. Визначить їх співвідношення за обсягом. Чи може різниця у визначеннях звужувати гарантії захисту?
2. Особа веде телеграм-канал із 100 тис. підписників, де регулярно публікує розслідування про корупцію. Під час зйомки її побили. Чи є ця особа журналістом? Які умови необхідні для прирівнювання «блогера» до онлайн-медіа?
3. Розкрийте зміст поняття «професійна діяльність журналіста». На вашу думку, ознаки «систематичності», «редакційний нагляд» та «зв'язок із медіа» – відповідають поняттю «журналіст»?
4. Журналіст прибув на місце ДТП без редакційного завдання. Посвідчення не мав. Поліція не допустила до зйомки. Чи є його діяльність «законною»? Які докази статусу журналіста є достатніми?
5. Журналіст публікує неперевірену інформацію про посадовця. Пізніше вона виявляється недостовірною. Які обов'язки журналіста порушено? Чи є це підставою для юридичної відповідальності? Як співвідносяться категорії достовірність і свобода вираження?
6. Проаналізуйте позицію ЄСПЛ щодо захисту журналістських джерел. Чому це ключова гарантія свободи преси? Коли суд може зобов'язати розкрити джерело? (Рекомендовані справи: *Goodwin v. UK*²⁸⁵, *Sanoma v. Netherlands*²⁸⁶).

²⁸⁵ Christine Goodwin v. the United Kingdom. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-125318%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-125318%22]})

²⁸⁶ SANOMA UITGEVERS B.V. v. THE NETHERLANDS (Application no. 38224/03) 14 September 2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-100448%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-100448%22]})

7. Проаналізуйте підхід ЄСПЛ - журналіст як «вразлива жертва» - у справах: *Gongadze v. Ukraine*²⁸⁷, *Dink v. Turkey*²⁸⁸, *Kılıç v. Turkey*²⁸⁹. Визначте, які позитивні обов'язки держави сформульовані Судом.

8. Редактор доручив журналісту підготувати матеріал про місцевого підприємця, використовуючи «неофіційні джерела» та неперевірені дані, які можуть завдати шкоди репутації. Журналіст відмовився виконувати завдання, посилаючись на закон і професійну етику. Редактор пригрозив звільненням. Які обов'язки журналіста актуальні у цій ситуації? Чи має журналіст право відмовитися від редакційного доручення? Які норми законодавства та етичних стандартів підтверджують його позицію? Які юридичні наслідки можуть настати для редактора або керівника медіа? Запропонуйте, як журналіст може захистити свої права.

9. Журналіст інтернет-видання опублікував матеріал про корупційні закупівлі в обласній адміністрації. Інформацію він отримав від анонімного працівника установи. Після публікації слідчий викликав журналіста на допит і вимагав назвати особу, яка передала документи, посилаючись на необхідність «встановлення джерела витoku». Журналіст відмовився, зазначивши, що зобов'язаний зберігати конфіденційність джерела. Чи має журналіст обов'язок розкрити джерело інформації на вимогу слідчого? За яких умов можливе законне розкриття джерела? Чи може тиск слідчого бути розцінений як форма перешкоджання професійній діяльності журналіста? Які стандарти ЄСПЛ щодо захисту журналістських джерел слід застосувати?

10. У межах кримінального провадження про розголошення державної таємниці суд виніс ухвалу, якою зобов'язав журналіста надати інформацію про джерело матеріалу. Журналіст стверджує, що це порушує свободу слова і професійні гарантії. Чи є право журналіста на не розкриття джерела абсолютним? Які критерії суд має встановити перед ухваленням рішення про розкриття? Як співвідносяться: інтереси правосуддя, національна безпека, свобода вираження поглядів? Які наслідки може мати примусове розкриття джерела для свободи медіа загалом?

11. Журналіст підготував аналітичний матеріал про перевищення повноважень посадовими особами. Перед публікацією редактор суттєво змінив текст, вилучив критичні фрагменти й додав твердження, які журналіст вважає маніпулятивними та такими, що суперечать його переконанням. Журналіст заявив, що відмовляється підписувати матеріал та не дозволяє використовувати своє ім'я як автора. Редактор відповів, що «матеріал належить редакції» і буде опублікований під прізвищем журналіста. Яке право журналіста порушено у цій ситуації? Чи може журналіст законно відмовитися від авторства? Чи має редактор право публікувати матеріал під ім'ям журналіста всупереч його волі? Які юридичні наслідки можуть настати?

12. Журналістка регіонального інтернет-видання проводила журналістське розслідування щодо можливих корупційних зловживань під час розподілу бюджетних коштів у міській раді. У процесі підготовки матеріалу вона підтримувала регулярне листування через електронну пошту та месенджер із працівником одного з комунальних підприємств, який погодився надати їй документи та інформацію про можливі порушення. Начальник відділу інформаційних технологій міської ради, дізнавшись про підготовку журналістського матеріалу, без відповідного судового дозволу отримав доступ до електронної пошти журналістки через адміністративні технічні можливості серверу, на якому зберігалася її службова пошта. Він скопіював частину електронного листування між журналісткою та її джерелом інформації та передав ці матеріали керівництву міської ради. У результаті цього особу інформатора було встановлено, після чого щодо нього було застосовано дисциплінарні заходи. Проаналізуйте ситуацію та визначте, чи містять дії

²⁸⁷ GONGADZE v. UKRAINE (Application no. 34056/02) JUDGMENT 8 November 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-70853%22%7D>

²⁸⁸ Dink v. Turkey (2668/07, 6102/08, 30079/08) et al. Judgment 14.9.2010 [Section II] URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-808%22%7D>

²⁸⁹ Halime Kılıç v. Turkey (63034/11) Judgment 28.6.2016 [Section II] URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58524%22%7D>

посадової особи ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 163 КК України.

Самостійна робота:

1. Журналіст здійснював відеофіксацію засідання міської ради. Охорона вимагала припинити зйомку, посилаючись на «внутрішні правила». Чи є такі дії законними? Які гарантії журналіста порушено?

2.

Право журналіста	Приклад реалізації	Межі/винятки.
------------------	--------------------	---------------

Складіть таблицю щодо наступних прав журналіста: здійснювати відеофіксацію; бути прийнятим посадовою особою для отримання пояснень з певного питання; право відвідувати відкриті заходи, що здійснюються органами місцевого самоврядування; право працювати в зоні надзвичайних подій.

3. Напишіть коротке есе (1–2 стор.) на тему «Чи повинні блогери отримати кримінально-правовий захист журналістів?», та висловіть свої аргументи «за» та «проти», висновок із посиланням на Закон «Про медіа» та стандарти ЄСПЛ.

4. Оберіть 3 принципи Кодексу етики та: поясніть їх зміст, наведіть приклад порушення, запропонуйте правові наслідки (цивільні/кримінальні).

5. Порівняйте регулювання статусу журналіста в Україні та одній з держав (Німеччина, Франція, Польща, Турція, Угорщина, Польща). Визначить: як захищаються джерела? Які гарантії є сильнішими?

Теми рефератів (доповідей):

1. Поняття журналіста у національному законодавстві та підходи ЄСПЛ до визначення журналістського статусу.

2. Гарантії свободи професійної діяльності журналіста: міжнародні стандарти та українська практика.

3. Захист журналістських джерел як ключова умова свободи слова: підхід ЄСПЛ.

4. Блогери та онлайн-медіа: проблеми правового статусу та межі прирівнювання до журналістів.

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

- Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Кодекс Законів про працю: Закон від 10 грудня 1971 р. №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text3>
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Кримінально-процесуальний кодекс: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації: Рекомендація R (2000) 7 від 8 березня 2000р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhurnalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>

7. Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску: Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи від 3 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text
8. Про нове поняття ЗМІ: Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів РЄ від 21 вересня 2011 р. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2011-7-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-a-new-notion-of-media
9. Щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших працівників ЗМІ: Рекомендація CM/Rec(2016)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 13 квітня 2016 року. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415d9
10. Про етичні принципи журналістики: Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1003 (1993). June 18, 2005. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsyty-zhurnalistyky/>
11. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
12. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
15. Кодекс етики українського журналіста від 24 квітня 2004 р. (зі змінами від 4 жовтня 2013 р., затверджено 12 грудня 2013 року на пленумі Національної спілки журналістів України). URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>
16. Про затвердження Примірних правил пропуску осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію транспортних засобів: Наказ Державної судової адміністрації від 30.01.2020р. № 43/61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0043750-20#Text>
17. Класифікатор професій: Загальні положення. Департамент праці та зайнятості. Міністерство економіки України. 25.12.2024р. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>

Судова практика:

1. Anatoliy Yeremenko v. Ukraine. №. [22287/08](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-219194%22%5D%7D)) ECHR 10.11.2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-219194%22%5D%7D>
2. Becker v. Norway (application no. 21272/12) judgment of 5 october 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177349>
3. BUCUR ET TOMA c. ROUMANIE (Requête no 40238/02) 08/04/2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-115946%22%5D%7D>
4. GÎRLEANU v. ROMANIA (Application no. 50376/09) 26 June 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-184064%22%5D%7D>
5. Goodwin v The United Kingdom (1996) (Apl, 17488/90). Judgment 27.3.1996 [gc]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-9155%22%5D%7D>
6. Editorial board of Grivna newspaper v. Ukraine. №41214/08 and 49440/08. ECHR. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-192461%22%5D%7D>
7. Handyside v. the United Kingdom. № [5493/72](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57499%22%5D%7D). ECHR. 07.12.1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57499%22%5D%7D>
8. Kaperzyński v. Poland. №[43206/07](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-110171%22%5D%7D). ECHR. 03.04.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-110171%22%5D%7D>

9. Nagla v. Latvia №. [73469/10.](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122374%22]}) ECHR. 16.07.2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-122374%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122374%22]})
10. Radio Twist v. Slovakia, № 62202/00 ECHR. 19.12.2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-78603%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78603%22]}),
11. Ressiot et autres c. France, № 15054/07 i № 15066/07. ECHR 28.06.2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-111670%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111670%22]})
12. Roșianu v. Romania (Application no. 27329/06). ECHR 24.6.2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-9550%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-9550%22]})
13. Sallusti v. Italy. № 22350/13. ECHR. 07/03/2019 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191360%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191360%22]})
14. Tillack v. Belgium, № 20477/05. ECHR 27.11.2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2220477/05%22\],%22itemid%22:\[%22001-83527%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2220477/05%22],%22itemid%22:[%22001-83527%22]})
15. Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands від 22.11.2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-114439%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114439%22]})
16. Седлецька проти України (Заява № 42634/18) від 01/07/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g53#Text,
17. Сінькова проти України (Заява № 39496/11) від 27 лютого 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text
18. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму ВС України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>

Допоміжні джерела:

1. Бурмагін О. та Опришко Л. Правові засади професійної діяльності журналіста: Посібник. URL: <https://ppl.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0.pdf>
2. Візелер-Ліма І. Звіт про захист журналістів у світі та політика Європейського Союзу в цьому питанні (2022/2057(INI)). URL: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2057\(INI\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2057(INI)&l=en)
3. Головенко Р.Б. Правовий статус блогерів в Україні: аналіз ЗМІ. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pravovuj-status-blogeriv-v-ukrayini-analiz-imi-i53699>
4. Заява Комісії з журналістської етики щодо відео, опублікованого на сторінці журналіста Ю.Бутусова у Фейсбуку 27 листопада / Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/news/zaiava-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-video-opublikovanoho-na-storintsi-zhurnalista-yurii-a-butusova-u-feysbuku-27-lystopada/>
5. Захарченко О. Стандарти журналістики: основи професійності чи застарілі рамки? URL: <https://imi.org.ua/articles/standarti-jurnalistiki-osnovi-profesiynosti-chi-zastarili-ramki-i178>
6. Карпенко О. І. Блогер як медіаособа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2016. Вип. 22. С. 135-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_34
7. Красноступ Г.М. Правове регулювання професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників в Україні. *Інформація і право.* 2023. № 4(47). С. 72-83

8. Кузнецова О. Д. Журналістська етика та етикет: основи теорії, методики, дослідження трансформації незалежних видань України, регулювання моральних порушень. Львів, 1998. 412 с.
9. Курята Н. Сучасні стандарти професійної журналістики. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/suchasni-standarty-profesijnoyi-zhurnalistyky-i42512>
10. Манжула А. А., Дрозд О. Ю. Правове регулювання діяльності журналістів та медіа-працівників в Україні. *Держава та регіони Серія: Право*, 2023 р., № 4 (82) С. 372-377. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/60.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.58>
11. Нечипорук Я.В. Правовий статус блогера. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 9/2022. С. 172-176. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/41.pdf
12. Опара Н.Г. Поняття та правовий статус журналіста як суб'єкта трудових правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 185-188. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/43.pdf DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/43>
13. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. «Юридичний науковий електронний журнал». № 9. 2023. С. 337-340. http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
14. Посібник рекомендацій з медіаграмотності та застосування професійних стандартів для сфери медіа НРУ з питань телебаченні радіомовлення. URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/c/e/600310.pdf>
15. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій / Авт. кол. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/lectures/humanrights2018.pdf>
16. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення": Постанова Верховної Ради України від 14.01.20 р. № 456-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-IX#Text>
17. Старкова Г.В., Яресько К.В., Афанасьєва О.М. Етичні засади діяльності журналіста традиційних і нових медіа. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Серія: Філологія, Журналістика*. Том 32 (71). № 6. Ч. 3. 2021. С. 177-181. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-3/31>
18. Сучасні стандарти професійної журналістики. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/suchasni-standarty-profesijnoyi-zhurnalistyky-i42512>
19. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraine-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-do-vidpovidalnosti-za-porushen-nya-prav-lyudini>
20. Файер О.А., Лемішко Ю.М. Поняття професійної діяльності в контексті її здійснення посадовими особами дипломатичної служби. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 377-381. (С. 379). DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.66>
21. Journalists matter : Council of Europe launches campaign for the safety of journalists. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/-/-journalists-matter-council-of-europe-launches-campaign-for-the-safety-of-journalists>
22. War in Europe and the Fight for the Right to Report: Media freedom in Europe in 2023 – Partners' annual report. URL: https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680aa75e3

Тема 2. Відповідальність журналіста: межі свободи слова та дотримання авторських прав.

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти правові режими інформації та правові наслідки порушення режиму захисту інформації, підстави звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень, критерії оцінки інформації та визначити підстави цивільної відповідальності. При підготовці теми, здобувачам слід запам'ятати порядок використання спеціальних технічних пристроїв (фото, відео) та опублікування результатів їх використання, порядку здійснення фіксації судового засідання, засувати наслідки порушення. Також обов'язковим при вивченні теми є з'ясування підстав та видів відповідальності за порушення авторських та суміжних прав.

Питання заняття:

1. Види інформації та наслідки порушення правового режиму захисту інформації.
 - 1.1. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці (ст.ст. 231, 232 КК України).
 - 1.2. Кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності (ст. 387 КК).
 - 1.3. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України).
2. Вільне вираження поглядів і переконань. Звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень. Практика ЄСПЛ.
3. Критерії оцінки інформації. Суспільний інтерес.
 - 3.1. Підстави кримінальної відповідальності за порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК України).
4. Відшкодування моральної шкоди та захист честі та гідності.
5. Порядок використання спеціальних технічних пристроїв (фото, відео) та опублікування результатів їх використання. Наслідки порушення.
6. Порядок здійснення фіксації судового засідання. Наслідки порушення.
7. Відповідальність за порушення авторських та суміжних прав. Підстави кримінальної відповідальності за порушення авторського права (ст. 176 КК України).

Завдання до заняття:

1. Журналіст отримав доступ до персональних даних громадян без їх згоди і опублікував матеріал у соцмережі. Визначте правові наслідки для журналіста та способи захисту постраждалих осіб.
2. Журналіст у колонці критикує політика, використовуючи оціночні судження. Політик подає позов про наклеп. Проаналізуйте, чи буде журналіст звільнений від відповідальності та чому, посилаючись на практику ЄСПЛ.
3. Журналіст опублікував фотографії неповнолітніх без дозволу батьків. Визначте, які норми порушені та які наслідки можливі.
4. Після публікації матеріалу про місцевого бізнесмена останній заявив про шкоду своєму діловому іміджу. Складіть алгоритм дій журналіста для захисту себе та власних матеріалів.
5. Журналіст здійснив відеозйомку на приватній території без дозволу власника. Проаналізуйте правові наслідки та запропонуйте допустимі способи збору інформації.
6. Журналіст записав судові засідання у кримінальному провадженні по обвинуваченні у зґвалтуванні на мобільний телефон без дозволу суду. Визначте наслідки порушення та як законно можна здійснювати фіксацію.

7. Журналіст використав фото з Інтернету без посилання на автора. Проаналізуйте, чи порушено закон та які наслідки можливі.

8. Журналіст критикує дії мера міста, посилаючись на власну оцінку ситуації. Визначте межі допустимої критики та ризики відповідальності.

9. Журналіст пише критичну статтю про політика. Частина матеріалу ґрунтується на перевірених фактах, частина — на особистих судженнях. Політик подає позов про захист честі та гідності. Які частини матеріалу є допустимими до публікації, а за які журналіст може нести відповідальність?

10. Журналіст використав фотографії іншого представника медіа без дозволу та посилання на автора у своєму матеріалі. Визначити, чи є порушення авторських прав, можливі способи звільнення від відповідальності.

11. Журналіст всеукраїнського інтернет-видання готував матеріал про можливі фінансові махінації великої будівельної компанії, яка отримувала підряди на відновлення інфраструктури після руйнувань. Під час збору інформації він познайомився з працівником банку, який обслуговував рахунки цієї компанії. Журналіст переконав працівника банку надати йому копії документів, що містили інформацію про рух коштів на банківських рахунках компанії, у тому числі платежі на користь третіх осіб. Отримавши ці матеріали, журналіст використав їх для підготовки журналістського розслідування. Частину документів із банківськими реквізитами та деталями фінансових операцій він опублікував у мережі Інтернет разом зі статтею. Після оприлюднення матеріалу керівництво компанії звернулося до правоохоронних органів із заявою про незаконне отримання та розголошення інформації, що становить банківську та комерційну таємницю. Проаналізуйте ситуацію та визначте, чи містять дії журналіста ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 231 та ст. 232 КК України.

12. Журналіст інтернет-видання готував матеріал про резонансне кримінальне провадження щодо посадових осіб міської ради, яких підозрювали у розтраті бюджетних коштів під час закупівлі обладнання для укріплень. Під час підготовки журналістського розслідування він отримав від знайомого працівника правоохоронного органу копії протоколів допиту свідків, витяг із повідомлення про підозру та окремі матеріали негласних слідчих (розшукових) дій. При передачі документів працівник правоохоронного органу попередив журналіста, що зазначені матеріали є даними досудового розслідування і не підлягають розголошенню без дозволу слідчого або прокурора. Незважаючи на це, журналіст опублікував на сайті видання статтю, в якій детально виклав зміст протоколів допиту, навів цитати зі свідчень, а також оприлюднив фрагменти матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій. У публікації були зазначені прізвища свідків та інші відомості, що дозволяли їх ідентифікувати. Після оприлюднення матеріалу слідчий у кримінальному провадженні повідомив, що такі дії могли зашкодити подальшому розслідуванню та створити ризик тиску на свідків. Дайте правову оцінку діям журналіста.

13. Журналістка інтернет-видання готувала матеріал про спосіб життя одного з відомих місцевих політиків, який публічно заявляв про свою скромність та відсутність значних статків. Під час підготовки журналістського розслідування вона отримала від знайомого працівника телекомунікаційної компанії інформацію про деталізацію телефонних з'єднань політика, а також доступ до фрагментів його особистого листування у месенджері. Крім того, журналістка використала фотографії, зроблені приховано біля приватного будинку політика, на яких було зафіксовано членів його родини. Не отримавши згоди зазначеної особи на поширення цієї інформації, журналістка опублікувала матеріал, у якому навела фрагменти приватного листування, інформацію про телефонні контакти, а також оприлюднила фотографії членів родини політика. У статті вона обґрунтовувала публікацію суспільним інтересом, оскільки, на її думку, спосіб життя політика не відповідав його публічним заявам. Після оприлюднення матеріалу політик звернувся до правоохоронних органів із заявою про незаконне збирання та поширення конфіденційної інформації про його приватне життя. Визначте, чи містять дії журналістки ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України. Визначте, яка саме

інформація може вважатися конфіденційною інформацією про особу у наведеній ситуації. Оцініть, чи може посилання журналіста на суспільний інтерес виправдовувати поширення такої інформації.

14. Журналіст онлайн-видання готував матеріал про сучасні тенденції української документальної фотографії. Під час підготовки статті він знайшов у мережі Інтернет фотографії відомого українського фотографа, які раніше були опубліковані на персональному сайті автора та у фотобанку з позначенням про наявність авторських прав. Не звертаючись до автора за дозволом та не укладаючи жодної ліцензійної угоди, журналіст скопіював кілька фотографій і розмістив їх у своїй публікації на сайті редакції. При цьому у матеріалі не було зазначено ім'я автора фотографій, а самі зображення були використані як ілюстрації до статті. Матеріал швидко набув популярності та був активно поширений у соціальних мережах. Через деякий час автор фотографій виявив використання своїх робіт у журналістському матеріалі без дозволу, після чого звернувся до редакції з вимогою видалити фотографії та виплатити компенсацію. Оскільки редакція відмовилася виконати ці вимоги, фотограф подав заяву до правоохоронних органів щодо порушення його авторських прав. У ході перевірки було встановлено, що внаслідок незаконного використання фотографій автору було завдано матеріальної шкоди. Визначте, чи містять дії журналіста ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК України. З'ясуйте, яке значення для кримінальної відповідальності має розмір завданої матеріальної шкоди. Проаналізуйте, чи могла редакція або журналіст законно використати ці фотографії, та які правові механізми для цього передбачені.

Самостійна робота:

1. Журналістський матеріал містить персональні дані громадян, отриманих без їх згоди. Складіть алгоритм дій журналіста для виправлення ситуації та зменшення відповідальності.

2. Журналіст помилково подав оціночне судження як факт. Визначте юридичну різницю між фактом та оціночним судженням та можливі наслідки.

3. Журналіст знімає матеріал у місці, де заборонена фото- та відеофіксація. Визначте наслідки та допустимі альтернативи.

4. Публічні особи поширюють неправдиву інформацію про журналіста, намагаючись дискредитувати його. Проаналізуйте, які норми права захищають журналіста та які дії можна здійснити для захисту.

6. Журналіст здійснював відеозйомку в приміщенні міської ради під час прийому громадян. Один із відвідувачів заявив, що не дає згоди на фіксацію, та вимагав припинити запис. Охорона вивела журналіста з приміщення, посилаючись на «захист приватності». Визначте, яке право журналіста реалізовувалося у цій ситуації. Чи є згода інших осіб обов'язковою умовою для здійснення зйомки? У яких випадках можливе законне обмеження права журналіста на відеофіксацію?

7. Сформулюйте правовий висновок щодо балансу між: свободою слова (ст. 34 Конституції України, ст. 10 ЄКПЛ) та правом на приватність (ст. 32 Конституції України, ст. 8 ЄКПЛ)

8. Журналіст телевізійної програми розслідувань отримав інформацію про можливі корупційні дії посадовця органу місцевого самоврядування. З метою отримання доказів він домовився з одним із знайомих чиновника про приховане встановлення відеокамери у квартирі, де посадовець регулярно проводив неофіційні зустрічі. Під час таких зустрічей камера зафіксувала розмови посадовця з друзями, членами сім'ї та знайомими, які не мали жодного відношення до можливих корупційних правопорушень. Частину записів журналіст використав у телевізійному сюжеті, який був оприлюднений на телеканалі та в мережі Інтернет. Після виходу сюжету члени родини посадовця звернулися до правоохоронних органів із заявою про порушення їхнього права на недоторканість

приватного життя. Визначте, чи містять дії журналіста ознаки правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України. Проаналізуйте, чи може суспільний інтерес до журналістського розслідування виправдати такі дії.

9. Журналістка інтернет-видання готувала матеріал про стан здоров'я відомого політика, який балотувався на посаду міського голови. Отримавши від працівника приватної клініки копію медичного висновку, журналістка опублікувала статтю, у якій повідомила про серйозне захворювання політика та додала фотографію медичного документа. Публікація викликала значний суспільний резонанс. Сам політик заявив, що інформація про його стан здоров'я є конфіденційною інформацією про особу, яка була поширена без його згоди, та звернувся до правоохоронних органів. Визначте, чи є відомості про стан здоров'я інформацією про приватне життя особи. Проаналізуйте, чи можуть дії журналістки утворювати склад правопорушення, передбачений ст. 182 КК України. Визначте, які інші особи можуть нести відповідальність у цій ситуації.

10. Журналіст інтернет-порталу Сергій отримав від анонімного джерела скріншоти листування у месенджері між відомим бізнесменом та його колишньою дружиною. У листуванні містилися особисті подробиці їхніх сімейних відносин та конфліктів. Вважаючи, що це може привернути увагу аудиторії, журналіст опублікував частину листування у статті під заголовком про скандальне розлучення бізнесмена. Після публікації обидві сторони листування заявили, що не давали дозволу на розповсюдження цієї інформації. Визначте, чи є особисте листування інформацією про приватне життя. Проаналізуйте, чи містять дії журналіста ознаки кримінального правопорушення за ст. 182 КК України.

11. Журналістка регіонального видання готувала матеріал про статки місцевого підприємця. У статті вона опублікувала фотографії його будинку, точну адресу проживання, інформацію про членів сім'ї та дані про навчання його дітей. Після публікації підприємець заявив, що такі відомості створюють загрозу безпеці його родини та є незаконним поширенням інформації про приватне життя. Визначте, які саме відомості у наведеній ситуації можуть належати до приватної інформації. Проаналізуйте, чи можуть дії журналістки утворювати склад правопорушення, передбачений ст. 182 КК України.

Теми рефератів (доповідей):

1. Оціночні судження в контексті свободи слова.
2. Свобода слова та межі відповідальності журналіста: практика ЄСПЛ і національні стандарти.
3. Оціночні судження та критика публічних осіб: як відрізнити дозволене від забороненого.
4. Порушення авторських та суміжних прав у журналістській діяльності: практика і правові механізми захисту.
5. Використання фото- та відеотехніки у журналістиці: законні межі та наслідки порушень.

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 18.06.2009. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 631-IX від 20.05.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Постанова Верховної Ради № 8074-10 від 07.12.84р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20201230#Text>
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінально-процесуальний кодекс: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
10. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
14. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 року № 3606-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text>
15. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
17. Про нове поняття ЗМІ: Рекомендація CM/Rec(2011)7 Комітету міністрів державам-членам від 21.09. 2011 року / Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2011-7-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-a-new-notion-of-media
18. Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації: Рекомендація R (2000) 7 від 08.03.2000 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhurnalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>
19. Про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів (Прийнята 25 листопада 1981р.): Рекомендація № R (81) 19 Комітету міністрів URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-shho-znahodytsya-u-rozporyadzhenni-derzhavnyh-organiv/>
20. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012, № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/641>
21. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
22. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
23. Щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства: Рекомендація rec(2003)13 Комітету міністрів РЄ (прийнята 10 липня 2003 р.). URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-rec-2003-13-shhodo>

Судова практика:

1. AXEL SPRINGER AG v. GERMANY (Application no. 39954/08). JUDG.7 February 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-109034%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-109034%22])
2. DE HAES AND GJSELS v. BELGIUM (Application no. 19983/92). Judg. 24 February 1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-58015%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-58015%22])
3. Delfi as v. Estonia (Application no. 64569/09) Judg. June 16, 2015. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/delfi-as-v-estonia>
4. KĄCKI v. POLAND (2017) (Application no. 10947/11). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-174992%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-174992%22])
5. Kaperzyński v. Poland (2012) (Application no. 43206/07). Judg. 3 April 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-110171%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-110171%22])
6. LINGENS v. AUSTRIA (Application no. 9815/82). Judg. 8 July 1986. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57523%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57523%22])
7. Maciejewski v. Poland (2015) (Application no. 34447/05) 13 January 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-106333%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-106333%22])
8. PRAGER AND OBERSCHLICK v. AUSTRIA (Application no. 15974/90). Judg. 26 April 1995. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57926%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57926%22])
9. Reynolds v. Times newspapers ltd. Supreme (court of final appeal) (1999). URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/re01.htm>
10. Sroka v. Poland (2012) Application no. 42801/07 Judg. 6 March 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-109822%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-109822%22])
11. «Газета «Україна-центр» проти України (Заява N 16695/04). Рішення від 15 липня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594#Text
12. Ганновер проти Німеччини (Заяви №№ [40660/08](#) і [60641/08](#)). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-126822%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-126822%22])
13. «Українська Прес-Група» проти України (Заява № 72713/01): Рішення від 29 березня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382#Text
14. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009 N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text
15. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text>
16. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text>
17. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму ВСУ від 31.03.95р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>
18. Постанова ВС від 04 лютого 2020 р. у справі № 761/10620/15-ц. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/87453920>
19. Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022р. в справі № 214/7462/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108238968>
20. Постанова КЦС ВС від 01 лютого 2018 р. у справі № 757/33799/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72009668>
21. Постанова КЦС ВС від 22 листопада 2021 р. у справі № 761/32924/19-ц. . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101280026>
22. Рішення Палати у справі Von Hannover проти Німеччини (№ 2) (Заяви №№ [40660/08](#) і [60641/08](#)). Рішення від 7 лютого 2012 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-126822%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-126822%22])

23. Ухвала КАС ВС від 05 квітня 2021 р. у справі № 420/8512/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96015770>

Допоміжні джерела:

1. Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. К.: Форум, 2004. 161 с
2. Афанасьєва К.О. Авторське право в контексті діяльності засобів масової інформації України: дис... канд. філол. наук: 10.01.08; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. К., 2004. 224 с.
3. Борисова Л. Публічні люди: де закінчується «суспільний інтерес» і починається приватність? URL: <http://www.kontrast.org.ua/news/1294.html>
4. Буроменський М., Сердюк О., Підкуркова І. Основи судової журналістики: посібник для журналістів. Київ, 2009. 72 с. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Courts%20and%20Media%20Manual%20for%20Journalists.pdf>
5. Василяка О.К. Проблеми відмежування злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України, від суміжних злочинів. *Правова держава*. 2013. №16. С. 95-100
6. Володавська О. С. Кримінально-правова характеристика предмета злочину, передбаченого статтею 330 Кримінального кодексу України, за чинним кримінальним законодавством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 65-74.
7. Воронкова В.Г., Капітаненко Н.П., Нікітенко В.О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 4 (10). С. 32–37. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163>.
8. Головенко Р., Котляр Д., Слизьконіс Д. Доступ до публічної інформації: посібник із застосування «трискладового тесту» / за заг. ред. Д. М. Котляра. К.: ЦПСА, 2014. 152с.
9. Головенко Р. Образливі оціночні судження: чи це можливо і до якої міри. URL: <https://imi.org.ua/advice/obrazlivi-otsinochni-sudjennya-chi-tse-mojливо-i-do-yakoji-miri-i2288>
10. Гулкевич В.Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Л., 2008. 30 с.
11. Довгань О. О. Захист професійної діяльності журналістів: проблеми міжгалузевого регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 20-24. URL: <file:///D:/Downloads/2020%D0%A2%D0%BE%D0%BC%2010.%20%E2%84%96120-24.pdf>. doi: <https://doi.org/10.33270/04201901.20>
12. Кондратов Д. Ю. Кваліфікуючі ознаки порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (21). 2019. С. 43-53.
13. Котюжинська Т. Суспільно значуща інформація: законодавче визначення та судова практика. *Телекритика*. URL: <http://ru.telekritika.ua/yuridichna-consultaciya/2008-09-05/40399>.
14. Кузнецова О. Плагіат в Інтернет-ЗМІ України: правове регулювання. URL: <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/novi-tehnologii-media/plahiat-v-internet-zmi-ukrayiny-pravove-rehulyuvannya.html>
15. Кучерявенко В. Коли за оціночне судження доведеться відповідати. *Національна асоціація адвокатів*. URL: <https://unba.org.ua/publications/9590-koli-za-ocinochne-sudzhennya-dovedet-sya-vidpovidati.html>
16. Ломакіна А.А. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. №34. Том 3. С. 35-38

17. Луспеник Д. Д. Право на недоторканість приватного життя публічних осіб у контексті дифамаційного спору: практичні рекомендації. *Часопис цивільного та кримінального судочинства*. 2011. № 2. С. 92–106.
18. Маріц Д. Поняття «суспільний інтерес» в інформаційних правовідносинах. *Інформаційне право*. 2018. № 11 С. 165-170. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/11/33.pdf>
19. Посикалюк О. О. Суспільно необхідна інформація як межа здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 145–152.
20. Штефан А. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: актуальні питання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. №1 С. 37-45.

Тема 3. Журналіст як потерпілий від правопорушень: дискредитація, відмова в наданні інформації, SLAPP-позови, переслідування та ін.

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти практичні аспекти неприпустимості цензури та втручання в діяльність журналіста, критерії визначення дискредитації журналіста та способи захисту, випадки незаконної відмови в доступі до інформації, та в доступі до органів державної влади, місцевого самоврядування, судів. При підготовці теми, здобувачам слід враховувати аналіз судової практики національних судів, і з окремих питань – ЄСПЛ. Крім того здобувачі мають зрозуміти, чим відрізняється законний позов про захист честі та гідності від SLAPP-позовів як форм тиску на журналіста.

Питання заняття:

1. Цензура та заборона втручання у професійну діяльність журналістів. Порушення трудових права журналістка як кримінально карані діяння за статтями 172, 173, 175 КК України.
2. Дискредитація журналіста як спосіб перешкоджання його діяльності.
3. Незаконна відмова в доступі (наданні) інформації
4. SLAPP-позови як форма тиску на журналіста (юридичний тиск).
5. Обмеження доступу журналістів до органів державної влади, місцевого самоврядування, судів
6. Інші форми перешкоджання законній діяльності журналістів

Завдання до заняття:

1. Бізнесмен подав позов до журналіста з відшкодуванням завданої моральної шкоди в 5 млн. грн. після журналістського розслідування щодо його корупційних зав'язків з органами державної влади, хоча розповсюджена журналістом інформація має суспільний інтерес. Як суд має балансувати свободу слова і репутацію?
2. Редактор заборонив публікувати матеріал, підготовлений штатним журналістом, без об'єктивних підстав, погрожуючи звільненням. Оцініть законність дій редактора та можливі засоби захисту журналіста.
3. Журналіст опублікував розслідування про високопосадовця, після чого останній проти нього подав позов з метою змусити журналіста припинити своє розслідування та спростувати опублікований матеріал. Визначте, як діяти журналісту та які є інструменти протидії SLAPP-позовам.
4. Міський голова під час апаратної наради усно наказує комунальному телеканалу

«не піднімати тему закупівель для ЗСУ», бо «це дискредитує владу». Чи є це цензурою?

5. Журналіст готує матеріал про забудову. Представник забудовника погрожує: «Опублікуєш — завтра поліція прийде з обшуком». Чи має місце перешкоджання діяльності журналіста у формі цензури?

6. Після розслідування журналіста депутат публічно заявляє, що журналіст «агент ворога», «працює за гранти» і «йому не можна вірити». Чи може дискредитація бути формою перешкоджання? Яка межа між свободою критики і тиском?

7. Проти журналіста подають до поліції заяву про «державну зраду» через критичну статтю про діяльність міського мера. Чи має місце зловживання правом? Яка відповідальність передбачена за завідомо неправдиве повідомлення про злочин?

8. Журналіст запитує фінансовий звіт комунального підприємства. Йому відповідають: «Не надамо, бо не зобов'язані це робити під час воєнного стану». Чи законна відмова? Які механізми оскарження?

9. Міністерство охорони здоров'я відмовляє у доступі до інформації про закупівлі, посилаючись на «національну безпеку», але без обґрунтування. Оцінити пропорційність обмеження. Які критерії застосовує ЄСПЛ?

10. Проти редакції електронного видання подано 15 однотипних позовів різними компаніями, пов'язаними з одним олігархом. Як довести зловживання процесуальними правами? Які гарантії свободи слова це дозволяють зробити?

11. Журналіста не пускають на засідання міськради, посилаючись на те, що в міськраді здійснюється ремонт, і кількість місць в приміщенні обмежена тільки для членів ради. Чи законне обмеження? Які принципи відкритості влади порушено?

12. Журналістка інтернет-видання «Громадський контроль» підготувала серію матеріалів про можливі корупційні зловживання посадових осіб міської ради. Після публікації першого матеріалу власник медіа, який мав ділові зв'язки з фігурантами розслідування, викликав журналістку до себе та запропонував відмовитися від подальшої підготовки матеріалів. Журналістка відмовилася змінювати редакційний план та продовжила роботу над журналістським розслідуванням. Через декілька днів її було звільнено наказом керівника медіа «у зв'язку зі скороченням штату». Водночас з'ясувалося, що фактичного скорочення посади журналіста не відбулося, а на її місце через короткий час було прийнято іншу особу. Визначте, чи містять дії керівника ознаки кримінального правопорушення. Відмежуйте від трудового спору, що вирішується у цивільному порядку.

13. Журналіст уклав трудовий договір з регіональним телеканалом, відповідно до якого він мав виконувати обов'язки журналіста-репортера з фіксованим робочим графіком, оплатою праці та правом на відпустку. Через декілька місяців керівництво телеканалу почало вимагати від журналіста виконання додаткових обов'язків, не передбачених трудовим договором: монтаж відео, ведення соціальних мереж каналу та роботу у вихідні дні без відповідної оплати. Крім того, редактор повідомив журналіста, що у разі відмови від виконання цих вимог трудовий договір буде розірвано. Попри заперечення журналіста, адміністрація каналу систематично залучала його до роботи понад встановлений робочий час без оплати та без оформлення відповідних змін до трудового договору. Проаналізуйте, чи є в описаній ситуації грубе порушення угоди про працю.

14. У редакції друкованого видання «Міський експрес» протягом п'яти місяців журналістам не виплачувалася заробітна плата. Керівник медіакомпанії пояснював це складним фінансовим становищем підприємства. Водночас під час перевірки було встановлено, що в цей період підприємство отримувало кошти від рекламодавців та партнерів, які частково використовувалися керівником на придбання нового обладнання для офісу та виплату премій адміністративному персоналу. Журналісти неодноразово зверталися до керівника з вимогою виплатити заборгованість по заробітній платі, однак він продовжував відкладати виплати. Після колективного звернення журналістів до правоохоронних органів було розпочато перевірку. Визначте, чи містять дії керівника ознаки злочину, передбаченого ст. 175 КК України.

Самостійна робота:

1. Головний редактор забороняє журналісту писати про корупцію у власника медіа, мотивуючи «комерційними ризиками». Чи є цензурою? Розмежуйте цензуру держави і приватні редакційні рішення.

2. Запит про надання інформації подано з дотриманням Законом вимог, але відповідь дають через 2 місяці, коли тема втратила актуальність та соціальну значущість. Чи є це прихованою формою перешкоджання? Які правові наслідки?

3. Журналіст опублікував розслідування, які підтвердилися в процесі досудового розслідування. Бізнесмен подає позов про захист честі та гідності на суму 10 млн грн. Чи наявні ознаки SLAPP-позову? Як суд має оцінити суспільний інтерес? Які міжнародні стандарти застосовні до цієї ситуації?

5. Суддя усно наказує охороні не впускати журналістів у залу, хоча справа не є закритою. Чи порушено принцип гласності? Які засоби реагування існують?

6. Поліцейський під час акції протесту викидає камеру журналіста і видаляє відео, пояснюючи «службовою необхідністю». Чи є це незаконним вилученням матеріалів?

7. Журналіст регіонального онлайн-видання опублікував серію матеріалів про можливі порушення під час використання бюджетних коштів у міській раді. Після виходу публікацій у соціальних мережах та на декількох локальних інформаційних ресурсах почали масово з'являтися повідомлення, в яких журналіста звинувачували у «роботі на іноземні спецслужби», поширенні «замовних матеріалів» та отриманні грошей від політичних конкурентів міського голови. Пізніше з'ясувалося, що частина цих повідомлень була розміщена акаунтами, пов'язаними з PR-агентством, яке співпрацює з одним із посадовців міської ради. Крім того, під час пресконференції цей посадовець публічно заявив, що журналіст «не заслуговує довіри» і що редакція нібито «фальсифікує інформацію». Унаслідок такої інформаційної кампанії журналіст почав отримувати погрози у соціальних мережах, а деякі джерела інформації відмовилися з ним співпрацювати. Визначте, чи можна розглядати такі дії з дискредитації як форму перешкоджання законній професійній діяльності журналіста.

8. Журналістка телеканалу «Суспільний погляд» звернулася до департаменту міської ради із запитом про надання копій договорів щодо ремонту міських доріг та інформації про підрядні організації, які мають його здійснювати. Через п'ять днів вона отримала відповідь, у якій зазначалося, що запитувана інформація «є службовою та не підлягає розголошенню», тому у наданні документів відмовлено. Журналістка повторно звернулася до департаменту, посилаючись на те, що інформація про використання бюджетних коштів є публічною. Проте посадова особа повідомила, що документи можуть бути надані лише за спеціальним дозволом керівництва, і фактично відмовила у доступі. Пізніше журналістка встановила, що частина цих документів вже була оприлюднена на офіційному сайті органу влади, але через деякий час їх було видалено. Визначте, чи є відмова посадової особи в наданні інформації законною. Вкажіть, які способи захисту прав журналіста можуть бути застосовані.

9. Журналістка незалежного антикорупційного видання підготувала розслідування про можливі порушення під час будівництва житлового комплексу будівельною компанією. У матеріалі були наведені документи, коментарі експертів та дані з відкритих реєстрів. Після публікації компанія подала до суду позов про захист честі, гідності та ділової репутації, вимагаючи: спростування інформації, видалення публікації, стягнення з журналістки та редакції моральної шкоди в розмірі 2,5 млн. грн. Крім того, позивач подав ще декілька аналогічних позовів до різних судів проти редакції та журналістів, які поширювали інформацію про цю тему. Поясніть, що таке SLAPP-позови та які їхні характерні ознаки. Проаналізуйте, чи можна розглядати описану ситуацію як приклад такого позову.

10. Журналіст місцевого інформаційного порталу намагався потрапити на засідання

міської ради, де розглядалося питання про передачу земельної ділянки приватному інвестору. На вході до будівлі працівники охорони повідомили журналісту, що доступ до засідання дозволений лише журналістам, які попередньо пройшли акредитацію. При цьому на офіційному сайті міської ради інформація про необхідність акредитації відсутня.

У той самий день журналіст також намагався бути присутнім на судовому засіданні у справі, що викликала значний суспільний інтерес. Однак судовий розпорядник повідомив, що через обмежену кількість місць журналістів до зали суду не допускають, хоча інші вільні місця залишалися.

Редакція вважає такі дії необґрунтованим обмеженням доступу до інформації та перешкоджанням журналістській діяльності. Вкажіть можливі юридичні наслідки для посадових осіб, які безпідставно обмежують такий доступ.

Теми рефератів (доповідей):

1. Кримінально-правова заборона цензури: межі допустимого втручання держави у діяльність журналіста
2. Дискредитація журналіста як форма тиску: правові межі критики та захист професійної репутації
3. Незаконна відмова в доступі до інформації як порушення свободи преси: механізми реагування
4. SLAPP-позови як інструмент юридичного переслідування журналістів: європейські стандарти та українські виклики
5. Обмеження доступу журналістів до органів державної влади та судів: принцип відкритості та стандарти ст. 10 ЄКПЛ
6. Цензура та незаконне втручання в професійну діяльність журналістів: приклади з української та міжнародної практики.

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 року № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
7. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про ролі та обов'язки Інтернет-посередників: Рекомендація CM/Rec(2018)2 Комітету Міністрів державам-членам від 7 березня 2018 року. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/normative_document/archive/5bcf04496e848695859521.pdf
9. Про захист осіб, які беруть участь у громадських дискусіях, від очевидно необґрунтованих позовів або неправомірних судових розглядів (стратегічні позови проти участі громадськості): Директива Європейського Союзу (ЄС) 2024/1069

- Європейського парламенту та Ради Європи від 11 квітня 2024 р. URL: <https://acrec.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/slapp-direct.pdf>
10. Стосовно положення потерпілого в межах кримінального права та кримінального процесу: Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 28 червня 1985 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_85_11_1985_06_28.pdf
 11. Щодо протидії використанню стратегічних позовів проти участі громадськості: Рекомендація CM/Rec(2024)2 Комітету міністрів державам членам від 5 квітня 2024 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/perekladdodatok-kopiya.pdf>
 12. Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1083>

Судова практика:

1. GAŠI AND OTHERS v. SERBIA (Application no. 24738/19). Judg. 30/01/2023. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-219042%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-219042%22]})
2. EDITORIAL BOARD OF GRIVNA NEWSPAPER v. UKRAINE (Applications nos. 41214/08 and 49440/08). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-192461%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-192461%22]})
3. KHADIJA ISMAYILOVA v. AZERBAIJAN (Applications nos. 65286/13 and 57270/14). Judg. 10 January 2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-188993%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-188993%22]})
4. LEANDER v. SWEDEN (Application no. 9248/81). 26 March 1987. URL: Judg. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57519%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57519%22]})
5. MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG v. HUNGARY Application no. 18030/11) 8 November 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167828%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167828%22]})
6. McDonald's Corporation V Steel & Morris [1997] (Mclibel Case). URL: <https://Uolllb.Com/Blogs/Uol/Mcdonalds-Corporation-V-Steel-Morris-1997-Mclibel-Case>
7. Mladina d.d. Ljubljana v. Slovenia (Application no. 20981/10) 17 April 2014 . URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-142424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-142424%22]})
8. NAGLA v. LATVIA (Application no. 73469/10)/ Judg. 16 July 2013 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-122374%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122374%22]})
9. ŞAHİN ALPAY v. TURKEY (Application no. 16538/17). Judg. 20 March 2018. 20/06/2018. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-181866%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-181866%22]})
10. ŞIK v. TURKEY (No. 2) (Application no. 36493/17). Judg. 19/04/2021 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-206411%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-206411%22]})
11. Steel And Morris V. The United kingdom (application no. 68416/01) judgment 15 february 2005. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68224%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68224%22]})
12. SELISTÖ v. FINLAND (Application no. 56767/00) 16 November 2004. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES014355>
13. TÁRSASÁG A SZABADSÁGJOGOKÉRT v. HUNGARY (Application no. 37374/05). Judg/ 14 April 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-92171%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92171%22]})
14. Лещенко Р. проти України Заява № 7209/04 ою 11 грудня 2006 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-205467%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-205467%22]})
15. Седлецька проти України. № 42634/18. ЄСПЛ 01/07/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g53#Text,
16. Сінькова проти України. Заява № 39496/11. URL: 27.02.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text
17. «ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF CENTRE FOR DEMOCRACY AND THE RULE OF LAW v. UKRAINE) (Заява № 10090/16) 26 березня 2020 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-204472%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-204472%22]})
18. Постанова КІЦС ВС від 9 квітня 2025р. у справі № 570/592/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126569507>

19. Постанова КЦС ВС від 27 листопада 2024р. у справі № 686/33838/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410605>
20. Постанова КЦС ВС від 14 березня 2024р. у справі № 127/18736/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974738?fbclid=IwAR1kx6zrxx4j-Olt_Oq9uLalLmiel95wOjd-ic5GgEM5emxLKG1ulxCsv38_aem_AXRxdp2DrU1dFVb-6snftpncl4_5RgHZCjOPa6Id7IBc4SszoDXJPey-D7mEqJ5PqX30na0bXGQlLEZKG7R7rCI
21. Постанова КЦС ВС від 14 грудня 2022р. у справі № 752/9138/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026206>
22. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 12.03.2025 р. у справі № 460/4375/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125823658>
23. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 06.03.2025 р. справа № 560/10849/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125655115>
24. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text>
25. Рішення Березівського районного суду Одеської області від 16.11.2010 р. справа №2-527/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12658765>,
26. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 травня 2005р. у справі № 161/8026/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127254802>

Допоміжні джерела:

1. Безпала Я.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2014. 211 с.
2. Береза А. Нацрада кваліфікувала запит представниці ІМІ як звернення, щоб збільшити час на його розгляд. URL: <https://imi.org.ua/news/natsrada-kvalifikuvala-zapyt-predstavnytsi-imi-yak-zvernennya-shhob-zbilshyty-chas-na-jogo-rozglyad-i57387>
3. Дячук К. Сайт "Детектора медіа" зазнав DDoS-атаки (доповнено). URL: <https://old.imi.org.ua/news/sajt-detektora-media-zaznav-ddos-ataky-i69688>
4. Дячук К. "Українська правда" повідомила, що від її імені розсилають листи з російським спамом. URL: <https://old.imi.org.ua/news/ukrayinska-pravda-povidomyla-shho-vid-yiyi-imeni-rozsyelayut-lysty-z-rosijskym-spamom-i68150>
5. Звільнена після розслідування «Схем» суддя Арестова судиться з журналістом, який знайшов у неї паспорт РФ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemu-suddya-arostova-zhurnalyst-sud/33250140.html>
6. Калаур Г. У Рівному поліція розслідує чорний піар проти "Четвертої влади". URL: <https://imi.org.ua/news/u-rivnomu-politsiya-rozsliduye-chornyj-piar-proty-chetvertoyi-vlady-i67372>
7. Колотвін П. У будинку для літніх людей в Одесі напали на журналіста "Думської" під час знімання. URL: <https://imi.org.ua/news/u-budynku-dlya-litnih-lyudej-v-odesi-napaly-na-zhurnalista-dumskoyi-pid-chas-znimannya-i67939>
8. Кучер Н. У Кременчуці невідомі напали на журналістку телеканалу "Еспресо". URL: <https://imi.org.ua/news/u-kremenchutsi-nevidomi-napaly-na-zhurnalistku-telekanalu-espreso-i65366>
9. Кучер Н. Головред "Кременчуцької газети" подав до поліції заяву через цькування. URL: <https://imi.org.ua/news/golovred-kremenchutskoyi-gazety-podav-v-politsiyu-zayavu-cherez-tskuvannya-i65364>
10. Лісніченко П. Міськрада на Кіровоградщині не відповіла на запит виданню "Точка доступу". URL: <https://imi.org.ua/news/miskrada-na-kirovogradshhyni-ne-vidpovila-na-zapyt-vydannyu-tochka-dostupu-i66295>
11. Лисюк К. У Дніпрі журналістку не пустили в сесійну залу під час засідання міськради. URL: <https://imi.org.ua/news/u-dnipri-zhurnalistku-ne-pustyly-u-sesijnu-zalu-pid-chas-zasidannya-miskrady-i66840>

12. Луцюк Л. Інститут масової інформації отримав фішингові листи від хакерів, пов'язаних зі спецслужбами РФ. URL: <https://old.imi.org.ua/news/na-instytut-masovoyi-informatsiyi-zdiysnyuyetsya-fishyng-jmovirno-pov-yazanyj-zi-spetssluzhbyam-rf-i67638>
13. Небесна І. Журналістка тернопільського медіа "20 хвилин" звернулася до поліції через переслідування. URL: <https://imi.org.ua/news/zhurnalistka-ternopilskogo-media-20-hvyllyn-zvernulasya-do-politsiyi-cherez-peresliduvannya-i64376>
14. Полухіна Я. Після звернення до Уповноваженого в Тернопільській ОВА оприлюднили доходи Володимира Труша. URL: <https://gazeta-misto.te.ua/pislya-zvernennya-do-upovnovazhenogo-v-ternopilskij-ova-oprylyudnyly-dohody-volodymyra-trusha/>
15. Сподарик Ю. В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності журналістів в Україні: дис. ... докт. філ. 081 «Право». Львів, 2022. 246с.
16. Середа К. У Facebook створили фейкову сторінку УП і пишуть про корупцію в Южноукраїнську. URL: <https://imi.org.ua/news/u-facebook-stvoryly-fejkovu-storinku-up-i-pyshut-pro-koruptsiyu-u-yuzhnoukrayinsku-i57851>
17. Середа К. Апеляційний суд зобов'язав Миколаївську ТЕЦ надати "МикВістям" дані про зарплати та премії URL: <https://imi.org.ua/news/apelyatsijnyj-sud-zobov-yazav-mykolayivsku-tets-nadaty-mykvisti-dani-pro-zarplaty-ta-premiyi-i67758>
18. Середа К. Поліція Миколаєва закрила справу щодо недопуску журналістів у міськраду. URL: <https://imi.org.ua/news/politsiya-mykolayeva-zakryla-spravu-shhodo-nedopusku-zhurnalistiv-u-miskradu-i66924>
19. У Полтавській міськраді на запит журналістів відповіли, що нададуть інформацію після воєнного стану. URL: <https://imi.org.ua/news/u-poltavskij-miskradi-na-zapyt-zhurnalistiv-vidpovily-shho-nadadut-informatsiyu-pislya-voyennogo-i55719>
20. «Хмельницьктеплокомуненерго» не хоче повідомляти обсяги виробленого тепла: чому це незаконно. URL: https://dostup.org.ua/news/publications/khmelnytskteplokomunenerho-ne-khoche-povidomliaty-obshchy-vyrobenoho-tepla-chomu-tse-nezakonno?fbclid=IwAR2jCfTt0MQeU8RfAnyrJ0e1sMP_wdKS5xsZCpUHkv1PN5K9i8a0DcZmXHs
21. Шустрова К. В., Шурупова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2020 № 44. С. 22-26. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc44/7.pdf>
22. Справу щодо журналіста «Схем» про «втручання в діяльність судді», в якій виявили паспорт РФ, закрили після розголосу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemu-arestova-zakryly-kryminalnu-spravu/32522714.html>
23. Троян В. ДБР повідомило підозру керівнику міграційної служби Івано-Франківщини за перешкоджання журналістам. URL: <https://imi.org.ua/news/dbr-povidomylo-pidozru-kerivnyku-mytnytsi-ivano-frankivshhyni-za-pereshkodzhannya-zhurnalistam-i63359>
24. Троян В. У Києві суд заборонив журналістці Watchers.Media фотозйомку під час відкритого засідання. URL: <https://imi.org.ua/news/u-kyievi-sud-zaboronyv-zhurnalisttsi-watchers-media-fotozjomku-pid-chas-vidkrytogo-zasidannya-i64343>
25. Троян В. Представниця ІМІ отримала фішингового листа, який збирає дані про систему. URL: <https://old.imi.org.ua/news/predstavnytsya-imi-otrymala-fishyngovogo-lysta-yakyj-zbyraye-dani-pro-systemu-i67895>

Тема 4. Кримінально-правовий захист журналіста

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти питання кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я, власність, волю, честь та гідність

журналіста, що перешкоджають законній діяльності журналіста; визначити недоліки та колізії правового регулювання, шляхи їх вирішення, визначити обов'язкові умови, за яких професійна діяльність журналіста підлягає кримінально-правовій охороні. При підготовці теми, здобувачам слід враховувати наукові підходи до змістовного навантаження окремих елементів складів кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналіста, здійснювати аналіз судової практики національних судів, і з окремих питань – ЕСПЛ, при підготовці до заняття, виконуючи завдання та розв'язуючи задачі до теми, в процесі виконання самостійної роботи, здобувач має враховувати позицію судовою практики з проблемних питань кваліфікації.

Питання заняття:

1. Аналіз стану кримінально-правової протидії насильницьким формам перешкоджання журналістській діяльності
2. Причини, що перешкоджають ефективному застосуванню «журналістських» статей КК України
3. Законність дій журналіста як передумова застосування «журналістських» норм КК України
4. Професійні права журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони. Потерпілий
5. Форми кримінально-караних (об'єктивна сторона) перешкоджань професійній діяльності журналіста
 - 5.1. Підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ч. 1 ст. 171 КК України).
 - 5.2. Підстави кримінальної відповідальності за вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю (ч. 2 ст. 171 КК України).
6. Інші кримінальні правопорушення, спрямовані проти журналістів у зв'язку з їх професійною діяльністю
 - 6.1. Підстави кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК України).
 - 6.2. Підстави кримінальної відповідальності за Умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК України).
 - 6.3. Підстави кримінальної відповідальності за посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України).
 - 6.4. Підстави кримінальної відповідальності за захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК України).

Завдання до заняття:

1. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 20 лютого 2018 року у справі № 303/4076/15-к (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460065>), визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч.1 ст. 171 КК та ч. 4 ст. 296 КК.
2. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 20 березня 2019 р. у справі № 180/1669/16-к (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>) визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч.1 ст. 171 КК України.
3. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 05 червня 2019 р. у справі № 442/4140/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84274409>) визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч.1 ст.171, ч.2 ст.125 КК України.
4. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 26 листопада 2019 р. у справі № 619/1617/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>) визначить підстави, за яких суд виправдав обвинуваченого за ч. 1 ст. 171 КК.

5. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 20 січня 2022 р. у справі № 372/1889/18 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694932>), визначить, чому суд посягання на журналіста кваліфікував за ч. 4 ст. 296 КК України.

6. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 29 вересня 2022 р. у справі № 461/3002/19 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061>), визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч. 1 ст. 345-1 КК України.

7. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 06 жовтня 2022 р. у справі № 369/1586/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109132495>), визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч. 1 ст. 171, ч. 2 ст. 186 КК України.

8. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 15 лютого 2023 р. у справі № 712/10956/16-к (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804857>), та визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч. 2 ст. 345-1 КК України.

9. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду від 18 березня 2024 р. у справі № 296/2948/22 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281924>), визначить підстави, за яких суд виправдав обвинуваченого за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 345-1 КК України.

10. В., знаходячись біля кафе при сторонніх особах розпочав із А. та О. словесну сварку, висловлюючи претензії необґрунтованого характеру та виражаючись нецензурною лайкою, в подальшому застосував пістолет для відстрілу набоїв травмувальної дії та здійснив постріл в бік потерпілого А. (легкі тілесні ушкодження) та автомобіля О. (пошкодив лобове скло). Пізніше В. на тому ж місці, виражаючись нецензурно та висловлюючи погрози застосувати зброю і щодо журналіста «НТН», який збирав інформацію про попередню подію щодо здійснення В. хуліганських дій, почав закривати рукою об'єktiv його відеокамери. Через що журналіст змушений був поїхати, не зібравши матеріал. Дайте правову оцінку ситуації.

11. З метою збирання інформації щодо можливих корупційних дій та незаконного вивезення сміття, порушення ліцензійних умов ТОВ «Тандем» журналіст О. та оператор Т. перебували поряд з магазином «Оптика», де Т. почав проводити відеозйомку з використанням відеокамери, що належить ТОВ «Інформаційне агентство «СТОП Корупції ТВ». Навпроти входу до магазинів «Оптика» і «Ювелірна майстерня» перебував власник нежилотого приміщення – С. та троє їх знайомих, яких Т. зафільмував (відкрито на вулиці). С, достовірно знаючи, що О. є журналістом, оскільки остання пред'являла йому посвідчення журналіста висунув вимогу припинити здійснення відеозапису, а після невиконання О. і Т. його вимоги, С. впритул наблизився до них та наніс один удар лівою рукою в об'єktiv відеокамери, внаслідок чого пошкодив її. Дайте правову оцінку ситуації.

12. Т. прибула до приміщення КП «Туристичний комплекс Дрогобич», для проведення журналістського розслідування за фактом опечатування офісу №2, який належить адвокату П. та з використанням фотоапарату розпочала відеозйомку. Вона увійшла до приміщення бухгалтерії, де на той час перебувала головний бухгалтер КП «Туристичний комплекс Дрогобич» Д. та юрист вказаного підприємства А., з метою отримання інтерв'ю. Д. наблизилась до журналістки та відібрала фотоапарат і вдарила ним по столу, після чого нанесла декілька ударів кулаком по голові і обличчю Т., внаслідок чого заподіяла легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я, що призвело до вимушеного припинення Т. журналістського розслідування. Дайте правову оцінку ситуації.

13. М. (журналіст інтернет видання «Перший Криворізький») прибув на територію КП «Швидкісний трамвай» для збирання інформації за фактом повідомлення про жорстоке поводження з тваринами. В., який працював в КП «Швидкісний трамвай», використовуючи брутальну лайку, вимагав у М. покинути територію КП та припинити відеозйомку, в подальшому наніс один удар рукою в обличчя М., чим спричинив останньому легкі тілесні ушкодження. Дайте правову оцінку ситуації.

14. О., з використанням власного облікового запису у «Facebook», з метою спонукати журналіста М. видалити статтю під назвою «Поліція отримала доступ до приватних даних осіб, які можуть бути причетні до сутичок біля арки», розміщену на веб-сайті Інтернет-видання «Полтавщина» бо змінити її зміст, надіслав їй особисто текстове повідомлення наступного змісту: «Ще не розумієш, куди ти влізла!... Передавай привіт бузині!...», чим здійснив погрозу щодо М. Наступного дня О. написав ще одне повідомлення такого змісту: «М. приїхала до Полтави з окупованого Донецька. Але замість того, щоб бути вдячною, М. почала шпигувати та пакостити. М. отримала інформацію щодо протестуючих проти будівництва зловідомої арки, та опублікувала її в мережі, а тепер протестуючі отримують погрози. М. цього ще не знає, але вже збирається їхати до себе додому! В Донецьк». Дайте правову оцінку ситуації.

15. Вдень журналісти інформаційного агентства «Стоп корупції ТВ» В., Р. та оператор А., в межах журналістського розслідування, прибули на земельну ділянку, розташовану поблизу озера в адміністративних межах Шпитківської сільської ради, де проводили відеозйомку робіт щодо видобутку корисних копалин. П., помітивши це, намагався припинити відеозйомку. П., знаючи, що В. є журналістом в ТОВ «ІА «Стоп Корупція ТВ», схопив його за праву руку та наніс кулаком два удари в область обличчя, після чого, продовжуючи тримати останнього за руку та верхній одяг, кинув його головою в паркан. Внаслідок вказаних дій В. були заподіяні легкі тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я. Дайте правову оцінку ситуації.

16. В березні 2020 року, під час виконання завдання ТОВ «Новини 24 години» щодо висвітлення перебігу карантину та стану торгівлі медичними препаратами та засобами захисту, журналіст цього телеканалу Р. та оператор О., зайшли в приміщення магазину, де згідно з оголошенням, розміщеним на першому поверсі цього ж приміщення, відбувалася реалізація медичних масок. Підійшовши до прилавку магазину, Р. взяла біля касового апарату упаковку із медичними масками, на яких був цінник та представившись В. журналістом телеканалу «NEWSONE», звернулась до нього з питанням щодо реалізації і походження медичних масок. В. заперечив факт їх реалізації, незважаючи на наявність на упаковці ціннику магазину, а тому Р., з метою встановлення законності їх реалізації, почала телефонувати у поліцію на лінію «102». В., усвідомлюючи, що здійснюється відеорепортаж, а журналістка викликає поліцію, підбіг до останньої та почав забирати маски з її рук, та шляхом затискання пальців і різких ривків, вирвав у неї упаковку із медичними масками, внаслідок чого заподіяв потерпілій легкі тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я. Дайте правову оцінку ситуації.

17. Журналіст ТОВ Телерадіокомпанії «ЗЕТ-ПРО» - А. (поверх одягу знаходилось посвідчення журналіста), прибув до приміщення ЦНАП, на прес - конференцію міського голови. А. прямував до входу вищевказаного приміщення, коли нього підбіг С. та облив журналіста нечистотами, з метою недопущення останнього до участі у прес – конференції. Через що А. був позбавлений можливості вчасно потрапити на прес-конференцію у запланованому форматі. Дайте правову оцінку ситуації.

Самостійна робота:

1. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду 22 червня 2023 р. у справі № 369/1251/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112002422>), визначить підстави, за яких суд виправдав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 345-1 КК України.

2. Ознайомтеся зі змістом Постанови Верховного Суду 13 березня 2024 року у справі № № 488/470/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915446>), визначить підстави, за яких суд кваліфікував вчинене за ч. 1 ст. 171 КК України.

3. Журналіст газети «Антикорупційний вісник» збирав інформацію щодо діяльності комунальної першої стоматологічної поліклініки м. Львова, яку очолює В., для чого під'їхав до самої поліклініки. Бажаючи припинення підготовки репортажу, В. підійшов до журналіста та сказав йому: «Ну що пікетуємо, знову будеш пописувати в своїх газетках. А

тобі не страшно ввечері ходити по вулицях. Дивись, а то це пікетування може бути останнє у твоєму житті». Дайте правову оцінку ситуації.

4. А. перебував у барі «BURO», де помітив одягнутого у футболку з логотипом видання «Вежа» шеф-редактора інтернет-видання «Вежа» - Р. Підійшовши до Р., А. розпочав з ним розмову про його журналістську діяльність. А., знаючи про останні політичні публікації, зроблені Р. та «люто» не погоджуючись з ними, наніс кулаком один удар в область ока Р., чим завдав останньому легкі тілесні ушкодження. Дайте правову оцінку ситуації.

5. Журналістка О. спільно з телеоператором А. проводили у прямому ефірі телемовника Ньюс Нетворк репортаж та висвітлювали при безпосередній телетрансляції стан прибирання підприємцями підходів до їх торговельних точок від снігу та льоду (використовуючи камеру та мікрофон з логотипом телемовника). Для цього журналістка та телеоператор увійшли до приміщення торговельного павільйону, де здійснюється продаж напоїв та продуктів харчування, з метою опитати продавчиню стосовно виконання обов'язків з прибирання наслідків негоди. С., який знаходився у цьому торговельному павільйоні, прослідував за знімальною групою, яка вже перебувала на вулиці та прикриваючи власне обличчя головним убором, без будь-яких пояснень почав штовхати О., що змусило останню відсторонитися і зробити йому усні зауваження щодо припинення такої поведінки. Однак С. наніс рукою один удар в область обличчя О., а також штовхнув у спину. Свою поведінку С. пояснив специфікою своєї роботи, яка пов'язана з відслідковуванням безпеки об'єктів теплопостачання, співпрацею з поліцією, через що він не бажав, щоб його знімали. Те, що О. та А. є журналістами він не розумів. Дайте правову оцінку ситуації.

6. В. звернувся до П. та Р. з пропозицією щодо заподіяння М. тілесних ушкоджень у зв'язку із здійсненням нею законної професійної діяльності кореспондента ТРК «КРУГ» щодо збирання матеріалу проти посадових осіб міської ради. Погодившись на вказану пропозицію, П. та Р. завдали журналістці М. середньої тяжкості тілесних ушкоджень та пошкодили її автомобіль. Дайте правову оцінку ситуації.

7. Журналіст О. разом з телеоператором ТОВ «СЛМ Новини», журналістом та оператором ІП «1+1 Продакшен», виконувала завдання з приводу встановлення чи спростування факту жорстокого поводження з дитиною. Прибувши до багатоквартирного будинку, де проживала дитина, та намагалися у сусідів з'ясувати обставини побиття. Журналіст та оператор представились В. та пред'явили своє посвідчення та приступили до зйомок відеоматеріалу, та почали брати інтерв'ю у В. стосовно його співмешканки та її дитини. В цей момент В. з метою припинення подальшої зйомки відповідного сюжету, з використанням брутальної нецензурної лайки почав вимагати від неї та інших журналістів покинути територію поблизу будинку, та штовхати відеокамеру оператора, чим змусив їх припинити зйомку відео сюжету. Дайте правову оцінку ситуації.

Теми рефератів (доповідей):

1. Проблеми ефективності застосування «журналістських» норм Кримінального кодексу України: причини та шляхи подолання
2. Законність професійної діяльності журналіста як обов'язкова умова кримінально-правової охорони
3. Професійні права журналіста як безпосередній об'єкт кримінально-правової охорони
4. Потерпілий у кримінальних правопорушеннях проти журналістів
5. Форми об'єктивної сторони перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ст. 171 КК України)
6. Насильницькі злочини проти журналістів у зв'язку з професійною діяльністю: особливості кваліфікації
7. Кримінально-правовий захист журналістів: співвідношення спеціальних «журналістських» норм із загальними складами злочинів

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Загальна декларація прав людини: резолюція ГА ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Резолюція А/RES/2200 А (XXI) ГА ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ГА ООН від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

Судова практика:

1. Гонгадзе проти України. Заява N 34056/02. 8 листопада 2005 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#Text
2. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text>
3. Постанова Великої палати Верховного Суду від 27.11.2019 року справа №629/847/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105184>
4. Постанова Верховного Суду від 06.10.2022 року справа № 369/1586/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061>
5. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 р. справа № 180/1669/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>
6. Постанова Верховного Суду у справі № 464/710/18 (провадження № 51-3805км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564752>.
7. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 14.03.2024р. справа № 127/18736/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974738?fbclid=IwAR1kx6zrxx4j-Olt_0q9uLalLmieI95wOjd-ic5GgEM5emxLKGJlulxCsv38_aem_AXRxdp2DrU1dFVb-6snftpnclb4_5RgHZCjOPa6Id7IBc4SszoDXJPey-D7mEqJ5PqX30na0bXGQlLEZKG7R7rCI
8. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 14.12.2022 року справа № 752/9138/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026206>
9. Постанова Верховного Суду (ЦП) від 27.11.2024р. справа № 686/33838/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410605>
10. Постанова Верховного Суду від 05.06.2019 р. справа № 442/4140/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82308633>
11. Постанова Верховного Суду від 06.10.2022 р. справа № 369/1586/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788061>
12. Постанова Верховного Суду від 07.06.2022 р. справа № 170/794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694932>
13. Постанова Верховного Суду від 08.10.2024 р. справа № 161/15802/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281924>
14. Постанова Верховного Суду від 09.04.2025 року справа № 761/41888/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126610102>

15. Постанова Верховного Суду від 10.04.2025 року справа № 369/16037/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126767071>
16. Постанова Верховного Суду від 11.07.2024 р. справа № 990/11/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120342101>
17. Постанова Верховного Суду від 11.09.2019 року справа № 320/8278/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84274409>
18. Постанова Верховного Суду від 13.03.2024 року справа № 488/470/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117721347>
19. Постанова Верховного Суду від 15.02.2023 року справа № 712/10956/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109132495>
20. Постанова Верховного Суду від 18.03.2024 року справа № 296/2948/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117915446>
21. Постанова Верховного Суду від 19.07.2023 року у справі № 214/11028/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112433950#>
22. Постанова Верховного Суду від 19.08.2020 року справа № 214/4970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>
23. Постанова Верховного Суду від 20.02.2018 року у справі № 303/4076/15-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460065>
24. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 р. у справі № 180/1669/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80681387>
25. Постанова Верховного Суду від 21.11.2023 року у справі № 382/60/20. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_kks_vp_vid_21_11_2023_roku_u_sprav_i_382_60_20/
26. Постанова Верховного Суду від 22.06.2023 року справа № 369/1251/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111804857>
27. Постанова Верховного Суду від 29.06.2023 р. справа № 677/1431/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112002422>
28. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 року справа № 461/3002/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598760>

Допоміжні джерела:

1. Антонюк М., Жмудь В, Заруба П., Левко В. Кримінально-правовий захист професійної діяльності журналістів: Варіативна частина посібника для суддів. Рада Європи, вересень 2021 р. 136с.
2. Бабаніна В.В. Залишення в небезпеці: характеристика об'єкта злочину. *Вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3 (64). С. 132–137.
3. Барометр свободи слова за березень 2025 року. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-berezen-2025-roku-i67528>
4. Безпала Я.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харків. нац. ун-т внутр.справ., 2014. 211 с.
5. Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення : Про Рекомендації парламентських слухань: Постанова ВР 14.01.2020 року № 456-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-IX#Text>
6. Блажівський Є.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України: дис. ... канд.юр. наук. Львів, 2010. 22с.
7. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с.
8. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні: дис. ... канд.юр.наук. 12.00.08, Київ, 2019. 269.
9. Бондарчук А.С. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо журналіста в історичному вимір. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 68-74

10. Бортник В. А., Бондарчук А. С. Місце погрози або насильства щодо журналіста в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридична наука*. 2020. № 7(109). С. 310–320.
11. Буряк К. М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2018. 251 с.
12. Буряк К. М. Потерпілий у злочині перешкоджання законній професійній діяльності журналіста. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 113–119.
13. Газдайка-Василишин І.Б. Захоплення журналіста як заручника: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. URL: <file:///D:/Downloads/igorkozych,+60.2022.gazdayka-vasylyshyn.pdf>
14. Горбачова І.М., Павлова О.С. Практичні аспекти протидії перешкоджанню законній діяльності журналіста. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 458-465. URL: https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/6_2025/66.pdf
15. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 21с.
16. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навч. посібник. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с
17. Гродецький Ю.В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності у сфері підготовки та поширення масової інформації. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 146-172. DOI: <https://doi.org/10.21564/23119640.2022.17.260526>
18. Карпенко О.І. Блогер як медіаособа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2016. Вип. 22. С. 135-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_34
19. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 265 с.
20. Кондратов Д. Ю. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 215 с.
21. Лірник О.В. Журналіст – жертва злочину в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 489-491 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/114>
22. Лутковська В., Кушнір І., Лук'яненко Ж., Міжнародні стандарти прав людини. Журналістика. Український інститут з прав людини, 2019. К. 145с.
23. Марін О. Кримінально-правова охорона журналістів в Україні: рефлексія підходу. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2018. Вип.66. С. 198–208.
24. Мовчан Р.О, Гель А.П. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК): науково-практичний коментар. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2024. Вип.17 (29). С. 269-281. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.269-281>
25. Мохнюк Р. Свобода слова та її обмеження: як це регулюється в Україні та в ЄСПЛ. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/svoboda-slova-ta-ii-obmezhennya-yak-ce-regulyuyetsya-v-ukraini-ta-v-yespl/>
26. Овчарук Ю.В. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 280–288
27. Опришко Л.В., Вдовенко О.М. Проблеми розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із порушенням професійних прав журналістів в Україні: аналітичний звіт. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2019. 66 с.

28. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 488 с.
29. Павликівський В.І. Кримінологічний аналіз стану, динаміки та структури кримінальних правопорушень проти законної професійної діяльності журналістів *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 2. с. 183-188. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.29>
30. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійних прав журналістів (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... доктора філос. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025. 325 с. URI: <https://hdl.handle.net/11300/29935>
31. Павлова О. С. Кримінально-правова охорона професійної діяльності журналістів за національним законодавством. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 340-343. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19789>
32. Павлова О.С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Одесі Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права: матеріали Одеської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 134-140. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/587a0891-02d0-433f-8e1b-ab1416e9eb5d/content>
33. Павлова О.С. Кримінально-правова охорона прав блогерів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 337-340. URL: http://lsej.org.ua/9_2023/82.pdf
34. Павлова О.С. Система кримінально-правової охорони журналістів в Україні. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2023. № 5. С. 298-301. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/74>
35. Павлова Ю.С., Павлова О.С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2023. № 6. С. 473-475. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/110.pdf
36. Парламентські слухання безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення від 06.11.2019 року. URL: https://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl06111119.htm
37. Пахнін М.Л. Використання абстрактного та казуїстичного прийомів при конструюванні кримінальних правопорушень у сфері свободи слова та журналістської діяльності. *Європейські перспективи*. 2021. №4 с. 90-95. DOI 10.32782/EP.2021.4.13
38. Шаблистий В. В. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України: моногр.; за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
39. Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально правової охорони». *Вісник кримінологічної асоціації України*. № 2 (13). 2016. С. 78-84
40. Шустрова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 44 с. 22-26
41. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Охорона свободи слова та прав журналістів: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3/2025. С. 655-58 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/158>

Тема 5. Цифрова та інформаційна безпека в журналістській діяльності

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти критерії визначення псевдожурналістики та правові наслідки такого негативного явища, правові наслідки розповсюдження фейкових новин; зрозуміти зміст якої інформації заборонено до поширення в медіа та які правові наслідки настають за порушення цієї заборони. Також обов'язковим при вивченні теми є формування розуміння сутності кримінально-правових механізмів забезпечення особистої цифрової безпеки для журналістів.

Питання заняття:

1. Псевдо журналісти (або «фейкові» журналісти) як загроза інформаційній безпеці.
2. Фейкові новини та дезінформація: відповідальність журналіста.
3. Заборона мови ворожнечі в журналістських публікаціях. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України).
4. Заборона пропаганди жорстокості в журналістських творах. Кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність за виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують насильство, жорстокість і нетерпимість (ч. 4 ст. 299 КК та ст. 300 КК України).
5. Інформаційні обмеження (заборони), спрямовані на захист національної безпеки та національної ідентичності.
 - 5.1. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК).
 - 5.2. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110 КК).
 - 5.3. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики до вчинення терористичного акту, вчинені з використанням засобів масової інформації (ч. 2 ст. 258-2 КК).
6. Обмеження контенту в медіа з метою захисту суспільної моралі. Підстави кримінальної відповідальності за виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України).
7. Забезпечення особистої цифрової безпеки для журналістів.
 - 7.1. Підстави кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК).
 - 7.2. Підстави кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).
 - 7.3. Підстави кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК) та несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2 КК).

Завдання до заняття:

3. Журналіст зберігає список інформаторів у відкритому документі на Google Drive без пароля. Які норми GDPR²⁹⁰ та українського законодавства порушено? Які наслідки для журналіста та редакції?

4. Журналіст регіонального онлайн-медіа опублікував матеріал із твердженням: «Представники певної етнічної групи систематично займаються злочинною діяльністю та становлять загрозу для суспільства». Визначити, чи містить текст ознаки складу кримінального правопорушення за ст. 161 КК. Відмежуйте оціночні судження від підбурювання до ворожнечі.

6. Редактор допустив до публікації матеріал із закликом «обмежити права» певної релігійної спільноти. Автор пояснює це «емоційністю» та «воєнним станом». Обґрунтуйте можливість притягнення редактора до кримінальної відповідальності.

7. У телевізійному ефірі журналіст вжив узагальнюючі образливі характеристики щодо громадян держави-агресора. Встановіть, чи охоплюється це ст. 161 КК України.

8. Інтернет-видання поширило відео жорстокого вбивства з коментарем «для ілюстрації масштабу злочинів». Оцінити наявність ознак пропаганди жорстокості.

9. Журналіст опублікував есе з детальним натуралістичним описом катувань, що відбувалася в концентраційних таборах. Проаналізуйте межі свободи творчості, обґрунтуйте можливість/неможливість кримінальної відповідальності.

10. Журналіст розмістив у Telegram-каналі інформацію про локацію підрозділу ЗСУ. Дайте правову оцінку (враховуючи воєнний стан).

11. Редакція опублікувала матеріал із використанням забороненої символіки у «критичному контексті». Розмежуйте пропаганду і критичне цитування, та оцініть правомірність використання.

12. Журналіст регіонального інтернет-видання підготував публікацію про зростання злочинності у місті. У матеріалі він навів статистику поліції, однак доповнив її власними коментарями, в яких стверджував, що «основною причиною зростання злочинності є представники певної національної меншини, які нібито не здатні інтегруватися у суспільство». У тексті публікації журналіст також використав формулювання, що представники цієї групи «становлять загрозу для місцевого населення», та закликав «обмежити їх проживання у центральних районах міста». Після виходу матеріалу представники громадської організації цієї національної меншини звернулися до правоохоронних органів із заявою, вказуючи, що публікація принижує їхню честь та гідність і сприяє розпалюванню міжнаціональної ворожнечі. Проаналізуйте, чи можуть такі дії журналіста містити ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 161 КК України. Відмежуйте оціночні судження журналіста від дискримінаційних висловлювань.

13. Журналіст популярного відеоблогу, що позиціонує себе як журналістське розслідування, опублікував на медіаплатформі матеріал про нелегальні собачі бої. У відео було продемонстровано детальні сцени жорстоких сутичок тварин, а також коментарі автора, в яких він зазначав, що «такі бої є видовищними та викликають сильні емоції у глядачів». Крім того, у матеріалі журналіст показав місце проведення таких боїв і повідомив, що «подібні заходи проводяться регулярно та збирають значну кількість глядачів». Після оприлюднення відео громадські організації із захисту тварин заявили, що матеріал фактично популяризує жорстокість щодо тварин та може стимулювати інтерес до таких незаконних заходів. Визначте, чи може оприлюднення такого матеріалу розглядатися як пропаганда жорстокості. Проаналізуйте можливість кваліфікації дій журналіста за ч. 4 ст. 299 або ст. 300 КК України. Відмежуйте журналістське інформування суспільства від популяризації насильства.

14. Журналіст одного з інтернет-видань під час стріму на власному медіаканалі коментував політичну ситуацію в державі. У ході ефіру він заявив, що «чинна влада

²⁹⁰ Див. General Data Protection Regulation, GDPR; Regulation (EU) 2016/679). URL: <https://www.gdpr.org.ua/>

втратила легітимність» та що «єдиним способом відновити справедливість є масове захоплення адміністративних будівель і усунення керівництва держави від влади». Запис трансляції був опублікований на сайті видання та активно поширювався у соціальних мережах. Проаналізуйте, чи можуть висловлювання журналіста бути кваліфіковані як публічні заклики до насильницької зміни влади. Відмежуйте політичну критику влади від закликів до насильницьких дій.

15. Журналіст одного з онлайн-видань опублікував аналітичну статтю щодо політичної ситуації у прикордонному регіоні України. У матеріалі він не лише цитував думки експертів, але й висловив власну позицію, що «для стабілізації ситуації доцільно провести референдум щодо можливого приєднання цього регіону до сусідньої держави». У статті також містилися твердження, що «такий варіант міг би бути більш вигідним для населення регіону». Публікація викликала широкий суспільний резонанс та стала предметом перевірки правоохоронних органів. Визначте, чи можуть висловлювання журналіста бути розцінені як заклики до зміни меж території України. Відмежуйте журналістську дискусію щодо політичних процесів від кримінально караних закликів.

16. Журналіст радикально орієнтованого онлайн-видання підготував матеріал про діяльність певного політичного руху. У публікації він зазначив, що «радикальні дії проти державних установ можуть стати ефективним способом привернути увагу влади до проблем громадян». У тексті також містилися висловлювання про те, що «підриг адміністративних будівель змусив би чиновників серйозно ставитися до вимог протестувальників». Після публікації матеріалу правоохоронні органи почали перевірку щодо можливих публічних закликів до терористичних дій. Чи можуть такі висловлювання розглядатися як публічні заклики до вчинення терористичного акту.

17. Журналіст інтернет-видання, що спеціалізується на висвітленні життя публічних осіб, опублікував матеріал про скандал навколо відомого блогера. У статті були розміщені відеофрагменти та фотографії інтимного характеру, які раніше поширювалися в мережі без згоди осіб, зображених на них. Журналіст пояснив публікацію тим, що «суспільство має право знати правду про поведінку публічних осіб». Визначте, чи може публікація таких матеріалів утворювати склад злочину, передбаченого ст. 301 КК України. Проаналізуйте, чи може журналіст посилатися на суспільний інтерес як підставу для поширення таких матеріалів.

18. Журналіст інтернет-видання, посилаючись на анонімне джерело у правоохоронних органах, опублікував новину про те, що керівництво одного з великих банків нібито планує вивести значну суму коштів за кордон і найближчим часом банк може припинити виконання зобов'язань перед вкладниками. У матеріалі журналіст стверджував, що «за наявною інформацією банк фактично перебуває на межі банкрутства», а також закликав громадян «терміново забирати свої кошти, щоб уникнути фінансових втрат». Після опублікування новини інформація швидко поширилася у соціальних мережах та інших медіа. Це спричинило масове звернення клієнтів до банку з вимогою дострокового повернення депозитів та тимчасову дестабілізацію роботи фінансової установи. Згодом Національний банк України офіційно спростував поширену інформацію, заявивши, що вона не відповідає дійсності. Було встановлено, що журналіст не перевіряв достовірність отриманих відомостей у банку або офіційних джерелах перед їх публікацією. Представники банку звернулися до суду з позовом про захист ділової репутації та відшкодування шкоди, а правоохоронні органи розпочали перевірку щодо можливих ознак правопорушення. Проаналізуйте можливі види юридичної відповідальності журналіста (цивільно-правову, адміністративну, кримінальну).

Самостійна робота:

1. Журналіст отримав дані з хакерського джерела щодо порушення прав людини. Визначте, чи можна їх публікувати, і які правові/етичні обмеження існують.

2. Журналіст створює онлайн-платформу для публікації матеріалів, включно з анонімними джерелами. Оцініть ризики цифрової безпеки щодо захисту інформації та джерел.

3. Журналіст опублікував статтю з персональними даними свідка кримінальної справи, включно з адресою та медичною інформацією, без його згоди. Чи законно опубліковано інформацію? Які можливі наслідки?

4. Хакери отримали доступ до електронної пошти журналіста і опублікували внутрішні листи з даними інформаторів. Кваліфікуйте вчинене. Які правові наслідки для медіа?

5. Журналіст зберігає матеріали з персональними даними джерел на сервері за кордоном без договору про обробку даних. Які заходи потрібно застосувати? (Див. GDPR щодо трансферу даних за межі ЄС²⁹¹).

6. Як ви вважаєте, чи допустиме розширення кримінальної відповідальності журналістів за поширення шкідливого контенту в умовах війни?

7. Онлайн-медіа опублікувало матеріал із відвертими зображеннями сексуального характеру. Встановіть, чи наявні ознаки кримінального правопорушення (з урахуванням норм про порнографію).

8. Невідомі отримали доступ до електронної пошти журналіста та оприлюднили листування з джерелом. Визначить можливу кваліфікацію (несанкціонований доступ, втручання в діяльність).

9. Журналіст отримав через електронну пошту файл із конфіденційною інформацією про корупційні дії чиновника. Перед публікацією він хоче перевірити достовірність та захистити джерело. Визначте порядок дій журналіста, заходи цифрового захисту та правові ризики публікації.

10. Під час висвітлення конфлікту журналіст зафіксував дані, які містять персональні дані потерпілих та свідків. Визначте, які дані можна публікувати, а які – ні, та які заходи конфіденційності застосувати.

Теми рефератів (доповідей):

1. «Псевдожурналісти» як інструмент інформаційних операцій: кримінально-правові та безпекові аспекти
2. Фейкові новини та дезінформація: межі свободи вираження та юридична відповідальність журналіста
3. Мова ворожнечі у журналістських публікаціях: кримінально-правова оцінка та межі допустимого
4. Пропаганда жорстокості та насильства в медіа: підстави кримінальної відповідальності
5. Інформаційні обмеження в умовах воєнного стану: баланс між національною безпекою та свободою преси
6. Захист національної ідентичності через регулювання медіаконтенту: конституційні та кримінально-правові аспекти
7. Обмеження контенту з метою захисту суспільної моралі: правова природа та межі втручання держави
8. Особиста цифрова безпека журналіста як елемент гарантій свободи професійної діяльності

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

²⁹¹ Див. General Data Protection Regulation, GDPR; Regulation (EU) 2016/679). URL: <https://www.gdpr.org.ua/>

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 28.02.2013 р. № 16 URL: <http://www.moral.gov.ua/documents/23/>.
5. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991р. №1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. №2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
8. Про захист суспільної моралі: Закон України від 2 квітня 2004 р. № 1296-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15/ed20200213#Text> (!!! скасований Законом України «Про медіа»).
9. Про затвердження критеріїв віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер: Наказ Міністерства культури України від 16.03.2018 № 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0393-18#Text>
10. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства культури України від 16 березня 2018 року № 212. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України № 174 12.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0699-23#n2>
11. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції еротичного характеру: Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 22.05.2014 № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030623-14#Text>
12. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості. Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. 20.04.2010 N 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0003623-10#Text>
13. CM/Rec(2022)16 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers). Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a67955%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a67955%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
14. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо забезпечення свободи від втручання в приватне життя людини: Проект Закону 9623 від 18.08.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42525>

Судова практика:

1. Stoll v. Switzerland (Application no. [69698/01](#)) 10 December 2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-83870%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-83870%22]})

2. Jersild v. Denmark (Application no. [15890/89](#)) 23 September 1994 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57891%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57891%22]})

Допоміжні джерела:

1. Аксьонова Н. Дослідження впливу мас-медіа в умовах інформаційної війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім.В. І. Вернадського: збірник* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. - Вип. 48. С. 480-493.
2. Бантишев О.Ф., Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-тє вид., перероб. і допов. Луганськ. 2014. 198 с.
3. Баталіна Х., Костюк Н. Насильство в контексті історії світового кіно. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, 2022. №5(1), С.54–63. URL:<https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.1.2022.257178>
4. Бурмагін О. Практика застосування національного законодавства у сфері протидії мові ворожнечі. URL: <https://ppl.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/366406.pdf>
5. Гаврада І. Цензура як прояв недемократичності державної політики України у сфері засобів масової інформації. *Політичний менеджмент*. 2006. № 5. С. 95-106.
6. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052980.pdf>
7. Головка А. А. Токарський О. О. Роль ЗМІ в сучасній інформаційній війні. *Молодий вчений*. 2016. №6. С. 309-311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_79
8. Громенко Ю., Гапон І. Інформаційна безпека журналіста. *IV Міжнародна науково - практична конференція "Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії"*. URL: https://www.researchgate.net/publication/391995486_INFORMACIJA_BEZPEKA_ZURNALISTA. DOI:[10.47049/2226-MK-SD-2025-02-20](https://doi.org/10.47049/2226-MK-SD-2025-02-20)
9. Данильчук Л. Сутність дефініції «інформація». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2012. № 5.С. 18-26.
10. Деркач Н., Бистрова В. Інформаційна безпека: що треба знати журналістам. URL: <https://nsju.org/novini/informacijna-bezpeka-shho-treba-znaty-zhurnalistam/>
11. Давидова Л. В. Зайко Л. Я. Цифрова безпека як складник професійної діяльності журналістів. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2545/1/%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.%20%D0%92..pdf>
12. Довгань О. Д. Соціальні мережі як чинник впливу на інформаційну безпеку. *Правова інформатика*. 2015. № 2. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2015_2_6
13. Житарюк М. "Гарячі точки" у ЗМІ та засобах масової інформації, пропаганди і маніпуляції. Особливості російсько-української війни 2014. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*: [зб. наук. пр.] / [редкол.: Б. Потятиник (голов. ред.) та ін.]. Львів, 2015. Вип. 40. С. 208-214.
14. Зайко Л. Цифрова безпека як складник професійної діяльності журналістів нових медіа. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2979765235622107&id=100007659795822
15. Заява Незалежної медійної ради: Українським медіа не варто наслідувати «труху», публікуючи сцени жорстокості й насильства. URL: <https://mediarada.org.ua/news/zaiava-stseny-nasylstva/>
16. Земляна І., Сафаров А., Головенко Р. Робота під PRESSом. Посібник для безпечної повсякденної роботи медійників. URL:

<https://cs.detector.media/infospace/texts/178577/2020-07-07-imi-vypustyv-posibnyk-iz-bezpeky-zhurnalistiv/>

17. Інформаційна безпека та засоби масової інформації: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2020. 85с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18653/1/informbezpeka.pdf>
18. Кормич Б. А., Федотов О. П., Аверочкіна Т. В. Правове регулювання інформаційної діяльності: навч.-метод. посіб. Одеса, 2018. 150 с URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9530>
19. Кордон В. В. Інформаційний простір України: проблеми захисту й безпеки. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2010. № 21: Філологічні науки Літературознавство. С. 125-127.
20. Ліпкан В.А., Діордіца І.В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посібник. Київ: КНТ, 2007. 292 с.
21. Луценко Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України: монографія. Харків: Право, 2015. 200 с.
22. Логінова Н. І., Дробожур Р. Р. Правовий захист інформації: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2015. 264 с. Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1824>
23. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2. С. 41-49.
24. Кіца М. О. Мудра І.М. Матеріали ЗМІ як інструментарій інформаційної війни у воєнний час. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2018. № 3. С. 46-50.
25. Ковальчук Н. Інформаційна безпека: чим загрожує суспільству поява «фейкових» журналістів?. *Права людини в Україні*. URL: <https://archive.khpg.org/1608810008>
26. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навч. посіб. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/222_1044284240.pdf
27. Мей К. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд: пер. з англійської. Київ : «К.І.С.», 2004. XIV с., 220 с.
28. Мудра І. Поняття "фейк" та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика* : зб. наук. пр. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; [редкол.: В. В. Лизанчук та ін.]. Львів, 2016. Вип. 15. С. 184-188.
29. Нікіфорова Т.І. Кримінально-правова охорона рівноправності громадян: межі криміналізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 01. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/105.pdf>. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.103>
30. Олішевський О.В. Визначення інформації, що містить пропаганду насильства і жорстокості, у контексті статті 300 КК України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13) с. 58-67. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a818f69-81cc-4912-89f9-53ec1c99fdde/content>
31. Парамонова О.С. Твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, як предмет складу злочину, передбаченого статтею 300 КК України. *Збірник конференцій*. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/2400/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%A7%D0%9D%D0%A3_2019%20%281%29-183-190.pdf
32. Письменицький А. А. Засоби масової інформації у демократичному суспільстві: правове регулювання діяльності та співвідношення з гілками державної влади в Україні. *Право і Безпека*. 2005. Т. 4, № 5. С. 40-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2005_4_5_13
33. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.

34. Семен Н. Соціальні мережі як один з найефективніших засобів протидії інформаційній агресії в українському Інтернет-просторі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Журналістські науки*, Нац. ун-т "Львівська політехніка" ; голова ред.-вид. ради Н. І. Чухрай. Львів, 2017. № 883: Журналістські науки. С. 126-132.
35. Стадник А. Г. Інформаційні війни як чинник впливу на стан громадської думки : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2018. - 20 с.
36. Фейк: Колотвін П. Фейки та маніпуляції накрили одеський медіапростір перед місцевими виборами. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/fejky-ta-manipulyatsiyi-nakryly-odeskyj-media-prostir-pered-mistsevy-my-vyboramy-i35123>, Як розпізнати фейк? - правила The Huffington Post. . URL: <https://cert.gov.ua/recommendation/30>, Соколовська І. Найрезонансніші псевдоновини, у які всі повірили: як шукати правду у ЗМІ. . URL: <https://dyvys.info/2019/11/19/najrezonansnishi-psevdonovyny-u-yaki-vsi-poviryly-yak-shukaty-pravdu-u-zmi/> , Котубей-Герцька О. Про що цього року брехала Росія: фейки, дезінформація та вкиди про російсько-українську війну і як їм протидіяти. URL:<https://suspilne.media/culture/636550-pro-so-cogo-roku-brehala-rosia-fejki-dezinformacia-ta-vkidi-pro-rosijsko-ukrainsku-vijnu-i-ak-im-protidiati/>; Фейк. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-fejk>, Фейкові новини. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/c6vzyzw21qnt>, Фейкові новини. Детектор медіа. URL:<https://detector.media/tag/29528/>, Фактчек. Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/factcheck/>
37. Хімей В. Основні сучасні проблеми інформаційної безпеки України. *Теле- та радіожурналістика* : зб. наук. пр. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка; [редкол.: В. В. Лизанчук та ін.]. Львів, 2014. Вип. 13. С. 127-132.
38. Чорний Р. Л. Злочини проти основ національної безпеки за кримінальним правом України: монографія. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2018. 525 с.
39. Чулівська І., Костиян Микола Базові правила цифрової безпеки для журналістів-розслідувачів – рекомендації експертів. URL: <https://www.prostir.ua/?news=bazovi-pravy-la-tsyfrovoji-bezpeky-dlya-zhurnalystiv-rozsliduvachiv-rekomendatsiji-ekspertiv>
40. Шлапаченко В. М. Дезінформація як спосіб інформаційно-психологічного впливу. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2013. № 2. С. 78-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2013_2_15
41. Шурма С.Г. Насильство та жорстокість у засобах масової інформації (на матеріалі українських та британських статей). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3. 2017 С. 165-168. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20381/1/main.pdf>
42. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : навч. посіб. для ВНЗ. Харків: Консум, 2005. 576 с.

Тема 6. Професійна діяльність журналіста в умовах воєнного та надзвичайного стану: обмеження та ризики.

Методичні вказівки до теми:

Під час розгляду теми рекомендовано засвоїти визначенні чинним законодавством галузеві заборони та обмеження діяльності медіа в умовах збройної агресії (воєнного конфлікту), визначити та уявити підстави кримінальної відповідальності за порушення галузевих обмежень контенту, що розповсюджується медіа, обумовлені збройною агресією та воєнним станом (ст. 114-2 КК, ст. 111-1 КК, ст. 111-2 КК, ст. 111 КК, ст. 436-2 КК). Детальної уваги потребує питання аналізу організаційно-правового забезпечення роботи журналіста з військовими організаційними структурами під час дії режиму воєнного стану та

у районі ведення бойових дій; а також уявити міжнародні гарантії захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту.

Питання заняття:

1. Галузеві заборони та обмеження діяльності медіа в умовах збройної агресії
2. Кримінальна відповідальність за порушення галузевих обмежень контенту, що розповсюджується медіа, обумовлені збройною агресією та воєнним станом (ст. 114-2 КК, ст. 111-1 КК, ст. 111-2 КК, ст. 111 КК, ст. 436-2 КК):
 - 2.1. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК).
 - 2.2. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК), відмежування від пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК) та від державної зради (ст. 111 КК).
 - 2.3. Кримінальна відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК).
3. Робота журналіста з військовими організаційними структурами під час дії режиму воєнного стану та у районі ведення бойових дій
4. Міжнародні гарантії захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту
5. Злочини, що вчиняються щодо медіа та журналістів у зв'язку з російською агресією проти України

Завдання до заняття:

1. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23 (<https://reestr.court.gov.ua/Review/116607237>), та проведіть розмежування понять «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану», визначене п. 11 ст. 67 КК обставиною, яка обтяжує покарання, і «вчинення злочину в умовах воєнного стану», що є кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень.
2. Ознайомтеся зі змістом Постанови ВС від 11.03.2021р. у справі № 236/1409/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95616588>), визначить, які обставини можуть вказувати на наявність в діях особи суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК.
3. Ознайомтеся з текстом постанови ВС від 26.02.2019р. у справі № 653/1302/15-к (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80224185>), визначить особливості об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України.
4. Ознайомтеся з Постановою ККС ВС від 29.11.2023р. у справі № 595/359/21 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534>), визначить судове тлумачення «публічності» у закликах до насильницької зміни, повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади в Україні.
5. Ознайомтеся з Постановою ККС ВС від 04.04.2023р. у справі № 295/5493/22 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>), визначить підстави для кваліфікації вчиненого як колабораційна діяльність.
6. Ознайомтеся з ухвалою Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Івано-Франківської області від 14 липня 2016 року у справі № 344/4742/15-к (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58988864>). Визначить, чим свобода слова відрізняється від публічних закликів (за змістом ст.ст. 109, 110 КК України).
7. Журналіст на своїй сторінці у соцмережі публікує точні координати дислокації військових частин. Дайте правову оцінку діям журналіста.

8. Журналіст публікує фото та дані про загиблих військовослужбовців без дозволу командування. Дайте правову оцінку діям журналіста.

9. Журналіст робить відео на блокпостах і оприлюднює його онлайн без дозволу військових. Визначить правові наслідки поведінки журналіста.

10. Журналіст поширює маршрут евакуації цивільного населення через соцмережі. Дайте правову оцінку діям журналіста.

11. Журналіст публікує недостовірні дані про нібито злочини українських військових. Дайте правову оцінку діям журналіста.

12. Журналіст онлайн-видання опублікував матеріал із посиланням на «інформовані джерела», у якому стверджувалося, що в одному з міст нібито готується масована повітряна атака найближчими годинами, а місцева влада приховує цю інформацію. Новина була подана як перевірений факт, без офіційного підтвердження. Після публікації серед населення виникла паніка, частина мешканців залишила місто, ускладнилася робота критичної інфраструктури. Згодом компетентні органи офіційно повідомили, що інформація не відповідала дійсності та була неперевіреною. Чи є в діях журналіста ознаки поширення завідомо недостовірної інформації? Яке значення має стандарт «добросовісності» та перевірки джерел? Які види відповідальності можуть наставати?

13. Журналіст регіонального онлайн-медіа під час висвітлення наслідків ракетного удару здійснив фото- та відеозйомку в районі дислокації підрозділу Збройних Сил України. У матеріалі, опублікованому в соціальних мережах медіа, було зазначено точну назву населеного пункту, орієнтовний час переміщення військової техніки, напрям руху колони, фотознімки з видимими ідентифікаційними ознаками техніки. Матеріал був оприлюднений без погодження з уповноваженими органами, у період дії воєнного стану. Публікація стала доступною широкому колу осіб. Дайте правову оцінку діям журналіста.

14. Журналіст з моменту тимчасової окупації території залишився працювати в місцевому медіа, яке продовжило діяльність під контролем окупаційної адміністрації. Він підготував цикл матеріалів із позитивним висвітленням діяльності окупаційних структур та закликав мешканців співпрацювати з новими «органами влади». Встановлено, що журналіст отримував матеріальну винагороду за підготовку таких матеріалів. Дайте правову оцінку діям журналіста.

15. Журналіст авторської програми на відеоплатформі опублікував матеріал, у якому назвав збройну агресію проти України «внутрішнім конфліктом» та що «війна була спровокована політикою України», крім того, позитивно охарактеризував осіб, які брали участь у збройній агресії. Матеріал був доступний публічно, мав значну кількість переглядів і коментарів. Дайте правову оцінку діям журналіста. Де проходить межа між свободою слова та кримінально караною пропагандою?

16. Журналіст всеукраїнського медіа, маючи доступ до закритої інформації у зв'язку з виконанням редакційного завдання, встановив контакт із представником іноземної структури, пов'язаної зі збройними формуваннями держави-агресора. За грошову винагороду він передавав інформацію про розташування стратегічних об'єктів у прифронтовому регіоні та відомості про маршрути переміщення військової техніки. Передача даних здійснювалася через зашифровані канали зв'язку. Дайте правову оцінку діям журналіста.

17. Журналіст після початку повномасштабної агресії продовжив діяльність на тимчасово окупованій території та почав співпрацювати з медіаструктурою, підконтрольною окупаційній адміністрації. У межах співпраці він готував матеріали, що висвітлювали «позитивні зміни» під контролем окупаційної влади, допомагав організовувати інформаційні кампанії, що супроводжували рішення окупаційної адміністрації. Дії здійснювалися систематично та мали характер інформаційної підтримки діяльності держави-агресора. Дайте правову оцінку діям журналіста.

18. У період активних бойових дій невідомі особи проникли до приміщення локального медіа-центру. Було пошкоджено комп'ютерну техніку, сервери з архівом матеріалів, а також знищено носії з відеозаписами журналістських розслідувань щодо

воєнних злочинів. Перед цим у соціальних мережах поширювалися заклики «припинити діяльність цього видання, яке поширює незручну інформацію». Редакція заявила, що знищення матеріалів унеможливило подальшу роботу над низкою журналістських проєктів. Дайте правову оцінку ситуації.

Самостійна робота:

1. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 18.05.2023р. у справі № 127/12127/22 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111096337>) та Постанови ККС ВС від 28 вересня 2023р. у справі № 127/18004/22 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113967455>). *Визначте судову позицію щодо можливості звільнення особи від відбування покарання із застосуванням ст. 75 КК України у випадку засудження її за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників (ст. 436-2 КК) в період воєнного стану.*

2. Ознайомтеся з текстом постанови ВС від 21.12.2022р. у справі № 759/5737/17 (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763>), визначить особливості реалізації підривної діяльності в складі державної зради.

3. Ознайомтеся зі змістом Постанови колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29.11.2023 у справі № 595/359/21 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534>), визначить позицію суду щодо кваліфікації дій за ст. 109 КК.

4. Ознайомтеся зі змістом Постанови колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 20.12.2023 у справі № 759/22254/19 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115822485>), визначить, які дії свідчать про вчинення особою державної зради.

5. Ознайомтеся зі змістом Постанови ти ККС ВС від 04.04.2023 у справі № 295/5493/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>), визначить судову позицію щодо питання призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, при засудженні особи за ст. 111-1 КК.

6. Ознайомтеся зі змістом Постанови колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 08.02.2024 у справі № 161/12980/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955673>), визначить, які ознаки у діянні особи свідчать про факт вчинення колабораційної діяльності.

7. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 09.04.2024 у справі № 639/1528/22: (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118297134>), визначить, які дії свідчать про вчинення особою державної зради.

8. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 20.06.2024 у справі № 953/7182/23 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119>), підставою для кваліфікації дій винної особи як колабораційної діяльності (ч. 7 ст. 111-1 КК) є виконання конкретної діяльності чи факт добровільного зайняття громадянином України посади в незаконно створеному органі.

9. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 13.03.2024 у справі № 953/3558/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757857>), та визначить, які дії охоплюються ст. 111 КК.

10. Ознайомтеся зі змістом Постанови ККС ВС від 31.01.2024 у справі № 638/5446/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070>), за відсутності яких обставин дії, вказані ч. 5 ст. 111-1 КК, утворюють склад кримінального правопорушення.

11. Журналіст отримав заборону військових на зйомку певної зони бойових дій. Визначте законність дій військових.

12. Журналіст опублікував карту із переміщенням військових частин. Дайте правову оцінку діям журналіста.

13. Редакція заборонила публікацію матеріалу про втрати військових, посилаючись на наказ воєнної адміністрації. Дайте правову оцінку діям редакції та можливі варіанти поведінки журналіста.

14. Журналіст публікує відео про пересування підрозділів у Facebook. Дайте правову оцінку діям журналіста. Встановіть, яке занчення має час, коли така інформація була опублікована.

Теми рефератів (доповідей):

1. Обмеження журналістської діяльності під час воєнного та надзвичайного стану.
2. Колаборація, її відмежування від державної зради та пособництва державі-агресору.
3. Практика притягнення до кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану
4. Вплив воєнного стану на свободу слова та обмеження доступу до інформації.
5. Міжнародні стандарти захисту журналістів у конфліктних зонах (ООН, ЄС, Ради Європи).
6. Цензура у воєнний час: проблеми та шляхи вирішення.

Рекомендовані джерела:

Нормативні акти:

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): Протокол ООН від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II): міжнародний документ від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III): Протокол ООН від 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text
6. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів: міжнародний документ ООН від 25.01.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text
7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
8. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях: Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_151
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

12. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: міжнародний документ від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
13. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48K03U>
14. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389#Text.
15. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
16. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
17. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
18. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
19. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
20. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
21. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.
22. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>.
23. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
24. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
25. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
26. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.
27. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
28. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
29. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
30. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
31. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
32. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
33. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
34. Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску: Рекомендація N R (96) 4 Комітету міністрів РЄ від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text
35. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

36. Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні : Закон України від 08.07.1999 № 862-XIV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/862-14>
37. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_588
38. Статут Токійського трибуналу 1946 р URL: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>
39. Статут Міжнародного трибуналу по Югославії 1993 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141926_529259
40. Статут Міжнародного військового трибуналу по Руанді 1994 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/161108__525193
41. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану Підготовлено за матеріалами Управління зв'язків із громадськістю Збройних Сил України 2024 року. URL: <https://www.zsu.gov.ua/prestsentr/rekomendatsii-zhurnalistam-shchodo-orhanizatsii-roboty-na-viiskovykh-objektakh-ta-v-raionakh-boiovykh-dii-v-umovakh-voiennoho-stanu>

Судова практика:

1. Постанова ККС ВС від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/116607237>
2. Постанова ВС від 11.03.2021р. у справі № 236/1409/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95616588>
3. Постанова ВС від 26.02.2019р. у справі № 653/1302/15-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80224185>).
4. Постанова ККС ВС від 29.11.2023р. у справі № 595/359/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534>
5. Постанова ККС ВС від 04.04.2023р. у справі № 295/5493/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>
6. Постанова ККС ВС від 18.05.2023р. у справі № 127/12127/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111096337>
7. Постанова ККС ВС від 28 вересня 2023р. у справі № 127/18004/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113967455>
8. Постанова ККС ВС від 18.05.2023р. у справі № 127/12127/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111096337>.
9. Постанова ВС від 21.12.2022р. у справі № 759/5737/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763>
10. Постанова ККС ВС від 29.11.2023р. у справі № 595/359/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534>
11. Постанова ККС ВС від 20.12.2023р. у справі № 759/22254/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115822485>
12. Постанова ККС ВС від 04.04.2023р у справі № 295/5493/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>.
13. Постанова ККС ВС від 08.02.2024 у справі № 161/12980/22 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955673>.
14. Постанова ККС ВС від 09.04.2024 у справі № 639/1528/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118297134>
15. Постанова ККС ВС від 20.06.2024 у справі № 953/7182/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119>
16. Постанова ККС ВС від 13.03.2024 у справі № 953/3558/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757857>
17. Постанова ККС ВС від 31.01.2024 у справі № 638/5446/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070>

Допоміжні джерела:

1. Бантишев О.Ф., Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-тє вид., перероб. і допов. Луганськ. 2014. 198 с.
2. Бондаренко П., Печончик Т., Сухарина А. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 56 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearchua_web.pdf
3. Боровик Л.А. Журналіст – жертва злочину в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 489-491. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/114>
4. Белоусов П. Рекомендація Незалежної медійної ради № 20: Цифрова безпека журналістів (і не тільки) в умовах війни. URL: <https://cedem.org.ua/library/tsyfrova-bezpeka-zhurnalisty/>
5. Богатирьов І.Г., Пузирьов М.С. Проблема жертв злочинів вчинених військовослужбовцями російської федерації в умовах російсько-української війни через призму віктимності. Юридичний бюлетень. Випуск 30. 2023. С. 123–131.
6. Брезгунова Л. Безпека журналіста під час роботи в зоні конфлікту. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/bezpeka-zhurnalista-pid-chas-roboti-v-zoni-konfliktu/>
7. Буряк К. М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 251 с.
8. Василенко М. К. Журналістське розслідування в умовах воєнного стану: співвідношення колективного та індивідуального. *Поліграфія і видавнича справа / printing and publishing*. 2023. № 2 (86) С. 272-282. URL: <https://pvs.uad.lviv.ua/media/2-86/25.pdf>
9. Війна у цифровому вимірі та права людини: підсумковий звіт із 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2023 року / Вдовенко О., Київ: ГО «Платформа прав людини», 2023. 84 с. URL: <https://ppl.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/vijna-u-cyfrovomu-vimiri-ta-prava-lyudini-pidsumkovij-zvit.pdf>
10. Гальцова В. В. Злочини проти миру і міжнародного правопорядку: лекції. За ред. докт. юрид. наук, проф. Панова М. І. Харків: Юрайт, 2019. 96 с.
11. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052980.pdf>
12. Гнатовський М. Загальна характеристика злочину геноциду за міжнародним кримінальним правом. *Український часопис міжнародного права*. 2006. № 1. С. 77-94
13. Демидова Л. М. Кримінально-правова оцінка умов воєнного стану та періоду збройного конфлікту при кваліфікації державної зради. *Проблеми боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. 2014. Вип. 28. С. 79–88.
14. Для медіа видали посібник щодо висвітлення проблематики Криму в контексті окупації. URL: <https://cs.detector.media/production/texts/178631/2020-07-09-dlya-media-vydaly-posibnyk-shchodo-vysvitlennya-problematyky-krymu-v-konteksti-okupatsii/>
15. Жаровська І.М. Міжнародні трибунали АД НОС: історико-правова ретроспектива. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 385-389
16. Житний О.О. Кримінальне право України та міжнародне кримінальне право: співвідношення, взаємодія, розмежування. *Право і Безпека*. 2012. No 3. С. 17–21.
17. Журналістські стандарти та професійна етика в умовах війни. URL: <https://internews.ua/storage/app/media/rang/Materials/2024/FreedomSpeechCom/Standard s.pdf>

18. Зайцев О. В. До питання державної зради у формі шпигунства (ст.111 КК України). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 48–58.
19. Зайцев О.В. Проблеми кваліфікації державної зради на сучасному етапі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 1(89). С.79–89. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.89.79-89>.
20. Зайцев О.В., Бодейко В.А. Щодо встановлення суб'єктивних ознак колабораційної діяльності (узагальнення матеріалів судової практики). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 4(100). С.101–112. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.101-112>
21. Збірник документів Ради Європи. Безпека Журналістів. К., Надруковано ТОВ “ЛІВ ПРИНТ”. URL: <https://rm.coe.int/16806b5970>
22. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: монографія / Романюк Б. В., Бантишев О. Ф. Київ : Крок, 2018. 234 с.
23. Ілларіонов О.Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. 2017. № 13 (1133). С. 4.
24. Кунинець С. Значимість злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку для світового суспільства. *Збірник наукових праць SCIENTIA*. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/8196>
25. Кузнецов В.В., Сийпловіч М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Вип. 70. Серія ПРАВО. С. 381–388.
26. Крапивін Є. United for Justice: які результати «юридичного Рамштайну» та чому це важливо? // JustTalk, 06.03.2023 р. URL: <https://justtalk.com.ua/post/united-for-justice-yaki-rezultati-yuridichnogo-ramshtajnu-ta-chomu-tse-vazhlivo>.
27. Красноступ Г. Блогери: статус, засади діяльності та відповідальності під час правового режиму воєнного стану. *Право України*. 2023. № 10. С. 138-151. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2023_10-s9.pdf
28. Кузовко В.О., Войціховський А.В. Питання кримінального переслідування за агресію Росії проти України. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ралізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій». ДонДУВС, 30 вересня 2022 р. С. 121-123.
29. Ліпкан В.А., Діордіца І.В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посібник. Київ: КНТ, 2007. 292 с.
30. Луценко Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України: монографія. Харків: Право, 2015. 200 с.
31. Мохончук С. М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі: монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2013. 526 с.
32. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт Путіна та Львової-Бєлової. Центр політико-правових реформ, Політичний аналіз 15–21 березня 2023 року URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyy-analiz-15-21-bereznia-2023-roky/#link2>
33. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с. URL: https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/%D0%9C%D0%93%D0%9F_%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2_2-%D0%B3%D0%B5-%D0%B2%D0%B8%D0%B4-%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BE.pdf
34. Мадзігон Н.В. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 197–200.

35. Матвієнко О. Так пишеться історія. Чому робота журналістів у час війни надзвичайно важлива. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/chomu-robota-zhurnalistiv-u-chas-viyny-vazhlyva/>
36. Марків М. Правовий захист журналістів в умовах гібридних викликів і загроз (ч. 1). URL: <https://lysty.net.ua/lawpress/>
37. Москаленко Л. Безпекове питання: як працювати журналістам під час війни? URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/bezpekove-pitannya-yak-praczuivati-zhurnalistam-pid-chas-vijni/>
38. Нікітін Ю.В., Кобзар В.А. Особливості кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку//Materials of the XX – the International Science Conference «Priorities in the development of science and education», Budapest, Hungary. 140 p. (April 13 – 16, 2021). p. 37-39.
39. Опара Н. Г. Особливості журналістської діяльності в умовах воєнного стану. *Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених* (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук та ін. ; за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 388-390.
40. Панкратова Л., Крат В. Журналістська діяльність в умовах конфлікту. <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/ZHurnalistska-diyalnist-v-umovah-konfliktu.pdf>
41. Пекар П.В. Кримінально-правова характеристика пропаганди війни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пекар Павло Васильович ; Служба безпеки України, Нац. акад. Служби безпеки України. Київ, 2017. 20 с.
42. Поповичук В.О. Кримінальна відповідальність за незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Поповичук Вячеслав Олександрович; ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіон. Акад. упр. персоналом". Київ, 2018. 20 с.
43. Пилипенко В. П. Склад воєнного злочину за міжнародним кримінальним правом. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк*. Одеса : «Гельветика», 2017. Вип. 79. С. 110-116.
44. Піддубна М.В. Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини в Кримінальний кодекс України : дис. канд. юрид. наук (доктора філософії). 12.00.08. Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2020. 259 с.
45. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєверодонецьк: СПД Румянцева Г.В., 2020. 121 с.
46. Письменський Є.О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Вип. 17(29), 2024. С. 300-310.
47. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій / Авт. кол. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/lectures/humanrights2018.pdf>
48. Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску: Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. Рада Європи. 2016. ТОВ "ЛІВ ПРИНТ". URL: <https://rm.coe.int/16806b5970>
49. Примаченко О. Колабораціонізм існує у кожній війні і боротьба з ним є обов'язковою складовою перемоги – голова Касаційного кримінального суду. URL: <https://racurs.ua/ua/3032-bud-yakuu-biznes-pid-okupaciiu-pidpadaie-pid-vyznachennya-kolaboraciyi-z-vorogom-zakon.html>
50. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни : монографія / В. О. Миронова ; Акад. прав. наук України [та ін.]. Х. : Право, 2007.152 с.

51. Репешко П.І. Найманство: монографія / П. І. Репешко. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2010. 372 с.
52. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. Вип. 1. 2009. С. 120-125.
53. Резник Ю. С. Злочини проти миру та безпеки людства та міжнародного правопорядку в міжнародному кримінальному праві *Альманах міжнародного права*. 2012. №19. С. 83-90
54. Романюк Б. В., Бантишев О. Ф. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: монографія. Київ: Крок, 2018. 236 с.
55. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.
56. Рубашенко М.А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм: тернистий шлях встановлення. Деокупація. *Юридичний фронт* (Київ, 18 березня 2022 р.). Київ: Держ. торг.-екон.ун-т, 2022. С. 120-124.
57. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О. 2021. 208 с.
58. Сірант М. М. Досвід імплементації норм про воєнні злочини в кримінальному законодавстві країн ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 111
59. Строкова І.І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2010. 228 арк.
60. Тавлуй О.В. Кримінальна відповідальність за пособництво державі агресору. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конф.25 лист.2022 р. Одеса: ДУВС, 2022. С. 34-36.
61. Тімофєєва Л.Ю. Реформи кримінального законодавства в період війни. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6380/13416-1?inline=1>
62. Чернецька С. ЗМІ і війна: особливості поширення інформації та фото під час воєнного стану. URL: <https://ppl.org.ua/zmi-i-vijna-osoblivosti-poshirennya-informaci%D1%97-ta-foto-pid-chas-voyennogo-stanu.html>
63. Чорний Р. Л. Злочини проти основ національної безпеки за кримінальним правом України: монографія. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2018. 525 с.
64. Чуваков О.А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики: монографія, Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова; відп. ред. О.М. Костенко. Одеса: Фенікс, 2017. 361с.
65. Шестопапов Р. Судова практика у справах про злочини за статтею 110-2 КК України. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. Спеціальний випуск № 2. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/9072/1/79.pdf>
66. Шлапаченко В. М. Кримінальна відповідальність за шпигунство : монографія. Київ : Нац. акад. СБУ, 2015. 347 с.
67. Які обмеження та особливості роботи медіа діють в Україні під час великої війни. URL: <https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezhennya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viyny/>
68. Ясиновський П. В. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2018. 235 с.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ:

1. Поняття «журналіст». Професійна діяльність журналіста. Блогер.
2. Правовий статус журналіста.
3. Права журналіста:
4. Обов'язки журналіста.
5. Етичні засади діяльності журналіста
6. Зарубіжний досвід регулювання журналістської діяльності.
7. Гарантії журналістської діяльності
8. Захист журналістських джерел як гарантія професійної діяльності.
9. Порухення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ч. 2 ст. 163 КК України).
10. Порухення недоторканності житла: підстави кримінальної відповідальності (ст. 161 КК України).
11. Види інформації та правові наслідки порушення правового режиму захисту інформації.
12. Підстави кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України).
13. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці (ст.ст. 231, 232 КК України).
14. Кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності (ст. 387 КК).
15. Підстави кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України).
16. Вільне вираження поглядів і переконань.
17. Звільнення від відповідальності за висловлення оціночних суджень. Практика ЄСПЛ.
18. Критерії оцінки інформації. Інформація, заборонена до опублікування.
19. Відшкодування моральної шкоди та захист честі та гідності.
20. Порядок використання спеціальних технічних пристроїв (фото, відео) та опублікування результатів їх використання. Наслідки порушення.
21. Порядок здійснення фіксації судового засідання. Наслідки порушення.
22. Відповідальність за порушення авторських та суміжних прав.
23. Підстави кримінальної відповідальності за порушення авторського права (ст. 176 КК України).
24. Цензура та заборона втручання у професійну діяльність журналістів.
25. Порушення трудових права журналістка як кримінально карані діяння за статтями 172, 173, 175 КК України.
26. Дискредитація журналіста як спосіб перешкоджання діяльності
27. Незаконна відмова в доступі (наданні) інформації
28. SLAPP-позови як форма тиску на журналіста (юридичний тиск).
29. Обмеження доступу журналістів до органів державної влади, місцевого самоврядування, судів
30. Інші форми перешкоджання законній діяльності журналістів
31. Стан кримінально-правової протидії насильницьким формам перешкоджання журналістській діяльності
32. Причини, що перешкоджають ефективному застосуванню «журналістських» статей КК України
33. Законність дій журналіста як передумова застосування «журналістських» норм КК України
34. Професійні права журналіста як об'єкт кримінально-правової охорони. Потерпілий

35. Форми кримінально-караних (об'єктивна сторона) перешкоджань професійній діяльності журналіста
36. Підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ч. 1 ст. 171 КК України).
37. Підстави кримінальної відповідальності за вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю (ч. 2 ст. 171 КК України).
38. Підстави кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК України).
39. Підстави кримінальної відповідальності за Умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК України).
40. Підстави кримінальної відповідальності за посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України).
41. Підстави кримінальної відповідальності за захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК України).
42. Псевдо журналісти (або «фейкові» журналісти) як загроза інформаційній безпеці.
43. Фейкові новини та дезінформація: відповідальність журналіста.
44. Заборона мови ворожнечі в журналістських публікаціях.
45. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України).
46. Заборона пропаганди жорстокості в журналістських творах.
47. Кримінальна відповідальність за виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують насильство, жорстокість і нетерпимість (ч. 4 ст. 299 КК та ст. 300 КК України).
48. Інформаційні обмеження (заборони), спрямовані на захист національної безпеки та національної ідентичності
49. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики до вчинення терористичного акту, вчинені з використанням засобів масової інформації (ч. 2 ст. 258-2 КК).
50. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК) та публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110 КК).
51. Обмеження контенту в медіа з метою захисту суспільної моралі
52. Забезпечення особистої цифрової безпеки для журналістів.
53. Підстави кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК) та несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2 КК).
54. Підстави кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК).
55. Підстави кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).
56. Галузеві заборони та обмеження діяльності медіа в умовах збройної агресії
57. Кримінальна відповідальність за порушення галузевих обмежень контенту, що розповсюджується медіа, обумовлені збройною агресією та воєнним станом.

58. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК).
59. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК), відмежування від пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК).
60. Кримінальна відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК).
61. Підстави кримінальної відповідальності за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів (ст. 436 КК).
62. Робота журналіста з військовими організаційними структурами під час дії режиму воєнного стану та у районі ведення бойових дій
63. Міжнародні гарантії захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту.

РЕСУРСИ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ:

<https://imi.org.ua/> - Інститут масової інформації (IMI)
<https://gijn.org/ua/resurs-ua/ekstrena-dopomoga-zurnalistam/> - Global Investigative Journalism Network
<https://cpj.org/uk/> - Комітет захисту журналістів (CPJ)
<https://www.ifi.org/> - Міжнародна федерація журналістів (IFJ)
<https://rsf.org/en> - Репортери без кордонів (Reporters Sans Frontières/RSF)
<https://www.freepressunlimited.org/en> - Free Press Unlimited
<https://www.iwmf.org/programs/emergency-fund/> - Міжнародний жіночий медіафонд (IWMF)
<https://www.mediadefence.org/> - Ініціатива правового захисту ЗМІ (Media Defence)
<https://rorypecktrust.org/> - Фонд Рорі Пека (Rory Peck Trust)
<https://www.ecpmf.eu/> - Європейський центр свободи преси та медіа (ECPMF)
<https://cjfe.org/> - Канадські журналісти за свободу висловлювання (CJFE)
<https://www.mediasupport.org/> - Міжнародна медіапідтримка (IMS)
www.president.gov.ua – Президент України
www.rada.gov.ua – Верховна Рада України
www.ombudsman.kiev.ua – Уповноважений Верховної Ради з прав людини
www.kmu.gov.ua – Кабінет Міністрів України
www.minjust.gov.ua - Міністерство юстиції України
<https://www.gp.gov.ua> – Офіс Генерального прокурора
www.echr.coe.int - Європейський суд з прав людини
www.scourt.gov.ua – Верховний Суд
www.ccu.gov.ua - Конституційний Суд України
www.reyestr.court.gov.ua - Єдиний державний реєстр судових рішень
<https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> - Новий кримінальний кодекс.
Реформування кримінального законодавства України
www.niss.gov.ua – Національний інститут стратегічних досліджень
<http://parlament.org.ua/> - Лабораторія законодавчих ініціатив
<http://dspace.onua.edu.ua> - eNUOLAIR– депозитарій (архів) НУ ОЮА
<http://www.ukrstat.gov.ua> - Державна служба статистики України
<https://www.npu.gov.ua> - Національна поліція України
<https://nabu.gov.ua> - Національне антикорупційне бюро України
<https://dbr.gov.ua> - Державне бюро розслідувань

Додаток 1.
Кількість правопорушень за даними ІМІ ²⁹²

	9 місяців 2025 р.	2024	2023	2022	2021	2020	2019	2018
Всього зареєстрованих порушень	108	268	150	567	197	229	243	235
Злочинів, що пов'язані з російською агресією проти України	61	155	67	470	-	-	-	-
Злочинів, що НЕ пов'язані з російською агресією проти України, з них:	47	113	83	97	197	229	243	235
кібератаки	12	23	11	21	16	-	18	15
перешкоджання законній журналістській діяльності	13	21	29	32	99	125	99	96
непрямий тиск	8	19	3	-	10	19	18	-
обмеження доступу до публічної інформації	7	18	20	21	18	22	21	19
вбивство	-	1	-	-	1 замах	-	-	-
побиття і напади, які супроводжувалися заподіянням тілесних ушкоджень	3	-	-	-	24	20	23	31
Погрози	4	-	-	-		19	37	33
Пошкодження майна	-	-	-	-	9	-	-	-

²⁹² Інститут масової інформації проводить щомісячний всеукраїнський моніторинг свободи слова за наступними категоріями: фізична агресія, цензура та доступ до інформації, економічний та політичний тиск, юридичний тиск та кіберзлочини проти ЗМІ та журналістів. <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-kviten-2025-roku-i67970>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-berezen-2025-roku-i67528>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-lyutyj-2025-roku-i66970>, <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-sichen-2025-roku-i66465>, <https://imi.org.ua/monitorings/150-porushen-svobody-slova-zafiksuvav-imi-v-ukrayini-v-2023-rotsi-majzhe-polovynu-vchynyla-rosiya-i58397>, <https://imi.org.ua/monitorings/567-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2022-rotsi-v-ukrayini-ponad-80-vchynyla-rosiya-i50055>, <https://imi.org.ua/articles/197-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-u-2021-rotsi-v-ukrayini-i43168>, <https://imi.org.ua/articles/229-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-v-ukrayini-u-2020-rotsi-i36908>, <https://imi.org.ua/monitorings/svoboda-slova-v-ukrayini-u-2019-rotsi-pogirshylasya-imi-i31267>, <https://imi.org.ua/monitorings/235-porushen-svobody-slova-zafiksovano-v-ukraini-u-2018-rotsi-doslidzhennia-imi-i28320>

Додаток 2.
статистичні данні щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень та
результатів їх досудового розслідування
(Джерело: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>)

Рік		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Обліковано	Ст. 171	74	64	92	114	99	84	49	53	23	24	26
	Ст. 345-1	-	9	34	33	54	41	31	20	11	14	19
	Ст. 347-1	-	4	4	8	6	3	1	6	1	1	0
	Ст. 348-1	-	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
	Ст. 349-1	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Підозри направлено до суду	Ст. 171	13/7	10/5	9/6	7/4	10/7	10/6	12/10	19/11	5/4	6/4	3/3
	Ст. 345-1	-	2 2	7 6	3 2	15 14	9 7	5 5	12 10	0 0	4 3	3 3
	Ст. 347-1	-	1/0	0/0	0/0	2/0	1/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
	Ст. 348-1	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0/0
	Ст. 349-1	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Закрито провадження (п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК)	Ст. 171	67	39	65	83	83	76	118	12	32	29	33
	Ст. 345-1	-	2	5	20	18	11	15	2	11	8	5
	Ст. 347-1	-	0	0	0	2	4	0	0	1	0	1
	Ст. 348-1	-	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	Ст. 349-1	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Додаток 3.
Дані судової статистики
(джерело: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/)

Стовпчики в шапці таблиці/ значення:

A - к-ть засуджених

B - виправданих

C - к-ть закритих проваджень

D- призначене покарання

стаття		171				345-1			
рік		A	B	C	D	A	B	C	D
2024	ч. 1	1	-	3	штраф -1	1	-	1	позб. волі із ст. 75 -1
	ч. 2	-	-	-	-	4	-	3	позбавл. волі із ст. 75 - 3
	ч. 3	-	1	-	-		-	-	-
2023	ч.1	2	-		штраф -2	1	-	-	ст. 75 -1
	ч. 2	-	-	2 – за ст.48	-	2	-	4, з них 1- за ст.48	ст. 75 -2
2022	ч.1	-	-	4, з них 1 – за ст. 46	-	1	-	5	обмежен. волі
	ч.2	-	-	2	-				
2021	ч. 1	4	-	2	штраф -3 , звільн. від покар. – 1	8	-	1	8- ст. 75
	ч. 2	-	-	1	-				
	ч. 3	5	-	-	штраф – 5	-	-	-	-
2020	ч. 1	1	-	4 - за ст. 46	штраф -1	1	-	3 (з них 1 – ст. 47, 1- ст. 48)	позб. волі до 2-х р.
	ч. 2		-	-	-				
	ч. 3	1	-	-	штраф -1		-	-	-
2019	ч. 1	1	-	2	обмеж. волі -1	1	-	1	штраф – ст. 69
	ч.2	-	-	-	-				
2018	ч.1	1	-	3 (з них 1 за ст. 45, 1 – за ст. 48)	звільн. за амністією – 1	2	-	1	позб. волі до 3-х р.
	Ч. 2	-	-	-	-				
2017	ч. 1	-	-	2	-	1	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-		-		
	ч. 3	1	-	0	-		-		
2016	ч. 1	4	-	2; з них 1 – за ст. 46	штраф – 4	1	-	1 – за ст. 48	1 – ст. 75
	ч. 2	-	-	-	-				
2015	ч.1	-	-	1 – ст. 48		-	-	1	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	1	-	-	1 – ст. 75
2014	ч.1	6	-	1	5 -штраф, 1 – за амністією				

Продовження на наступній сторінці...

стаття		347-1				348-1				349-1			
рік		A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
2024	ч. 1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2023	ч.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2022	ч.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2021	ч. 1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020	ч. 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2019	ч. 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018	ч.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	ч. 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	ч. 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	ч.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ч. 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	ч.1												

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Горбачова Ірина Михайлівна,
Павлова Олександра Сергіївна,
Степаненко Оксана Василівна

ПРАВОВА БЕЗПЕКА ЖУРНАЛІСТА

Навчально-методичний посібник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань «С Соціальні науки, журналістика та інформація», спеціальності «С7 Журналістика»

Електронне видання

В авторській редакції